

62795

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

KUR'AN'DA VAAD VE VAİD

(Yüksek Lisans Tezi)

62795

Mustafa ŞEN

Danışman
Doç. Dr. İbrahim ÇELİK

Bursa 1997

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

I Ç İ N D E K İ L E R

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖNSÖZ.....	IV
KISALTMALAR.....	V
GİRİŞ	VI

BİRİNCİ BÖLÜM

VAAD VE VAİD KAVRAMLARI

I- VAAD VE VAİDİN LUGAT VE İSTİLAH ANLAMLARI.....	3
A-VAAD VE VAİDİN LUGAT ANLAMLARI.....	3
B-VAAD VE VAİDİN İSTİLAH ANLAMLARI.....	6
II- VAAD VE VAİD İLE İLGİLİ DİĞER KAVRAMLAR.....	8
A-VAAD İLE İLGİLİ KAVRAMLAR.....	8
B-VAİD İLE İLGİLİ KAVRAMLAR.....	11
III-VAAD VE VAİD KAVRAMLARI ÜZERİNDEKİ KELAMİ TARTIŞMALAR.....	21
A-VAİDİYYE.....	21
1-Hâricîler.....	21
2-Mütezîle.....	23
B-VAADİYYE.....	27
1-Ehl-i Sünnet.....	27
2-Mürchie.....	28

İKİNCİ BÖLÜM

VAAD VE VAİDİN ÇEŞİTLERİ

I- ALANLARINA GÖRE VAAD VE VAİD ÇEŞİTLERİ.....	30
A-GAYBİ VE ŞUHUDİ VAAD VE VAİDLER	30

B-DÜNYEVİ VE UHREVİ VAAD VE VAİDLER.....	31
C-IHTİYARİ VE İZTİRARİ VAAD VE VAİDLER.....	32
II- MUTEKELLİME GÖRE VAAD VE VAİD CESİTLERİ.....	33
A-ALLAH'IN VAAD VE VAİDLERİ.....	33
B-İNSANIN VAAD VE VAİDLERİ.....	33
C-ŞEYTANIN VAAD VE VAİDLERİ.....	35
III-MUHATAFLARA GÖRE VAAD VE VAİD CESİTLERİ.....	38
A-MUHATABİ UMUMİ OLAN VAAD VE VAİDLER	38
1-Kâfirler Umûmî Olan Vaad Ve Vaîdler.....	38
2-Müminlere Umûmî Olan Vaad Ve vaîdler.....	45
B-MUHATABİ HUSUSİ OLAN VAAD VE VAİDLER	67
1-Peygamberlere Yapılan Vaad Ve Vaîdler.....	67
2-Toplumlara Yapılan Vaad Ve Vaîdler.....	70
a-Eski Toplumlara Yapılan Vaad Ve Vaîdler.....	70
b-Ehl-i Kitâb'a Yapılan Vaad Ve Vaîdler	81
b.1-Yahûdîlere	82
b.2-Hıristiyanlara.....	101
c-Ehl-i Kitâb Olması Muhtemel Toplumlara Yapılan Vaad Ve Vaîdler.....	106
c.1-Sâbiîlere.....	106
c.2-Mecûsîlere.....	113
d-Müşriklere Yapılan Vaad Ve Vaîdler.....	117
e-Münâfıklara Yapılan Vaad Ve Vaîdler.....	119
f-Cin Ve Şeytana Yapılan Vaîdler.....	122
g-Mürtedlere Yapılan Vaîdler.....	124
h-Müslümanlara Yapılan Vaad Ve Vaîdler	125

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VAAD VE VAIDIN FERDİ VE İCTİMAİ TESİRLERİ

I- VAAD VE VAIDIN FERT ÜZERİNDEKİ TESİRLERİ.....	127
A-AKLI TESİRLER.....	127
B-RUHI TESİRLER.....	133
II- VAAD VE VAIDIN CEMİYET ÜZERİNDEKİ TESİRLERİ.....	133
A-CEMİYETİN DİNİ HAYATI ÜZERİNDEKİ TESİRLERİ.....	135
B-CEMİYETİN İCTİMAİ HAYATI ÜZERİNDEKİ TESİRLERİ.....	139
1-İctimâî Değerlerin Teşekkülü.....	139
2-Cemiyetin Huzur Ve Emniyeti.....	140
III-VAAD VE VAID AYETLERİYLE HEDEFLENEN BAŞLICA GAYELER .	143
SONUC.....	159
BİBLİYOGRAFYA.....	161

ONSÖZ

Her şeyi hikmetle yaratan Yüce Allah, cennetten indirip dünyaya yerleştirdiği insanı başı boş bırakmamıştır. Her devirde ilâhî hidâyetçiler olan peygamberleri ve beraberlerinde ilâhî hidâyet rehberleri olan kitapları göndermiştir. Doğru yoldan sapan insanlığın hidâyeti için en son olarak da Hz Peygamber (s.a.v) ve beraberinde, öncekileri tasdik edip tamamlayan Yüce Kur'an'ı göndermiştir.

Kur'an-ı Kerim insanı hedef alan, insanın mutluluğu, hidâyeti ve insanca yaşaması için temel prensipleri ihtivâ eden bir kitâb olması hasebiyle, terbiyeye muhtâc olan insanı eğitmek ve doğru yola sevk etmek için akla ve duygulara hitab eden metodları kullanmıştır. Bu metodlardan insan ruhunda ve psikolojik yapısında en tesirli olanı "Vaad ve Vaîd" yani Teşvik ve Korkutma" metodudur. Bu gün bu üslub modern eğitimde de önemini ve geçerliliğini sürdürmektedir.

Kur'an'ın büyük bir bölümünü ihtivâ eden "Vaad ve Vaîd" metodunu üç bölümde inceledik.

Birinci bölümde, "Vaad ve Vaîd" kavramlarının sözlük ve istilâhî mânâlarını, ilişkili diğer kavramları ve söz konusu kavramlar üzerindeki kelâmî tartışmaları inceledik.

İkinci bölümde, "Vaad ve Vaîd" in çeşitlerini ve mahiyetini inceledik.

Üçüncü bölümde ise, "Vaad ve Vaîd" in fert ve toplum üzerindeki etkilerini, hedeflenen başlıca gayeleri ve günümüze taşıdığı mesajları inceledik.

Çalışmamda derin bilgilerinden sürekli istifade ettiğim danışman hocam Doç.Dr.İbrahim Çelik Bey'e, fikir ve tenkitlerini lütfeden jüri hocalarım Prof.Dr.Abdurrahman Çetin Bey'e ve Yrd.Doc.Mustafa Bilgin Bey'e teşekkürü bir borç bilirim.

KISALTMALAR

- a.y. : Aynı yer
- a.g.e : Adı geçen eser
- b. : Baskı
- bkz. : Bakınız
- D.i.A. : Diyanet islâm Ansiklopedisi
- K.K.A. : Kur'an-ı Kerim Ansiklopedisi
- Krs. : Karşılaştır
- M.Ü.i.F.: Marmara Üniversitesi ilahiyat Fakültesi
- s. : Sayfa
- S.B.A. : Sosyal Bilimler Ansiklopedisi
- Ş.i.A. : Şâmil islâm Ansiklopedisi
- T.D.V. : Türkiye Diyanet Vakfı
- trc. : Tercüme eden
- tsz. : Tarihsiz
- U.Ü.i.F.: Uludag Üniversitesi ilahiyat Fakültesi
- vb. : Ve benzeri
- vs. : Ve saire

GİRİŞ

Mahlukâtın en üstünü, en değerlisi ve en çok ikram edileni insandır. (1) Yüce Allah yer yüzünde ne varsa hepsini insan için yaratmış (2), arzda, semâvâta ve ikisi arasında bulunan her şeyi onun emrine vermiştir. (3). Bütün bu üstün vasıflarla yarattığı ve sayısız nimetler (4)ve en güzel şekli verdiği (5) insanı yeryüzünün halifesi yapmıştır.(6)

Kendisine verdiği bunca değer ve nimetler karşısında insanın görevi, kendisini yaratan Allah'ı tanıyıp, yaratılış gayesi olan kulluk görevini yapmak(7) ve O'na şükretmektir(8) Allah ölümü ve hayatı insanların hangisi daha güzel amel yapacak diye yaratmıştır. (9)

Bu hayattaki imtihanda başarılı olabilmesi için kendisine, ne akıl, fikir, irâde ve güç verilmiş,(10) hayra ve şerre, hakka ve bâtıla, îmâna ve küfre, itaate ve isyana, şükre ve nankörlüğe kâbiliyetli kılınmıştır. (11) işte bu özellikte yaratılan insanın yaratılış gayesine uygun olarak dalaletten uzaklaşıp hidâyete yönelmesi için peygamberler ve beraberinde ilâhî vahiyler gelmiştir. Bu hidâyet rehberlerinin sonuncusu

-
- 1-İsrâ 17/70
 2-Bakara 2/29
 3-bkz. Hac 22/65 , Lokmân 31/203 ,Câsiye 45/13
 4-İbrâhîm 14/34
 5-Tîn 95/4
 6-Bakara 2/9
 7-Zâriyat 51/56
 8-bkz. Mâide 5/6,89 , Enfâl 8/26 , Hac 22/36
 9-Mülk 67/2
 10-bkz. Bakara 2/44, 73, 219 ,A'râf 7/179
 11-Mevdûdî, Ebu'l-Alâ, islâmî kavramlar, s.160

ve ekmeli Kur'an'dır. Kur'an insanları hidâyete sevk etmek gayesiyle kıssalar, meseller, ilmî düşünce yoluyla iknâ ve nasîhat gibi metodları kullanmıştır. Bu metodlardan insan ruhunda en çok etkili olanı "vaad ve vaîd" yani "teşvik ve korkutma" metodudur. Yüce Allah itaatkâr müminleri güzel hayat ve cennetle, isyankârları ve kâfirleri de helâk ve cehennemle tehdit etmektedir.

Allah Teala "vaad ve vaîd" prensibiyle insanları îmâna sevk etmek; inananları teselli etmek, terbiye etmek, istikâmet üzere sâbit kılmak,Şeytana,nefse ve düşmanlara karşı uyarmak, geleceğe ve ebedî mutluluğa hazırlamak gibi pek çok hedefi gözetir.

"Vaad ve vaîd" metoduyla ilgili müstakil eser bulunmamaktadır. Konuyu incelerken tefsirlerden ilgili âyetlerin, tefsirine müracât ettim. Son bölümde eğitim,din psikolojisi ve din sosyolojisi kitaplarından istifâde ettim.

"Vaad ve vaîd" kelâm ilminde Mûtezîle'nin beş temel esassından birisidir. Konumuzun sadece bir cüz'ünü teşkil etmektedir. Bu nedenle "vaad ve vaîd" üzerindeki kelâmî tartışmalar bölümünde bu konuyu kısaca inceledik. Bizim burada ele aldığımız husus, Allah'ın bütün mahlûkâta yaptığı dünyevî ve uhrevî vaad ve vaîdler ve bunların gerçekleşme şartları ve sürecidir.

Konuyu seçmemizin gayesi, Allah'ın "vaad ve vaîd" metoduyla hedeflediği gayeleri ortaya çıkarmak ve müslümanların muhâtap oldukları dünyevî ve uhrevî vaadlere ulaşma şartları ve sürecini tesbit etmektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

VAAD VE VAİD KAVRAMLARI

I-VAAD VE VAİDİN LÜGAT VE İSTİLAH ANLAMLARI

A-VAAD VE VAİDİN LÜGAT ANLAMLARI

Vaad, V-A-D kökünden türemiş hakîkî masdardır (1) cemîsi-yoktur. Söz vermek anlamına gelir. Vaadle aynı anlamda olan (2) "idetün" de aynı kökten masdar makamında bir isimdir, cemîsi "idētün"dür (3) Arapların kelâmında, "koşmayı vaad eden at" anlamında "ferasün vâidün", ürün vaad eden yer anlamında "ardun vâidetün", yağmur vaad eden bulut anlamında "sehâbün vaidün", sıcaklık vaad eden (umulan) gün anlamında "yevmün vâidün" şeklinde kullanılmaktadır.(4)

Vaad hem hayr hem de şerde kullanılır. Kur'an'da kullanımı da aynı şekildedir:

a-iyi şeyler için kullanılmasına misal:

"Allah size gerçek olanı vaad etti".(ibrâhîm 14/22)

Burada, cennet ve ilâhî lütuf anlamında kullanılmıştır.

b-Kötü şeyler için kullanılmasına misal:

"Onlar senden azâbın çabuk gelmesini istiyorlar.Allah vaadinden asla dönmez".(Hac-22/47)

Burada tehdit anlamında kullanılmıştır.

c-Her iki anlamda birden kullanılmasına misal:

-
- 1-ibn Manzûr, Lisânü'l-Arab, III,462
 2-Râzî,Muhammed b Abdulkadir, Muhtâru's-Sıhâh, s.728
 3-ibn Manzûr a.g.e., III,462
 4-ibn Manzûr a.g.e., III,463

"Biliniz ki Allah'ın vaadi haktır. Fakat onların çoğu bilmez".(Yûnus 10/55)

Burada, kıyâmet ve kulların yaptığı amellerin iyi ise mükâfaat, kötü ise cezâsının verilmesi anlamında kullanılmıştır.(5)

Hadislerde de hayr ve şer anlamında kullanılmıştır:

Rasulullah (s.a.v) Bedir'de öldürülenlere geldi ve onlara seslenerek şöyle buyurdu:

"Ey Hişamoglu Ebu Cehl! Ey Halefoglu Ümeyye!, Ey Rabiaoglu Utbe ve Şeybe! Sizler Rabb'inizin vaad ettiği neticeyi gerçek olarak bulmadınız mı? Ben Rabb'immin bana vaad ettiğini gerçek olarak buldum..."(6)

Vaîd, V-A-D kökünden masdardır. Tehdit etmek anlamındadır. Araplar aygırın böğürmesine "vaîdü'l-fahl" demektedirler.(7)

Vaad'in hayır ve şerde kullanılmasına karşılık "vaîd" sadece şerde kullanılmaktadır.(8) Kur'an'da tehdit etme, uyarma ve korkutma anlamlarında kullanılmıştır:

"Ey inananlar! Onlardan sonra sizi mutlaka o yere yerleştireceğiz. işte bu, makamımdan korkan ve tehdidimden sakınan kimselere hastır".(ibrâhîm 14/14)

Tehdit anlamında kullanılmıştır. Söz verme anlamında kullanıldığı âyet de şudur:

"Sûra üfürülür, işte bu tehdidin gerçekleşmesi söz verilen gündür".(Kâf 50/20)

5-Râgıb el-isfehânî, Müfredât, s.526-527

6-Buhârî, Sahîh, Cenâiz, 87; Müslim Sahîh, Cenne, 76-77

7-Ibn Manzûr, a.g.e., ,464

8-Râzî, Muhammed a.g.e., s.728

Aynı sürede uyarı anlamında da kullanılmıştır:

"O esnada Allah buyuruyor: Huzurunda çekiş-
meyin! Ben size daha önce uyarı göndermiştim. (Kâf
50/28)

Tehdit anlamında hadis-i şeriflerde de kullanılmakta-
dır: Müşrikler Abdullah b. Ubey ve arkadaşlarına mektup yaza-
rak Evs ve Hazrec oğullarını Resûlullah'ın aleyhine kış-
kırttılar. Hz. Peygamber, Abdullah b. Ubey ve taraftarlarının
müslümanlara karşı hazırlık yaptıklarını duyunca yanlarına
vardı ve şöyle dedi:

"Kureyş'in sizi tehdit ettiğini duydum.
Sizin şu anda kendiniz için hazırladığınız hile
onların size hazırladığı hileden küçük değildir.
Siz kardeşleriniz ve evlatlarınızla mı savaşacaks-
ınız?" Bunun zerine dağıldılar. (9)

if'âl bâbından tehdit etmek anlamında kullanılır.

"Tehdit ederek insanları Allah yolundan
alıkoyarak ve o yolun eğriliğini arayarak öyle her
yolun başında oturmayın" (A'râf 7/86).

Mfâale ve tefâul bâbından szleşmek anlamında
kullanılır.

"Mûsâ ile otuz gece sözleştik ve ona on
gece daha ilave ettik" (A'râf 7/142)

"Hatırlayın ki siz vadinin yakın kenarında
idiniz, onlar da uzak kenarında idiler. Kervan da
sizden daha aşağıda idi. Eğer böyle bir savaş
yapmak için sözleşmiş olsaydınız, szleştiğiniz vakit
hususunda ihtilafa düşerdiniz..." (Enfâl 8/42)

Mev'd, mâd ve mev'id vaad edilen şeyin gerçekelece-

gi yer ve zaman anlamında kullanılır. Şimdi bunlara sıra ile Kur'an'dan birer misal verelim:

"Vaad edilen güne yemin olsun ki"(Bürûc 85/2)

"De ki: Size vaad olunan öyle bir günün vaadidir ki, siz ondan ne bir saat geri kalırsınız, ne de ileri geçebilirsiniz"(Sebe 34/30)

"Ve hepsi sıra sıra Rabbinin huzuruna çıkarılmışlardır: Andolsun ki sizi ilk defasında yarattığımız şekilde bize geldiniz. Oysa, size vaad edilenlerin tahakkuk edeceği bir zaman ta'yin etmediğimizi sanmıştınız değil mi?"(kehf18/48)

B-VAAD VE VAİDİN İSTILAH ANLAMLARI

Vaad, gelecekte birinden zararın uzaklaştırılması, ya da ona menfaat temin edilmesi ile ilgili her haberdir. ister bu kişi bunu hak etmiş olsun ister olmasın vaad edilen şey, iyi olduğu gibi, kötü de olabilir.(10) Vaad kelimesi bu anlamda Kur'an'ın pekçok yerinde geçmektedir Allah Teala şöyle buyuruyor:

"imân eden ve iyi işler yapanları, içinde ebedî olacakları zemininden ırmaklar akan cennetlere koyacağız. Allah o söylenenleri hak bir söz olarak vaad etti. söz verme ve onu tutma bakımından kim Allah'dan daha doğru sözlü olabilir"(Nisâ 4/122)
(11)

Hadis-i şeriflerde de vaad aynı anlamda kullanılmıştır:

Hz Aişe şöyle demiştir:

"Allah, Rasûlüne ne vaad etmişse, O, ölmeden önce o sözün yerine getirileceğini kesinlikle biliyordu..."(12)

10-Kâdî Abdülcebbar, Şerhu'l-Usuli'l- Hamse, s.134

11-bkz.Yûnus 10/4,55, İbrâhîm 14/22

12-Buhârî Tefsîru Sûre 2:28, ayrıca bkz. Müslim, Salât 53,54, Ahmed b.Hanbel, Müsned, II,102

Vaîd, bir kimseye yaptığı hatayı söyleyerek onu kötülükten kurtarıp iyilige yöneltmek için yapılan yıldırma ve korkutma hareketi. (13) Bu anlamda Kur'an'ın pek çok yerinde kullanılır:

"İşte Kur'an'ı Arapça okunmak üzere indirdik, onda tehditleri türlü türlü açıkladık ki, belki sakınırlar, yahut onlara ibret verir"(Tâhâ 20/113) (14)

Hadîs-i şeriflerde de kıyâmet ve cezâ günü anlamında kullanılmıştır. İbn Abbas(ra) şöyle rivayet etmektedir:

"Bir gece mutad namazına kalktığı zaman Rasûlüllah (sav)'in dua ettiğini işittim: "...Allah'ım! Ey sağlam işin ve doğru işin sahibi! Senden vaîd (cezâ,kıyâmet) gününde, emniyet gününde, cennet dilerim..."(15)

"Vaad ve vaîd" kelimeleri birlikte kelâmi bir istilâh olarak da kullanılmaktadır. Daha sonra anlatılacaktır.

13-Yaşar,Ahmed,"Vaid" S.i.A. , IV,290
14-bkz.ibrâhîm 14/4, Kâf 50/20,28
15-Tirmizî,Sünen,Daavât 30

II:VAAD VE VAİD İLE İLGİLİ DİĞER KAVRAMLAR

A-VAAD İLE İLGİLİ KAVRAMLAR.

1-Cezâ

Sözlükte isim olarak "bir şeyin bedeli ve karşılığı" masdar olarak da "iyi ve kötü olan bir fiil ve davranışın tam ve yeterli karşılığını vermek" anlamına gelir. (1) İslâm literatüründe cezânın terim olarak biri genel, diğeri özel olmak üzere başlıca iki manada kullanıldığı görülür. Sözlük anlamlarıyla bağlantılı olan genel anlamda cezâ, dünyevî ve uhrevî mahiyette özendirici veya caydırıcı müeyyide den ibarettir. Özel anlamda ise, dünyada hukuk düzeni tarafından suçluya uygulanacak maddî ve manevî müeyyideyi (ukûbât) ifade eder. (2) Konumuzu ilgilendiren özel anlamdaki cezâ değil, doğrudan Allah'ın vaad ve vaidiyle bağlantılı olan genel anlamdaki cezâdır.

Cezâ kelimesi türevleriyle birlikte Kur'an-ı Kerim'de 118 âyette geçmektedir. (3) Çeşitli ayetler Allah'ın bazı fert ve toplumlara yaptıkları günahların karşılığı olarak dünyada bir takım cezâlar, musibetler ve felaketler verdiğini bildirmektedir. (4) Yine bir takım fert ve toplumların yaptıkları iyiliklerin karşılığı olarak da dünyada günahının sevaba çevrileceği dünya nimetlerine ve ahiret saadetine ereceği bildirilmektedir. (5) Allah Teâlâ işleyen her şerrin cezâsının mutlaka görüleceğini vâid, her

1-Râğîb el-isfehâni, a.g.e., s.93

2-Bebek, Adil, "Cezâ", D.i.A., VII, s.469

3-Abdûlbâkî, el-Mu'cemü'l-Müfehres, s.169-170

4-En'âm 6/49, A'râf 7/136, Tâhâ 20/124, Zümer 39/25-26

5-Hûd 11/114, Furkân 25/70

hayırın da mükâfatının verileceğini vaad etmiştir.

9

Kötülüğün cezâsının işlenen fiile denk olmasına karşın, yapılan hayrın kişinin ihsanına ve niyetine bağlı olarak en az on mislinden yediyüz misline kadar verileceği hatta bir üst sınırının olmadığı Kur'an'da bildirilmiştir.

(6)

Cezâda esas olan işlenen fiil ile verilecek karşılık arasında makul bir dengenin bulunmasıdır. Bununla birlikte bazı günahlara kat kat cezâ verileceği bildirilmişse de, bu husus cezâda denklik esası ile çelişmemektedir. Çünkü konu ile ilgili âyetler incelendiğinde bu kimselerin inkârcı veya günahlara ön ayak oldukları, bu konuda liderlik yaptıkları, yahut mevkileri itibarı ile güzel davranışlarda bulunmaları gerekirken bunu yapmayıp fiilleriyle diğer insanlara kötü örnek teşkil ettikleri görülür.(7)

2- Tebşîr

Sözlükte "müjdelemek, güler yüzlü olmak" anlamlarına gelen "E-Ş-R" kökünden türetilmiştir. Aynı kökten türetilen "beşîr" sıfatı Kur'an'da Hz.Peygambere(8)ve Kur'an'a(9) nisbet edilmektedir. Bizzat Hz.Peygamberin de "beşîr" sıfatını kendisine nisbet ettiği sabittir. (10) Kur'an'da "tebşîr" fiili Allah (11),Hz Peygamber (12) ve Kur'an(13)için kullanılmaktadır."mübeşşir" de hem geçmiş peygamberler hem de Hz.

6-Bakara 2/261, En'âm 6/160

7-A'râf 7/38;Hûd 11/19-20, Ahzâb 33/30

8-Bakara 2/119 ; Krş.(ibn Kesîr,a.g.e., I,173)

9-Fussilet 41/4 ;Krş.(ibn Kesîr,a.g.e., IV,95)

10-Nesâî,imân.6

11-Tevbe 9/21 ;Krş.(ibn Kesîr,a.g.e., II,376)

12-Bakara 2/25 ;Krş.(ibn Kesîr,a.g.e., I,67)

13-Bakara 2/97 ;Krş.(ibn Kesîr,a.g.e., I,138)

Muhammed için kullanılmıştır.(14)Bu istimal tarzı hadislerde de mevcuttur.(15)

"Tebşir" veya "beşir" Kur'an'da müjdelemek yani iyi bir haber vermek sevindirici bir sonucu bildirmek, itaatkâr müminleri cennetle müjdelemek anlamındadır.(16)

Yüce Allah, tevbe edenleri, ibâdet edenleri, hamd edenleri, oruç tutanları, ruku' edenleri, secde edenleri, iyiliği emredip kötülükten alıkoyanları, Allah'ın sınırlarını koruyanları musibetlere sabredenleri, inanıp salih amel işleyenleri, Allah yolunda cihad edenleri rahmeti rızası ve cenneti ile müjdelemektedir.

"Tebşir" Kur'an-ı Kerim'de kinâye ve istihzâ yoluyla üzücü bir haberi ve elem verici bir sonucu bildirmek anlamında kullanılmıştır:(17)

"Münafıklara kendileri için acı bir azâb olduğunu müjdele" (Nisâ 4/138)

"Tebşir" korkutucu ve tehlikeyi haber verici anlamına gelen "nezir" ifadesiyle beraber Kur'an-ı Kerim'de sekiz yerde geçmekte olup peygamberler hakkında kullanılmaktadır. (18) Çünkü peygamberler, insana Allah'ın rahmet ve nimetini müjdelerler, inanmıyanları ise Allah'ın azâbıyla korkuturlar. Bu âyetlerden birinde Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

14-Fussilet 41/4

15-Buhârî, Tefsîru Sûre 48, Tevhîd 20

16-Önkâl, Ahmad, "Beşir", D. i. A., V, 554-555

17-Zemahşerî, a. g. e., I, 577

18-Bakara 2/119, Mâide 5/19, A'râf 7/188, Hûd 11/2, Sebe

"Ey Kitab Ehli! Peygamberlerin arası kesildiğinde "Bize müjdecî ve uyarıcı gelmedi" dersiniz diye, size açıkca anlatacak peygamberimiz geldi. Şüphesiz O, size müjdecî ve uyarıcı olarak gelmiştir. Allah her şeye kadirdir" (Mâide 5/19)

Beşir sıfatını taşıyan peygamberler, Allah'a îmân edip onun hüküm ve emirlerine itaat edenlere verilecek mükâfatları bildirir ve mümin kitleyi cennet nimetleriyle müjdeler. Allah'ın dinine davet eden beşir, nefret ettirmeden ve en güzel hikmetle, yumuşaklık ve nezaketle davetini yapar. (19) Dolayısıyla peygamberlerin getirdiği hükümlere ve akideye davet eden tebliğcilerin de davet görenini aynı tavırla bir beşir olarak yapmaları gerekir. Peygamberler zorlayıcı, baskı kullanan değil sadece azâbı haber verici ve müjdeleyicilerdir. (20)

B-VAİD İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

1-intikâm

intikâm "cezâlandırma gücü" anlamına gelen satvet ve sulta manasındaki "nıkme" den gelir. Yanlış bir fiile hak ettiği cezâyı vermek anlamında kullanılır. (21) Günümüzde cezâlandırmak suretiyle ferahlamak anlamında kullanılıyor ki, bu Allah hakkında imkânsızdır. (22)

Kur'an'da "zü'ntikâm" şeklinde Allah'ın vasfı olarak "müstehâk olunan miktarda cezâlandıran" anlamında kullanılır. (23)

N-K-M maddesi Kur'an'da oldukça az kullanılmıştır.

19-Nahl 16/125

20-Ağırakça, Ahmed, "Beşir", Ş. i. A., I, 230

21-Râğib el-isfehâni, a. g. e., s. 504

22-Reşid Rızâ, Tefsir'ul-Menâr, III, 161

23-Beyhaki, Kitâbu'l-Esmâ ve's-Sifât, s. 88

(Bütün şekilleriyle onyedide defa) Bazı âyetlerde herhangi bir şeyi sözle kınama anlamına gelir.(24) Bazılarında ise cezâlandırmak manası vardır. Ashâbu'l-Uhdûd, sırf Allah'a îmân etmeleri yüzünden, müminleri yakarak azâba dâ'ir eder.(25) görüldüğü gibi "nakame" "şahsına yapılmış bir kötülük dolayısıyla hincini almak böylece ferahlamak" değil de, "azâba uğratmak" Anlamında kullanılmıştır. Aynı şekilde Rûm Sûresi (26) ve A'râf Sûresindeki âyetlerde de cezâlandırmak manasına gelir.

"intikâm" fiilinin Allah'a izâfe edildiği yerlere gözetmek suretiyle de şimdiki yaygın manasıyla şahsî bir öç almanın, hincini çıkartmanın değil, zâlimleri ve kâfirleri müminlere yaptıkları zulüm ve haksızlıklardan dolayı cezâlandırmanın söz konusu olduğunu görürüz (27) A'râf Sûresinde (28) maruz kaldıkları azâptan kurtarılmaları halinde Firavun ve kavmi, îmân edeceklerine söz vermişlerdi. Allah da onları, sözlerindeki dönekliliklerinden dolayı denizde boğmak suretiyle cezâlandırdı. Hicr Sûresinde (29) Hz.Şuayb'in kavmi olan zâlim Eyke halkının cezâlandırıldığı bildirilir. Bunların peygamberlerine ve müminlere çektirdikleri çeşitli âyetlerde bildirilmektedir. (30) Rûm Sûresinde (31) Allah'ın genel olarak peygamberimiz (s.a.v)'den önceki peygamberlere karşı cürüm işleyenlerden intikâm aldığı

24-Râğıb el-isfehânî, a.g.e, s.504

25-Burûc 85/8

26-Rûm 30/47

27-Yıldırım, Suad, Kur'an'da Uluhiyyet, s.242

28-A'râf 7/137

29-Hicr 15/79

30-Hûd 11/54,94

31-Rûm 30/47

müminlere yardım etmeyi, kendisine vâcib kıldığı bildirilir. Zuhruf Sûresinde (32) Kur'an'da anlatılan vasıflarıyla tanrılık iddia eden müminlere işkence eden Firavun'dan intikâm aldığı bildirilir. "ZÜ'ntikâm" vasfı dört âyette Allah'ı tavsif eder. Peygamberi ve müminleri korkutmaya çalışan müriklere (33), nefislerine zulmeden peygamberlere ve müminlere karşı tuzak kuranlara (34) Allah'ın âyetlerini inkâr edenlere (35) ihramlıyken av hayvanlarını ökdürenlere (36) Allah'ın bu vasfı hatırlatılır.

Fiil ve sıfat olarak "intikâm'ın Allah'a nisbet edildiği muhtevaları böylece gördükten sonra diyebiliriz ki, bazı batıl tanrılar hakkında bazı insan topluluklarının inanmış olduğu gibi öç ve öfke ile kabarmış bir ilâh imajı Kur'an'dan çıkarılamaz. Allah'ın kullarından alacak bir öcü yoktur ki intikâmla cezâlandırmakla ferahlasın. Çünkü insanların kendisine itaatleri mülkünde bir şeyi artırmaz onları bağışlamakla da bir şeyi eksilmez. Allah mutlaka gâlip, yenilmez, azîz olunca bir mağlûbiyet yoktur ki kendisi intikâm alsın.

izzet, zilletin tam zıttıdır. intikâm da nimetin tam zıttıdır. bir cinayetin cezâsını vermek caninin aldığı cinayet lezzetini cezânın acısına değiştirmektir. Yaptığı kötülüklerden pişman olup tevbe edenlere karşı bağışlamak

32-Zuhruf 43/55

33-Zümer 39/37

34-ibrâhîm 14/47

35-Al-i imrân 3/4

36-Mâide 5/95

37-Yıldırım, Suad a.g.e., s.245

hayır ve rahmet olur ise de, af gördükçe şımaran zulüm ve şerri kendine zevk edinerek yayanlara karşı af ve mağfiret şerrin kendisidir.(37) intikâm vasfı Kur'an'da mutlak değil muayyen şartlarla ilgili olarak kullanılmıştır.

"Biz mücrimlerden intikâm alıcılarız."(secde 32/12)

2. Helâk

H-L-K Maddesi Kur'an'da türevleriyle birlikte 68 yerde geçmektedir. (38) Kur'an'da ölmek (39), elden çıkmak (40), hüsrana uğramak (41) anlamlarında kullanılır. Kur'an'da daha çok if'âl bâbından felâkete uğratmak, yok etmek anlamlarında kullanılmaktadır.(42) Üzerinde duracağımız konu da budur.

insanlar gibi milletler ve devletler de doğar, büyür, gelişir, ihtiyarlar ve yıkılır.

"Her ümmetin belirli bir eceli vardır. Eceli gelince ne bir an geri bırakılır, ne de ileri gidebilir" (A'râf 7/34)

Her ümmet için bir vakit vardır. Ama bu vaktin ne zaman geleceği, nasıl geleceği bizce meçhuldür. Bir insanın genç yaşında ölmesi mümkün olduğu gibi, bir toplumun ve devletin de en güçlü zamanında yıkılması mümkündür. Allah işledikleri günahlar yüzünden bir çok ülkeleri helâk etmiştir:

"Biz refah içinde şımarıp azgınlaşan nice ülkeleri helâk ettik."(Kasas 28/58)

38-Abdûlbâkî, a.g.e.,s.737-738

39-Nisâ 4/7

40-Cum'a 62/29

41-Enfâl 8/42

42-Râgıb el-isfehâni a.g.e.,s.544

Kur'an'daki konuyla ilgili âyetler göz önünde bulundurulduğunda şu neticeler çıkabilir:

1- Allah, peygamber göndermeden hiçbir kavme azâb etmez.

"Biz hangi ülkeyi helâk etmişsek muhakkak ülke halkını uyarılar olmuştur. Biz zulmetmiş değiliz"(Şuarâ 26/209)

2- Gâfil halde iken bir toplum helâk edilmez.

"Bunun sebebi şudur: Rabb'in ülkeler halkını gâfil haldeler iken onları zulüm ile helâk edici değildir." (Şuarâ 26/208)

İslâm onlara güzelce anlatılacak, inanıp itaat ettikleri takdirde elde edecekleri nimetler bildirilecek, küfür ve isyanda ısrar ettikleri takdirde ise kendilerinden önceki kavimlerin başlarına gelen azâbla uyarılacaklardır.

3- Küfür ve isyanda ısrar edenlere önce uyarı azâbı gelir. İbret alıp inanmazlarsa, azâbı iyice hak etmeleri için musibetler bolluk ve refaha çevilir. Hâlâ küfürleinde ısrar ederlerse ansızın Allah'ın azâbına yakalanıverirler.

"Andolsun ki senden önceki ümmetlere de elçiler gönderdik. Boyun eğsinler diye onları yakalayıp darlık ve çeşitli hastalıklarla cezâlandırdık. Hiç olmazsa onlara böyle azâbımız geldiği zaman boyun eğselerdi. Fakat kalpleri iyice katılaştı ve şeytan da onlara yaptıklarını câzip gösterdi. Onlar kendilerine yapılan uyarıları unuttuğunda üzerlerine bütün nimetlerin kapılarını açtık. Nihayet onlar verilen bu nimetlerle şımardıkları zaman onları ansızın yalâdık. Birdenbire bütün ümitlerini yitirdiler."(En'âm 6/42-44)

4- Kur'an'da kişilerin, toplumların ve bütün insanların helâkı söz konusudur:

a- Bedir savaşında Ebû Cehl ve Ebû Lehb gibi önde gelen müşriklerin helâkı.

b- Ad ve Semûd gibi kavimlerin helâkı.

c- Kıyâmetle bütün kâfirlerin helâkı.

5- Peygamberimizin davetini kabul etmeyenler, Nûh, Hûd ve Sâlih peygamberlerin kavimlerine gelen azâbla tehdit edilmişlerdir.

"Artık onlar öncekilere uygulanan sünnetden başka bir şey mi bekliyorlar? Sen Allah'ın sünnetinde ne bir değişiklik ne de bir tahvil bulabilirsin." (Fâtır 35/43)

Asr-ı Saâdette davete icâbette ısrar eden kâfirlerin elebaşılıarı savaşlarda öldürülmüştür. Kâfirlerin yurtlarına müslümanlar vâris olmuşlardır.

6- Hz.Peygamberin ümmeti toptan bir helâkı kıyâmetten önce yaşamayacaktır:

"ibni Abbâs'tan rivâyet edildiğine göre Cebrâîl (a.s.),"Allah size üstünüzden veya ayaklarınızın altından bir azâb göndermeye ya da sizi parti parti bir birinize düşürüp kiminize kiminizin hincını tattırmaya kadirdir. " (En'âm 6/65) ayetini getirince bu Hz.Peygambere çok ağır geldi ve Cebrâîl(a.s.)'a söyle dedi. "Bu şekilde muamele görürlerse ümmetimin sonu ne olur.?",dedi. Bunun üzerine Cebrâîl (a.s.): "Ben de senin gibi bir kulum, ümmetin için Rabb'ine dua et" dedi. Hz.Peygamber (s.a.v) de Rab'binden ümmetine bunu yapmamasını istedi ve Cebrail(a.s.) "Muhakkak ki Allah ümmetini şu iki çeşit azâbtan emin kıldı. Yani Nûh ve Lût (a.s.)'ın kavimlerine gönderdiği gibi altlarından ve üstlerinden bir azâb vermeyecektir. Ama onları çeşitli hevâ ve hevesleriyle fırka fırka olmaktan ve kılıçlarla vurularak bir birlerine hınçlarını tattırmaktan emin kılmamıştır.(43) Kâfirler müminlerin eliyle cezâlandırılacaklardır."(44)

7- Bütün inasanların ortak olarak tehdit edildikleri vaîd kıyâmettir. O da kâfirlerin üzerine kopacaktır. Kıyâmet toplumların helâkıyla ilgili sünnetullahın bir tecellîsi olarak kopacaktır.

Arapçada azâb "Terketmek, vazgeçirmek" gibi manalara gelen A-Z-B kökünden isim olup "işkence, eziyet ve elem" anlamında kullanılır. (45) Elem ve ızdırapların bir kısmı beden, bir kısmı da ruh üstünde etkili olduğuna göre azâb hem maddi hmen manevi bir elem ve cezâ niteliği taşır.

Kur'an'da türevleriyle birlikte 490 defa geçen azâb genellikle ilâhî emirlere karşı gelenlere verilen her türlü cezânın adı olarak kullanılır.(46) ilgili âyetlerin incelenmesinden anlaşıldığına göre ilâhî azâb dünyada, kabir hayatında ve âhirette olmak üzere üç safhada gerçekleşir. Allah'ın azâbının inkâra ve isyana karşılık olduğu bildirilmiştir.(47)Allah ilahi buyruklarını tanımayan peygamberlerini alaya alıp yalanlayan zulüm ve haksızlık yapan yer yüzünde fitne fesat çıkararak önceki kavimlere bir cezâ ve azâb olmak üzere çeşitli felâketler göndererek dünyada helâk etmiş (48), âhirette de azâbın en şiddetlisine çarptırmakla tehdit etmiştir. (49) Aynı hataları ve aynı günahları işleyenleri de Nûh, Hûd, Sâlih ve Şuayb gibi peygamberlerin kavimlerinin başına gelen azâb ve felâketlerle cezâlandıracağını Allah vaad etmiştir. (50) Bu konu "Önceki kavimlere yapılan vaad ve vaîd" başlığı altında daha geniş bir şekilde ele alınacaktır.

45-Râğıb el-isfehâni, a.g.e., s.337

46-Abdûlbâkî, a.g.e.,s.450-455

47-A'râf 7/96, Tevbe 9/95, Yûnus 10/8,70

48-Ankebût 29/40, isrâ 17/103, A'râf 7/34, Enbiyâ 21/11-15

49-Nisâ 4/145, Nahl 16/88, Kehf 18/105-106

50-Fussilet 4/113, isrâ 17/16-18

Va'din bir kısmı gerçekleşmiş müşriklerin elebaşları Bedir Savaşında öldürülmüş, malları ve mülkleri müslümanların ellerine geçmiştir. (51) Dünya ve âhiret azâbına kafirlerin yanısıra yetimlerin mallarını haksız yere yiyen, mümini kasten öldüren, iffetli kadınlara iftira eden ve Kur'an'da belirtilen sınırları (Hudûdullah) aşırıp peygamberlerin bildirdiklerine aykırı davranan büyük günah sahibi müminler de ma'ruz kalacaklardır.(52)

Dünya azâbı uyarı ve helâk mahiyetinde olmak üzere iki şekilde mütâlâ edilir. Uyarı azâbı Yûnus Peygamberin Kavminde olduğu gibi ilâhî buyruklara uymayan toplulukların gerçeği görüp kabul etmelerini sağlamak maksadıyla maruz bırakıldıkları felâketlerdendir. Kişilerin karşılaştıkları hastalık vb. bazı âfetleri de bu grupta ele almak mümkündür. Helâk azâbı ise Nûh, Hûd, Sâlih ve Lût Peygamberlerin kavimlerinde görüldüğü üzere inkarcılık ve isyankârcılıkta direnen milletleri mahvedip, geride kalan insanlara müessir bir ibret vermek gayesini taşıyan azâbtır. (53) Helâk azâbı, "Helâk" başlığı altında ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

4- inzâr

N-Z-R Maddesi Kur'an'da 130 yerde kullanılmaktadır. "Nezretmek, adamak (54), uyarmak"(55) anlamlarında kullanılır. Kur'an'da çoğunlukla uyarmak; yani insanlara dinen

51 Enfâl 8/50

52 Hicr 59/2-6

53 Nisâ 4/10,14,93,97, Mâide 5/72,73, Ahzâb 33/73

54 Al-i imrân 3/35

55 Ahkâf 46/21

fayda ve zarar verecek hususları önceden bildirmek" anlamında kullanılır. (56)

Yalnızca bir âyette Allah'ı tavsîf eder:

"Biz esasen inzâr ediciyiz"(44/3)

Esas itibariyle bu kökten olan fiil ve sıfatlar Peygamberlerin niteliğidir. Allah Peygamberleri vasıtası ile insanları inzâr eder. Bir kaç âyette inzâr fiili Allah'a izafe edilir:

"Biz sizi yakın bir azâbla tehdit ettik"
(Nebe78/40)

Alemlerin Rabb'i olması hasebiyle kullarını en iyi tanıyan ve onlara nasıl hitab edilmesi gerektiğini en iyi bilen Allah insanlık tarihi boyunca hak yoldan saparak şirk ve inkâr bataklığına saplanan kavimleri inzâr etmeleri için zaman zaman nezîrler göndermiş ve bunların uyarılarına kulak asmayanları kendilerinden sonrakilere ibret olacak şekilde cezâlandırmıştır:

"Ad'ın kardeşini hatırla; onun önünden ve ardından nice uyarıcılar gelip geçmişti; hani o, Ahkâf'taki kavmini: "Allah'tan başkasına kulluk etmeyin, gerçekten ben sizin için büyük bir günün azâbindan korkmaktayım." diye uyarıp korkutmuştu."
(Ahkâf 46/21)

Resûlullah (sav) risâlet görevine ilk defa inzârla başlamıştır:

"Ey örtüsüne bürünüp yatan kalk ve inzâr et"
(Müddessir 4/12)

56-Abdülbâkî, a.g.e., s.691-693

Resûlüllah bu inzâr görevine de, ilâhî emirle yakın akrabalarından başlamıştır(57)

inkârcıları bir takım sıkıntılarla, öncekilerin başlarına gelen azâblarla, kıyâmetle ve âhiretteki acıklı, çetin azâbla inzâr etmiştir.

Allah inananları Kur'an'a uymamanın, Peygamberlerin hükümüne razı olmamanın "iyiliği emretme ve kötülükten nehyetme" görevini yerine getirmemenin, kısaca; sâlih amel işlememenin neticesi olan birtakım dünyevî ve uhrevî cezâlara karşı uyarmıştır.

Allah'a gerçekten îmân edenler için ayrıca herhangi bir dünyevî cezâyâ gerek olmaksızın her türlü suça karşı caydırıcı olarak, bu inzâr yeterlidir. inanmayanlar ise bu ilâhî uyarılardan mahrum kaldıkları için, kanunların koyduğu müeyyidelere karşı da duyarsız olurlar. Bu duruma göre islâm'ın toplumda suç işleme oranını azalttığını söyleyebiliriz. Çünkü vahiy ve sünnette yer alan ön uyarılar ve uhrevî müeyyideler, mümini belli bir alanda kalmaya zorlar.

III. VAAD VE VAİD KAVRAMLARI ÜZERİNDEKİ KELAMİ TARTISIMALAR

A- VAİDİYYE

"Vaad ve Vaîd" meselesinde Allah'ın vaîdini ön plana çıkartmalarından dolayı Hâriciye ve Mûtezile fırkalarına "vaîdiyye" denmektedir. Şimdi bunları sırasıyla görelim:

1-Hâricîler

Hâriciye mezhebine mensup olanlar, her günah işleyenin kâfir olduğu görüşündedirler. Hâricîler bu hususta günah arasında büyük küçük ayrımı yapmazlar. Hattâ insanın, görüşünde hata etmesini de günah sayarlar. Bunun içindir ki, Hâricîler, hakeme başvurduğu için Hz. Ali'yi dinden çıkmakla itham ederler .

Delilleri:

a-Hâricîler fâsıkın kâfir olduğunu ifade eden nasların zahirini delil getirmişlerdir:

"Kim, Allahın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar, kâfirlerin ta kendileridir". (Mâide 5/44)

"Her günah işleyen, kendisine Allah'ın indirdiğinden başka birşeyle hükmetmiş olur, dolayısıyla de kâfir sayılır", derler.

b-"Hacca gitmeye gücü yeten herkese, Allah için Kâbe'yi ziyaret edip haccetmek farzdır. Kim inkâr ederse şüphesiz ki Allah, âlemlere muhtaç değildir. (Al-i imrân 3/97) Bu âyet haccı terk edenî kâfire saymıştır."Halbuki haccı terk etmek günahdır. O halde her günah işleyen kâfirdir", derler.

c-"O gün bazı yüzler ağaracak bazı yüzler kararacaktır. Yüzleri kararanlara söyle denilecektir: imân ettikten sonra

inkâr mı ettiniz? O halde inkâr ettiğinizden dolayı tadın azâbı".(Al-i imrân 3/106) "Günahkâr olan kişiyi yüzleri ağaranlardan saymak mümkün değildir. Dolayısıyla onların, yüzleri kararanlardan olması gerekir ve bunları kâfire diye adlandırmak vâcibtir", derler.

d-"Fakat o zâlimler, Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar" (En'âm-6/33). Bu âyet ile zulmün, dinsizlik ve küfür olduğu tesbit edilir. Günah işleyenin zâlim olduğunda ise şüphe yoktur.(1)

e-Hâricîler Peygamberimiz (s.a.v.) nin "Kasten namazı terk eden kâfire olur" hadisini de kendilerine delil göstermektedirler.

Hâricîlerin kendilerine delil getirdikleri daha başka âyetler de vardır.(2) Burada birkaçını zikretmekle yetindik.

Görüldüğü gibi, Hâricîler âyetlerin zâhirî manalarına saplanıp kalmışlardır. Âyetlerin çoğu Mekke müşriklerini anlatmaktadır. Dolayısıyla bu sıfatlar o müşriklere âittir. (3)

Bu âyetlerin zâhirî manaları nazar-ı itibara alınmaz. Zîrâ kebîre sahibinin kâfire olmadığı konusunda kesin naslar bulunmaktadır. Ayrıca yukarıda da işaret edildiği gibi kebîre sahibinin kâfire olmadığı meselesinde icma vardır. Hâricîler esasen akd olunan icmânın hâricinde kaldıkları

1-İbn Ebi'l-Hadîd, Serhu Nehcî'l- Belâgâ, VIII, 112

2-bkz. Mâide 5/45,47, NGr 24/55, Abese 80/38,42

3-Ebû Zehrâ, Muhammed, Mezhebler Tarihi, (trc. Abdulkadir Sener), s.79

için onlara ve görüşlerine itibâr edilmez. (4)

1-Mûtezîle

"Vaad ve Vaîd" Mûtezîle mezhebinin beş temel esasından birisidir

Mûtezîle ye göre Dünyada iyilik yapana Allah'ın mükâfaat vermesi, kötülük yapana da cezâ vermesi vâcibdir.

Mûtezîle'nin bu prensibi aslında "adâlet" prensibinin bir sonucudur. Söyle ki: Allah'a itaat eden kul hür irâdesi ile sevabı hak etmiştir.(5) Allah Kur'an'da itaat edene sevap, isyan edene de cezâ vereceğini haber vermektedir. Aynı zamanda vaadinden dönmeyeceğini bildirmektedir. Allah doğru sözlüdür. Sayet Allah büyük günah işleyip te tevbe etmeden önce ölen kişiyi bağışlarsa veya itaat edene mükâfat vermezse yalan söylemiş olur. Bu da Allah için muhâl olduğundan vaad ve vaîdi yerine getirmek, Allah'a vâcib olur.(6)

Delilleri:

Râzî Mûtezîle Mezhebinin delillerini iki bölümde incelemiştir:

a-Ayetten deliller.

1-Sart yerinde "men" sıygasıyla gelen hükümler:

"İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Her kim Allah'a ve Resûlüne isyan eder onun sınırlarına tecâvüz ederse, Allah onu, içinde ebedî kalacağı bir ateşe sokar"(Nisâ 4/13-14)

4-Teftazânî, Sâdüddîn, Mes'ûd b. Ömer, Serhu'l-Akâid (trc. Süleyman Uludağ), s.12

5-Cüveynî, imâmü'l-Harameyn, el-irşâd, s.216

6-Mûsâ, Muhammed Yûsuf, el-Kur'ân ve'l-Felsefe, s.81

Namazı, zekâtı, orucu, haccı ve cihâdı terk eden, içki içen, zinâ eden ve öldürülmesi haram olan bir cana kıyan kimse Allah'ın sınırlarını aşmıştır. Bundan dolayı onun cezâlandırılması gerekir. Çünkü "men" kelimesi şart makamında, fıkıh usûlünde de olduğu gibi, "umûm" ifade eder. Sadece kâfirleri değil, müminleri de içine alır.

Ümmet-i Muhammed, mümin kimselerin bu âyette günahlardan men oldukları hususunda ittifak etmişlerdir. Eger sadece kâfirlere has bir hüküm olsaydı müminin bu âyetle menolunmaması gerekirdi. Râzî daha başka delilleri de sıralamaktadır.

2-Mûtezîle'nin Elif-Lâm ile mârife olan cemîlerle istidlâli:

Mûtezîle'nin delillerinden ikinci çeşidi onların, "Elif-Lâm" ile mârife olan cemîlerle yapılmış vaîdlere tutunmalarıdır.

"Hic şüphesiz günahkârlar cehennemde olacaklardır" (infitâr 82/14)

Ayetdeki "elfüccâr" lafzı "Elif-lâm" ile marife kılınmış cemî sıygasıdır. Bu da "umûm" ifade etmektedir. Konuyla ilgili başka âyetler de vardır. (7)

3-"Ellezine" ile beraber olan cemî sıygaları:

Mûtezîle'ye göre "umûm" ifade eden lafızların üçüncü çeşidi "Ellezine" kelimesiyle birlikte gelen cemî kalıplarıdır.

"Kötülük yapanlara tevbe yoktur"(Nisâ 4/18)

Şayet fâsık vaîd ve azâba müstahak olmasaydı, bu sözün bir manası olmaz, bundan da öteye tevbe etmeye de bir hacet kalmazdı.(8)

4-Mûtezîle'ye göre umûm ifade eden şeylerin dördüncüsü şu âyettir:

"Onların cimrilik ettikleri şeyler kıyâmet günü boyunlarına dolanacaktır."(Al-i İmrân 3/180)

Allah bu âyette zekât vermeynlere vaîdde bulunmuştur.

5-Umûm lafızlarından "kûl" vasfı:

Mûtezîle'ye göre "umûm" ifade eden şeylerin beşincisi hepsi, tamamı anlamına gelen "kûl" lafzıdır.

"Eğer yer yüzünde olan bütün şeyler zâlim olan her bir kimsenin olsaydı, onu, azâbtan kurtulmak için fidye olarak verirdi." (Yûnus 10/154)

Bu âyetde zâlimin zulmünden dolayı hak ettiği cezâ belirtilmiştir.

6-Mûtezîle'ye göre umûm ifade eden şeylerin altıncı çeşidi Cenâb-ı Allah'ın insanlara karşı yaptığı vaîdlerini mutlaka yerine getireceğini gösteren âyetlerdir:

"Allah söyle dedi: Benim huzurunda çekişmeyin. Ben size önceden vaîd göndermistim. Benim katımda söz değiştirilmez. Ben kullara asla zulmetmem."(Kâf 50/28-29)

Allah bu âyette vaîd hususundaki sözünün değişmeyeceğini beyân etmiştir.

b-Hadisten deliller:

1-Kim anlamındaki " men" kalıbı ile gelen hadisler:

"Kim kardeşinin etini yerse,Allah o kimseye cehennem ateşinden yedirir. Kim kardeşine iftira atarsa, Allah ona cehennem ateşini giydirir. Kim gösteriş ve şöhret makamında bulunursa, Allah da onu kıyâmet günü riyâ ve şöhret makamına oturtur"
(9)

Bu hadis fâsıka yapılan vaîd hakkında bir nastır.

"Her sarhoşluk veren şey içkidir ve her içkide haramdır. Kim dünyada içki içer de bundan tevbe etmezse, ahirette cennet içkilerinden içemez"
(10)

2-"Men" dışında umûm ifâde eden hadisler:

Mutezililerin dayandığı, "men" sıygasıyla gelmiş olan haberlerdeki umûmî ifâdeler, çok fazla olduğundan birkaçını . vermekle iktifâ edeceğiz:

Ebu Hureyre'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"Üç kimse cennete girer; şehit, efendisi hakkında hayırhah olan ve Rabb'inin ibadetini güzel bir biçimde yerine getiren kul ve son derece iffetli olan kul. Üç kimse de cehenneme girer; Zâlim hükümdar, Allah'ın zekatını, ödemediği bir maldan servet sahibi olan kimse, bir de kibirli fakir."(11)

İşte Kur'an'ın ve hadislerin umûmî bir mânâ ifade ettiğine dair Mûtezile'nin zikretmiş olduğu delillerin bir kısmı bunlardır. (12) sünni âlimlerin Mûtezile'ye verdikleri cevapları daha sonra görececeğiz.

9-Ebû Davûd,Edeb 40

10-Müslim, Eşribe 73

11-Tirmizî, Fedâilü'l-Cihâd 13

12-Râzî,a.g.e.,III,157

B-VAADİYYE

"Vaad ve vaid meselesinde Allah'ın vaadini ön plana çıkarttıklarından dolayı Mürcie ve Ehl-i Sünnet'e bu isim verilmiştir.

1-Ehl-i Sünnet:

Ehl-i Sünnet'e göre Allah'a hiçbir şey vacib değildir; itaat ede ne sevap vermek ve âsiyi cezâlandırmak Allah'a vâcib değildir. Dilerse Allah itaatkâr mümini cezâlandırır, âsiyi affeder.(13) Çünkü Ehl-i Sünnet'e göre sevap, kazanılmış ve kesinleşmiş bir hak değildir, Allah'ın bir lutfudur, cezâlandırmak da Allah'a vâcib değildir.(14)

Gazâlî de bu konuda, Allah'ın bütün günah işleyenleri bağışlamasının ve müminleri cezâlandırmasının muhal olmadığını söyler.(15)

Eş'arî'ye göre yaratıkların sahibi Allah'dır.istediğini yapar, dilediği şekilde hükmeder. Herkesi cennete sokar veya cehenneme atarsa, bu bir zulüm sayılmaz. Çünkü zulüm kişinin malik olmadığı şeylerde tasarruf etmesidir. O ise mutlak salıktır.(16)

Maturîdî'ye göre Allah'ın vaidinden dönmesi imkânsızdır. Eş'arî'ye göre Allah vaidinden dönebilir. (17)

Ehl-i Sünnet'in Mütezile'ye cevapları :

Ehl-i Sünnet'in Mütezile'ye cevapları temelde iki noktada toplanır:

13-Mûsâ, a.g.e., s.155

14-Cüveynî, a.g.e., s.216

15-Gazâlî, Muhammed, iktisâd, s.84

16- Emin, Ahmed, Zuhru'l-islâm, IV, 81

17- Teftazânî, a.g.e., s.41

a- Ehl-i Sünnet "men" vb.lafızların ve Elif-Lâmlı olan cemilerin her zaman umûm ifâde ettiğini kabul etmemektedir. Bu âyetlerden çoğunlukla kâfirler kastedilmektedir. Bunlardan bazen umûmî mânâ bazen de kısmîlik murad edilmiştir. Kelimeyi mecâzî bir mânâya veya müşterek bir mânâya hamletmek asıl olanın aksinedir. Bu sebeple onu, umûmî mânâ ile husûsî mânâ arasında ortak bir noktada hakikî mânâsına hamletmek gerekir. Bir de o kelimenin umûm ifâde edip etmediğini açıklamaksızın ekseriyeti ifade ettiği bir mânâya hamletmek gerekir.

b- Ehl-i Sünnet'e göre ya bu lafızlar umûm ifâde etmek için kullanılmamıştır, ve yahut da bu kalıplar umûm ifâde etmek için konulmuşlarsa bile af âyetleri bu umûmu tahsis etmektedirler. (18) Bu durumda af âyetleri azâb ayetlerine tercih edilir. Çünkü vaadi tutmak vaîdi yerine getirmekten daha ikramlı bir davranıştır. Hadislerde Allah'ın rahmetinin gazâbını geçip galip geldiği husûsu çokça yer almıştır. Vaîd Allah'ın hakkıdır. Vaad ise Kulun hakkıdır. Kulun hakkını gerçekleştirmek Allah'ın hakkını gerçekleştirmekten daha evlâdır. (19)

2- Mürcie

Ümit verenler, te'hir edenler manasına gelen bu kelime, Hâricîlik ve Mütezile'nin büyük günah konusundaki görüşlerine, karşı tez olarak doğan ve büyük günah işleyenlerin hükümlerinin Allah'a ait olduğunu söyleyerek ümit veren veya hükmü âhirete bırakarak geciktiren kimselerin oluşturduğu

18- Furkân 25/70, Zümer 39/53

19- Râzî a.g.e.,III,157

mezhebtir. Mürcie'ye göre kişi hakkıyla inandıktan sonra, işlediği günah imanına zarar vermez. Çünkü imân bir bilgi ve dil ile ikrardır. Mürcie amelin imanın bir parçası olmadığı kanaatindedir. imânda artma ve eksilmeyi kabul etmez. Mürcie'ye göre Allah vaad ettiği şeyden caymaz, ama tehdidinden dönebilir. (20) Mürcie genel olarak ilâhî affın olacağını söyler. (21)

20- Kılavuz, A.Sâim, Anahatlarıyla İslâm Akâidi ve Kelâma Giriş, s.312
21- Râzî, a.g.e., III, 130

İKİNCİ BÖLÜM

VAAD VE VAİDİN ÇEŞİTLERİ

I. ALANLARINA GÖRE VAAD VE VAİD ÇEŞİTLERİ

A- GAYBİ VE ŞUHUDİ VAAD VE VAİDLER

Varlıklar gaybî ve şuhudî olmak üzere ikiye ayrılırlar. Gözle görülmeyen rûhânî varlıklar gaybî varlıkları oluştururlar. Melekler, cinler ve şeytanlar bu grubtandır. Bunların dışında gözle görülen varlıklar da şuhûdî varlıkları oluştururlar. İnsanlar bu grubta mütâlâ edilir.

Gaybî varlıkları genel olarak üç gruba ayırabiliriz:

a-Allah'a itaat ve ibâdet eden melekler.Bunlar Allah'a isyan etmezler, yanlış ve uygunsuz iş yapmaz ve insanları aldatmazlar. Kur'an meleklerle yönelik her hangi bir vaadden bahsetmemektedir.

b-isyankâr ve kötü huylu şeytanlar olup, bunlar insanlara kötülük yapmak için uğraştıkları gibi, onları aldatır ve doğru yoldan çıkarmaya çalışırlar.

c-Bu gruba dahil olan rûhânî varlıklar da ikisi ortası gizli varlıklardır.Hayırlısı ve Allah'a itaat edeni olduğu gibi, şerlisi ve Allah'a isyan edeni de vardır.

Cin ve şeytan Kur'an'a göre aynı cinsten olan yaratıklardır. Çünkü şeytan cinsinin ilk ferdi olan 'iblis'in cinden olduğu şu Kur'an âyetinde belirtilmiştir:

"Meleklerle: Adem'e secde edin! demiştik. İblisten başka hepsi secde etmişti. O cinlerden idi. Rabb'inin buyruğunun dışına çıktı." (kehf 18/50)

Kur'ân cin ve şeytana yönelik dünyevî bir vaad ve vaidden söz etmezken, uhrevî vaad ve vaidden bahsetmektedir. İleride geniş bilgi geleceği için burada bu konudan bahsetmiyoruz. Şuhûdî varlıklardan sadece insanlar Allah'a îmân ve itaatle emrolundukları için vaad ve vaide çokça muhatap olmuşlardır. Geniş bilgi daha sonra gelecektir.

Şuhûdî varlıklardan mükellef olmayan varlıkları biraz sonra işleyeceğiz.

B-DÜNYEVİ VE UHREVİ VAAD VE VAİDLER

Yüce Allah insanların yaptıkları amellerin karşılığının bir kısmını dünyada bir kısmını da âhirette vereceğini bildirmektedir. Allah'ın insanlara, yaptıkları amellerin karşılığını dünyada iken tattırması, insanların bizzat dünya hayatlarında Allah'ın vaad ve vaidini yaşayarak bir an önce inanıp itaat etmeleri ve istikâmet üzere olmaları içindir.

Dünyevî vaadler hidâyet, yardım, zafer, istihlâf güzel hayat, temiz rızık, izzet, af ve mağfirettir. Vaidler ise Şeytanın tasallutu, sıkıntılı hayat, yer yüzünün fesadı, zillet, korku, helâk, acıklı ölüm ve kıyâmettir. Bunlar ileride anlatılacaktır.

Uhrevî vaad ve vaidlerin, ebedî mutluluğa hazırlama, mağdur ve mazlumları teselli etme, cemiyetin huzur ve emniyetini sağlama gibi pek çok faydaları ve gayeleri vardır. Bunlar üçüncü bölümde anlatılacaktır.

Uhrevî vaadler cennet, kolay hesap ve ru'yetüllahtır. Uhrevî vaidler ise cehennem, hüsrân, amellerin boşa çıkması ve

Allahın affetmemesidir. Bnlar da daha sonra anlatılacaktır.

C-iHTİYARİ VE İZTİRARİ VAAD VE VAİDLER

Cüz'î irâdeye sahip olan insanlar ve cinler ihtiyârî vaad ve vaidlere muhatap olmaktadırlar. Cüz'î irâdesi olmayan melekler vaad ve vaide muhatap olmamaktadırlar.

Allah Teâlâ bir çok fiilde insana irâde vermiş ve hür yaratmış olmakla beraber bütün isteklerini yerine getirmeye mecbur değildir, dilerse dilediği anda irâdelerini yok eder.

Dilerse onların akıl ve irâdelerini yok etmemekle beraber isteklerinin aksine kendi hüküm ve irâdesini zorla üzerlerinde icrâ eder.Nitekim Allah'dan korkmayan emirlerine karşı gelmek isteyen âsiler, azâba ve cezâyâ yanaşmak istemedikleri halde vakti gelince cezâlarını çekmeye mecbur olurlar. Hâsılı Allah'ın mutlak irâdesi altında mağlûp ve mecbur olmayacak hiçbir şey tasavvur olunamaz. Bu husus şu âyetle ifâde edilmiştir:

"Oysa göklerde ve yerde olanların hepsi istemez O'na teslim olmuştur ve O'na döndürülüp götürüleceklerdir."(Al-i imrân 3/83)

Yüce Allah'ın Fussilet Sûresindeki yere ve göğe "ikiniz de ister istemez gelin" emrini ve onların "isteyerek geldik" cevabını bazı şuûrî mânâda anlamak istemişlerse de mutlak emre uyma ve boyun eğme manasına olması daha ağır basmaktadır. Yani verilen emirde, icrâ edilen tesirde her biri tabiatındaki aksine bir fiil harekete dahi sevkedilseler, onlar onun kabûlünü bir tabiat, bir huy edinmişlerdir.(1) Ce-

nâb-ı Hak semâları, yerleri yaratıp kendilerine teveccüh edecek bir Kitâb-ı ilâhîyi anlamak kâbiliyetini de onlara vermiş olabilir. Onlar da nâiliyetlerine binaen ilâhî emre kemâl-i itaatle inkiyâta bulunacaklarını kendilerine mahsus bir lisan ile arz etmiş olabilirler.(2)

Burada insanlara ve cinlere yapıldığı gibi tam bir vaîd söz konusu değildir. İztırârî bir emir vardır.

II-MÜTEKELLİME GÖRE VAAD VE VAİD ÇEŞİTLERİ

A-ALLAH'IN VAAD VE VAİDİ

Allah, insan ve cinleri kendisine ibâdet etmeleri için yaratmıştır.(1) insanların ve cinlerin Allah'a inanmaları ve itaat etmelerini sağlamak amacıyla Kur'ân'da birtakım vaad ve vaîdlerde bulunmuştur. insanlara dünyevî ve uhrevî vaad ve vaîdler söz konusu iken, cinlere sadece uhrevî vaad ve vaîdler söz konusudur. Kur'ân'da cinlere yönelik dünyevî bir vaad veya vaîd bulunmamaktadır.

Allah'ın gaybî ve şuhûdî varlıklara yaptığı vaad ileride geniş bir şekilde incelenecektir.

B-İNSANLARIN VAAD VE VAİDLERİ:

Kur'ân'ın haber verdiği göre peygamberlere karşı çıkanlar mele' yani yöneticiler ve kavmin ileri gelenleri idi.Mekke'de bu görevi kabîle şefleri ve eşrâf üstlenmişti.Çünkü rahata,lükse ve zorbalığa alışmış bu şımarık insanlar rahatlarının kaçmasını istemiyorlardı. Bu yüzden her peygamberin

2-Bilmen, Ömer Nasûhî, Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâl-i Alîsi ve Tefsîri,VII, 3185

1-Tûr 52/56

karsısına bunlar çıkmış, onlarla mücâdele etmişler, başarılı olamayınca da ölümle, vatandan kovmayla tehdit etmişlerdir.

Burada tehdide maruz kalan müslümanları ve peygamberleri saymak yerine birkaç misalle iktifâ edeceğiz.

NGh (as)'ı ölümle (2),ibrâhim (as)'ı ateşte yakmakla(3), Suayb (as)'ı yurdundan kovmakla(4) tehdit etmişlerdir.

Firavun ise MGSâ (as)'a inanan sihirbazların ellerini ayaklarını çaprazlama kesmek ve asmakla tehdit etmişti.(5) Yine MGSâ'yı ve milletini de ölümle tehdit etmişti.(6)

Hz Muhammed (s.a.v) de diğer peygamberler gibi yalanlanmış davasından vazgeçmediği takdirde ölümle tehdit edilmiştir.

Müşriklerden bir heyet Muhammed (s.a.v)'in amcası Ebû Talib'e gelerek şöyle dediler:

"Kardeşinin oğlu, dinimizi ilâhlarımızı kötülüyor, dedelerimize sapık diyor, bizi de ahmaklıkla suçluyor. Ya kendisini bu işten vazgeçirirsin ya da himayeni kaldırırsın Biz onun hakkından geliriz".

Pek çok peygamber gibi peygamberimizi de ana yurdundan çıkarmak veya öldürmek istemişlerdi.(7)

Kur'ân'da müşriklerin gerek peygamberimize ve gerekse müslümanlara karşı yaptıkları tehditler açıkca zikredilmektedir. Yaptıkları ve yapacakları kötülüklerden bahsetmektedir. Kur'ân'da vaad olarak da sadece Firavun'un, sihirbazlara MGSâ (as)'ı yendikleri takdirde gözde kimseler olacağı

2-Şuarâ 26/112

3-Ankebût 29/24

4-A'râf 7/88

5-Tâhâ 20/71

6-Mümin 40/26

7-Mümin 40/26

vaadine değinilmektedir.(8)

C-ŞEYTANIN VAAD VE VAİDLERİ

Kur'ân-ı Kerim de belirtildiğine göre,şeytan cennetten kovulunca şöyle söyler:

"Beni azdırmana karşılık and içerim ki ben de onları saptırmak için senin doğru yolunun üstünde tuzak kuracağım,sora elbette onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından sokulacağım. Sen onların çoklarını şükredenlerden bulamayacaksın."
(A'râf 7/17)

Ehl-i Sünnet âlimlerine göre insanlarla cinlerin birbirlerine tesir etmeleri mümkündür.Zira Kur'ân'da fâiz yiyenlerin kıyâmet günü şeytanın çarptığı kimselerin kalkışı gibi kalkacakları belirtilmiştir.(9) Bir hadiste de şeytanın insan bedeninde kanın dolaştığı gibi dolaşacağı bildirilmiştir.(10) istiâze, Felâk ve Nâs sûreleri de buna delildir.

Şeytanın vaidi genel olarak iki şekilde mütâlâ edilebilir:

1-Fakirlikle Tehdit

Şeytan insana sadaka verince malının azalacağını telkin ederek onu korkutur.(11)iyilik etmekten geri bırakmaya çalışır. Oysa Allah sadaka ile malın azalmayıp artacağını, üstelik sadaka verene mağfiretini lutfedeceğini vaad etmektedir.
(12)

8- A'râf 7/113-114

9- Bakara 2/275

10-Buhârî,Ahkâm 21

11-Bakara 2/268

12-Bakara 2/268

2-Saptırma

Seytan kendisinin cennetten kovulmasına ve lânetlenmesine vesile olan insanoglunu yoldan çıkarmakla tehdit etmektedir:

"Allah o şeytana lânet etti. Ve o da: Elbette senin kullarından belirli bir pay alacağım, onları mutlaka saptıracağım, onları boş kuruntulara sokacağım, ve onlara emredeceğim de hayvanların kulaklarını yaracaklar, onlara emredeceğim de Allah'ın yaratışını değiştirecekler, dedi. Kim Allah'ı bırakıpta şeytani dost edinirse, şüphesiz o, apaçık bir ziyana uğramış olur." (Nisâ 4/117)

Seytanın başarısı tamamen boş vaatler ve aldatmaya dayanır. Kişiye başarı ve zevk vaatlerinde bulunur. Râzî bunu hırs ve tğl-i emel olarak tefsir etmiştir.

Hırs: Dünyayı elde etmek hırsı bazen ancak Allah'a isyan, insanlara da eziyet etmek suretiyle elde edilebilir.

Tğl-i Emel: insan tğl-i emel peşinde koştuğunda âhireti unutup nerede ise tevbe etmeyip kendisine de vaaz-ı nasîhatın hiçbir tesir edemeyeceği bir biçimde dünyaya batmış ve gömülmüştür. Böylece onun kalbi bir taş gibi hatta taştan da katı olmuştur.(13)

Seytanın, Allah'ın yarattığını değiştirmesi:

Yaratmanın şeklini veya sıfatlarını değiştirecek yüzünü değiştirecekler, yaratılışının olgunluğuna götürecek yerde bozacaklar, cıgrından çıkaracaklar.

Kadını erkek, erkeği kadın yapmaya çalışacaklar, bıyıklarını sakallarını yolacaklar, suratlarını boyayacaklar, kılık kıyafetlerini değiştirecekler. Erkekleri burup hadım yapacak

lar.(14)

Hasan el-Basrî'ye göre Allah'ın dinini değiştireceklerdir.(15) Helâli haram, haramı helâl kılacaklardır.

Kur'an'ın şeytanî değiştirmeler olarak tarif ettiği şey esyanın insan fitratını ve kendi tabîî fonksiyonunun aksine kullanılması olayıdır.(16)

Görüldüğü üzere şeytanın insanı aldatması,çirkini güzel, kötüyü iyi, zararlıyı faydalı göstermesi,insana vesvese vermesi vardır. Fakat bir zorlayıcılığı yoktur. insanı zorla kötülüğe sürükleyemez. Bunun içindir ki âhirette şeytan söyleyecektir:

"Benim zorlayacak bir gücüm yoktu. Sadece sizi küfür ve isyana davet ettim. Siz de benim davetime koştunuz."(İbrâhîm 14/22)

Kötülüğe giden ilk adımlar insanın nefsinden kaynaklanır.Şeytan, yapmak istemeyene zorla bir şey yaptırmaz. Fakat öncelikle ,insanın nefsinde bir kabul ve meyil görmesi gerekir. ikna ederken de gerçekleri telkin etmez, aldatma yoluna girer.(17) işte burada şeytanın telkinlerinden korunmak için öncelikle peygamberlerimizin tavsiyesi olan Felâk, Nâs ve A-yetü'l-Kürsî'yi sık sık okumamız lazımdır.(18)

Kur'an'da da ifâde edildiği gibi şeytan, ihlâslı, samîmî ve sâlih kulları yoldan çıkaramayacaktır. Onlara vesvese etki etmeyecektir.(19) Çünkü onlar şeytanı düşman, Allah'ı

14-Elmalılı, a.g.e.,III,1470

15-Zemahşerî, a.g.e.,I,576

16-Mevdûdî, a.g.e.,I,408

17-Şa'râvî, Muhammed Mütevellî, Kur'an Mûcizesi, s.563

18-Buhari, Vekâle 10; Tirmizî,Fedâilü'l-Kur'an 2,3

19-Sâd 33/82-83

dost bilmişler ve şeytanın kuruntularına aldanmayıp Allah ve Resûlüne tâbî olmuşlardır.

III-MUHATAPLARA GÖRE VAAD VE VAİD ÇEŞİTLERİ

A-MUHATABI UMUMİ OLAN VAAD VE VAİDLER

1-Kâfirlere Umûmî Olan Vaad ve Vaidler

a-Dünyevî Vaidler:

a.1-Şeytanın Tasallutu: Kur'ân'dan uzak yaşayan insana Allah şeytanı musallât kılacaktır:

"Kim Rahman'ın Kur'ân'ından yüz çevirirse, ona bir şeytanı arkadaş veririz. Ve o şeytan onun ayrılmaz dostudur." (Zuhruf 43/36)

Şeytan o kimseye önünden, arkasından, sağından, ve solundan gelir.(2) Sonra onu saptırır ama o kendini doğru yolda zanneder.(21) Şeytan insanı kuruntularla ve bir takım boş vaadlerle oyalar.(22) insanı fakirlikle tehdit eder ve ona kötü şeyleri yapmasını emreder.(23) Konuyla ilgili geniş bilgi daha önce verilmiştir.

a.2-Kabir Azâbı:Kafirler kıyâmet kopmadan önce öldükten sonra kabire girdiklerinde günâhlarından dolayı orada azâb göreceklerdir:

"Azâbtan biri de ateştir ki, onlar sabah akşam ateşe sunulurlar. kıyâmet çattığı gün "Firavun ailesini azâbın en şiddetlisine sokun" denilecektir" (Mümin 40/46)

 20-A'râf 7/17
 21-Zuhruf 43/37
 22-Nisâ 4/119
 23-Bakara 2/268

Yukarıdaki âyetten istidlâl edilerek kabir azâbı tesbit edilmiştir.

Resûlullah (s.a.v.)'in de kabir azâbının sübûtuyla ilgili çokça hadis mevcuttur.(24)

a.3-Sıkıntılı Hayat:Kur'ân'dan uzak yaşayana, dine karşı ilgisiz olana Allah sıkıntılı ve buhranlı bir hayat yaşatacaktır:

"Kim de benim zikrimden yüz çevirirse onun için dar bir geçim vardır. Ve biz onu kıyâmet günü kör olarak hasrederiz."(Tâhâ 20/124)

Allah ile bağını koparan O'nun engin rahmetiyle alakasını kesen insanı hayatı ne kadar bolluk ve eglence içerisinde geçerse geçsin sıkıntılarla doludur ve darlıktadır.Herşeyden önce Allah'a bağlanıp O'na güvenini yitirmenin sıkıntısını çeker. ihtirasların ve endişelerin içerisinde.

a.4-Yeryüzünün Fesâdı:insanların gerek Allah ve Resûlüne, gerek insanlara ve gerekse tabiata karşı tutunlarındaki tavırlardan dolayı yeryüzü yaşanmaz hale gelecektir:

"insanların bizzat kendi işledikleri yüzünden karada ve denizde fesat belirdi ki, Allah yaptıklarının bir kısmını tattırsın; belki de dönerler."(Rûm 30/41)

Ayette kötü fiillere ibret olsun diye dünyada iken verilen karşılıklar için "bir kısmı" denmekte ve asıl cezânın âhirette olduğuna işaret edilmektedir.

Ayetteki fesattan maksat iki şey olabilir:

Birincisine göre burada söz konusu fesattan maksat, ma-

siyet ve şirke bağl ı olarak ortaya çıkan, meyvesi azâb ve oldukça sıkıntılı bir hayat olan kötü sonuçlardır.

ikincisine göre ise; bundan maksat, denizde ve karada bereketin eksilmesi (25) insanların birbirlerini öldürmeleridir.(26)

ibni Kesir şöyle tefsir eder:

"Yani masiyetler sebebi ile, ekinlerde ve meyvelerde eksiklik baş gösterdi(27).

a.5-Zillet:

"De ki, ey mülkün sahibi olan Allah'ım sen mülkü dilediğine verirsin, sen mülkü dilediğinin elinden alırsın, sen dilediğini aziz edersin ve sen dilediğini zelil edersin."(Al-i imrân 3/24)

Allah dünya ve âhirette yalnız kendi düşmanlarını zelil kılar hiçbir dostunu fakir düşürse, hasta etse ve başkasına muhtaç kılsa bile asla zelil kılmaz. Çünkü Allah bütün bu sıkıntılıları dostlarını ahirette şerefli kılmak için yapmıştır.

Zillet damgası vurulan kâfirlerden yardım kesilir ve merhamet kalkar. Malları ve ülkeleri müslümanların eline geçer, ahirette de acı bir azâba mustahak olurlar. He iki tarafta da hor,hakir bir hayat yaşarlar.

a.6-Helâk:insanların varlığı Allah'ın meşfetine bağlıdır Kendi ellerinde bulunan bir takım güç ve kudreti yine Allah vermiştir. Onları yok edip yerine başkalarını getirmek Allah

25-Havvâ , Saîd, el-Esâs fi't-Tefsîr, (trc.Beşir Eryarsoy), XI,221

26-ibn Kesîr, Tefsîru'l-Kur'ân'il-Azîm III,479

27-ibn Kesîr a.y.

için gerçekten çok kolaydır:

"Rabb'in zengindir, rahmet sahibidir. Dilerse sizi yok eder ve sizden sonra yerinize dilediği bir kavmi yaratır; tıpkı sizi başka bir kavmin zürriyetinden yarattığı gibi". (En'âm 6/133)

Allah'a ve Peygambere inanmayan, yeryüzünde bozgunculuk yapan, zulüm yapan milletler tarih sahnesinden silinmişlerdir. Önceki kavimlerin yaptıkları fiileri aynen işleyen kafirleri de Allah, aynen onlar gibi helâk edeceğini söylemektedir:

"Nice karyeyi haksızlık yaparken yok ettik. Artık çatıları çökmüş kuyuları muattal, sarayları bomboş kalmıştır".(Hacc 22/45)

"işte haddi aşanları, Rabb'inin ayetlerine inanmayanları böylece cezâlandıracağız. Hem âhiret azâbı bu dünya azâbından daha şiddetli ve daha devamlıdır."(Tâhâ 20/127)

Bir medeniyetin yıkılışı bir toplumun bütünüyle tarih sahnesinden silinmesi şeklinde olabileceği gibi, toplumun yaşanan dünyada etkinliğini ve saygınlığını yitirmesi şeklinde olabilmektedir.(28)

Bu konu "helâk" başlığı altında tafsilatlı bir şekilde incelenmiştir.

a.7-Korku: Allah Teâlâ dinini üstün kılmak için kafirlerin kalplerine korku salmaktadır:

"Allah'ın hakkında hiçbir delil indirmediği şekilde O'na ortak koşmaları sebebiyle, kâfirlerin kalplerine yakında korku salacağız, gidecekleri yer de cehennemdir. Zalimlerin varacağı yer ne kötüdür". (Al-i imrân 3/151)

Uhud savaşından önce inen bu âyet sadece o dönemdeki kafirlere değil, kıyâmete kadar islâma karşı çıkan bütün kafirlere şamildir. Mevzu müminlere vaadler bölümünde incelenecektir.

a.8-Acıklı Ölüm:Kâfirlerin ruhlarının, müslümanların aksine büyük bir azâbla alınacağını Kur'ân haber vermektedir:

"Ya melekler onların yüzlerine ve sırtlarına vurarak canlarını alırken halleri nice olacaktır."
(Muhammed 47/27)

Allah'a isyanla geçmiş bir hayatın sonunda yeni ve sonsuz hayata acıyla ızdırapla giriyorlar.

a.9-kıyâmet:Allah'ın takdir ettiği zaman gelince dünyadaki bütün canlıların ölmeleri ve dünyanın sonu anlamına gelmektedir. Kur'ân'da kıyâmet kelimesinin yerine, âhiret, câsiye, sâ'a hakka, kâria, belâ, sâhha, maad, taammetü'l kübrâ vâkia, yevmü'l ahîr, yemü'd-dîn kelimeleri kullanılmaktadır.
(29)

Kıyâmetle ilgili âyetlerin büyük çoğunluğu Mekke'de nazil olmuştur. kıyâmet sahneleri insana dehşet verecek derecede tasvir edilmektedir:Güneşin dürüleceği, yıldızların kararıp döküleceği, dağların sallanıp yürütüleceği,(30) gebe kadının çocuğunu düşüreceği, insanlar sarhoş gibi olacağı (31) gibi teşbihle ve tasvirlerle anlatılmaktadır.Bu âyetlerin, hiç şüphesiz amaçları arasında insanları ve inkârcıları korkutmak ve onları îmâna davet etmek ilk sıralarda yer alır:

29-Kırca, Celâl,"Kıyâmet", K.K.A, II,27

30-Tekvîr, 81/1-3

31-Hacc,22/2

"Vaad olduğumuz kıyâmet mutlaka gelecektir. Ve siz ona engel olamayacaksınız."(En'âm 6/134)

Peygamberi vasıtasıyla gönderdiği âyetleri inkâr eden ülkeleri helâk eden Rabb'imiz, en şiddetli azâbı ve helâkı olan kıyâmeti, ilâhî davetle karşılaşan ve sünnetullah ile tehdit edilen kâfirlere vaad etmektedir.(32) Kâfirler helâk edilirken mümile kurtulacaklardır.(33) Nitekim Resûlullah (s.a.v.) bu ilâhî vaade uygun olarak birçok hadiste kıyâmet kopmadan önce Allah'ın Yemen tarafından bir rüzgar göndereceğini, bu rüzgarın müminlerin ruhunu kabzedeceğini ve kıyametin kâfirlerin üzerine kopacağını beyan etmektedir.(34)

b-Uhrevî Vaîdler

b1-Amellerin Boşa Çıkması:"Ehbeta","Edalle" fiilleri kullanılmaktadır.ihbât, amelin sevabını giderip hiçe indirmektir.(35) idlâl de ameli iptal etmek anlamında kullanılmaktadır.

İslâm'da yapılan amellerin Allah katında kabul olması kişinin iman ehlinde olmasına bağlıdır. Allah alıkoymaya çalışsan, Resûlullah için tuzak kuran kimseler her ne kadar sıla-i rahim yapsalar yemek yedirseler ve Mescid-i Haram'ı imar etseler de yaptıkları her türlü salih amelin faydası olmayacaktır:(36)

"İnkâr edenlerin ve Allah yolundan alıkoyanların işlerini Allah boşa çıkarmıştır."(Muhammed 47/1)

32-Hakim, Said, Rabbânî Yol Ve Sünnetullah, s.207

33-Neml, 27/53

34-Müslim, imân 185, Fiten 131

35-Elmalılı a.g.e.,VI,4394

36-Nesefî, Abdullah b. Mahmûd, Medâriku't-Tenzil,IV,145

Pek çok âyette inkârcıların amellerinin hem dünyada hem de âhirette boşa çıkacağı bildirilmektedir.(37)

Onların iyi amelleri, iyilikleri bu dünyada ölümleri, fakirlikleri ve izzetten zillete, kuvvet halinden de zayıflığa geçmeleri sebebiyle; amellerine bir mükafatın verilmesi, aksine en şiddetli azâba dâçar olmaları sebebiyle de âhirette batıl olmuş boşa çıkmıştır.(38)

b.2-Allah'ın Affetmemesi: Allah Teâlâ kâfiri, küfüründen dönmediği müddetce bağışlamayacaktır:

"imân edip sonra inkâr edenleri, sonra yine iman edip tekrar inkâr edenleri, sonrada inkarlarını artıranları Allah ne bağışlayacak ne de onları doğru yola iletecektir."(Nisâ 4/173)

"Kötülükleri yapıp yapıp da içlerinden birine ölüm gelip çattınca ben şimdi imân ettim diyen ve kâfir olarak ölenler için acı bir azâb hazırlamışızdır" (Nisâ 4/18)

Kâfir olarak ölenlere Allah, melekler ve bütün insanlar lânet edecek,(39) onlar için peygamberlerin dahi istigfarı fayda etmeyecektir.(40)

b.3- Cehennem: Kur'ân-ı Kerim'in yetmişyedi âyetinde yer alan cehennem münâfıkların, kâfirlerin ve zalimlerin azâb göreceği yer olarak tasvir edilir.(41) Cahîm, hâviye,(42) lezâ,(43) saîr,(44) sakar,(45) gibi isimlerle de ifâde edilir.

37-Bakara 2/217, Ali imrân 3/23, Tevbe 8/68

38-Râzî a.g.e.,XII,82

39-Bakara 2/161

40-Tevbe 9/80,113

41-Topaloglu, Bekir, "Cehennem",D.i.A.,VII,227

42-Kâria 101/9-11

43-Meâric 70/15-16

44-insân 76/4

45-Müddessir 74/28-29

Bütün dinlerde ölümden sonra ikinci bir hayat yaşanacağı, orada dünya hayatında yaptıklarının karşılığı olarak ceza ve mükâfat verileceği mevcuttur. insandaki adâlet duygusu ve müeyyide anlayışı da âhîret hayatındaki cezâ ve mükâfatın varlığını gerekli kılar. (46)

Kur'ân'da umûmî bir prensip olarak, cennet ve cehennem sahneleri tasvir edilmek suretiyle insanlar uyarılmak istenmiştir. Bu sahneler insanları anlayabilecekleri şekilde ortaya konularak; inananların mükâfatlandırılacakları, inanmayanların ise çile çekecekleri belirtilmiştir. Allah Teâlâ kâfirlere, inandıkları takdirde cennete gireceklerini, (47) aksi takdirde cehenneme atılacaklarını bildirmiştir:

"Küfredenlere gelince, onlar için de cehennem ateşi vardır. Ne ölümlerine hükmedilir ki ölsünler, ne de kendilerine cehennem azâbı biraz olsun hafifletilir. İşte biz her inkarcıyı böyle cezâlandırırız."
(Fâtır 35/36)

Hz. Peygamber de zaman zaman cehennemin özelliklerinden bahsederek insanları uyarmıştır. (48)

Cehennemin ve azâbın ebediliği konusu öteden beri tartışılmıştır. Akli ve nakli deliller kullanılarak çeşitli fikirler ileri sürülmüştür. (49)

2-Müminlere Umumi Olan Vaad Ve Vaidler:

a-Dünyevî Vaadler

a.1-Güzel Hayat: Allah Teâlâ inanıp salih amel işleyenle

46-Topaloglu, Bekir, "Cehennem" D.i.A., VII, 228

47-Yûnus 10/9

48-Müslim, Sıfâtü'l-Cenne, IV, 2184

49-Yavuz, Yusuf Sevki, "Azâb" D.i.A., IV, 305-309

re muhtelif âyetlerde ebedî hayatı vaad etmekle beraber dünyada da güzel, temiz bir hayat vaad etmektedir:

"Gerek erkek gerekse kadın kim mümin olarak sâlih amel işlerse hiç şüphesiz onu çok güzel bir hayat ile yaşatırız ve mutlaka yapageldiklerine daha güzeliyle ecir veririz." (Nahl 16/93)

Ayette görüldüğü gibi güzel hayat, imânla birlikte sâlih amel şartına bağlanmıştır. Ve bu hayat âyetin son kısmından anlaşıldığı üzere dünyada meydana gelecektir.

Bu hoş ve güzel hayatın mal ve mülk ile dolup taşan bir hayat olması önemli değildir. Hayatı güzelleştiren ve zevk alınır hale getiren başka şeylerde vardır. Allah'a bağlanmak, O'na güvenmek O'nun muhafazası ve riâyetine dayanmak da güzel bir hayat için yeterlidir. imân ile birlikte sâlih amel olunca insanın içi ferahla dolar. Vicdanlarının derinliğinde ayrı bir tesiri hayatın içinde ayrı bir etkisi olur. inanın sâlih amel işleyen kişi kulübede yaşasa bile saraylarda ve köşklere oturan günahkarların yaşamadığı bir vicdani huzuru ve tatmini yaşarlar.(50) Zemahşerî âyetin sonundaki "daha güzeliyle mükâfatlandıracağız" ve "Allah onlara dünya hayatının sevabını âhîret hayatının güzelliğini verir." (51) Ayetlerini delil getirerek güzel hayatın dünyada olduğunu, dünyada vuku bulacağını söyler.(52) Ve şöyle devam eder: sâlih amel işleyen mümin zengin olsun, fakir olsun güzel bir hayat yaşar. Sayet zengin ise söylenecek söz yok. Fakir ise kanaat etmek ve Allah'ın taksimine razı olmak su-

50-Mevdûdî, a.g.e., III, 59

51-Ali imrân, 3/148

52-Zemahşerî, a.g.e., II, 633

retiyile mutlu bir hayat yaşar. ibni Abbas'a göre güzel hayattan maksat helâl rızıktır. (53) Bazı müfessirlerde bunu kanaat ve mutluluk diye tefsir etmişlerdir. ibni Kesîr'e göre ise güzel hayat yukarıdaki yorumların hepsini kapsar. (54)

Râzî'ye göre müminin dünyadaki hayatı şu sebeplerden dolayı kafirlerinkinden güzeldir:

1-Müminin rızkının ancak Allah'ın takdir ve tedbiri ile meydana geldiğini ve Allah'ın sadece doğruyu yapan, kerim ve lutufkar bir ilâh olduğunu bilince Allah'ın her türlü kaza ve kaderine razı olur. Ve menfatinin bunun böyle olmasında olduğunu bilir. Câhil ise bu esasları bilmez. Dolayısıyla daima bir hüznün, endişe, bedbahlık içinde olur.

2-Mümin, aklında devamlı olarak çeşitli bela ve musibetlerinin olabileceği ihtimelini bulundurur ve bunların meydana gelebileceğini gözden uzak tutmaz. Belalar geldiği zaman da onlara razı olur, çünkü Allah'ın kaza ve takdirine rıza göstermek vaciptir. Binâenaleyh bunlar tahakkuk ettiğinde mümin bunları gözünde büyütmez. Câhil ise böyle değildir. çünkü bu tür bilgi ve inançtan uzaktır. başına bu belalar geldiğinde kalbindeki tesirleri büyük olur.

3-Mümin dünyevî hayatın hayır ve menfaatlerinin değersiz olduğunu bilen kimsedir. Binâenaleyh ne bunları elde etmeden dolayı sevinci artar ne de bunları elde edemeden ötürü kederi artar. Câhil ise dünyevî mutluluklardan başka mutlu-

53-Zemahşerî, a.g.e.,II,633

54-ibn Kesîr,a.g.e.,II,645

lukların bulunduğuna inanmaz. Bundan dolayı dünya hayırlarını elde etmekten ötürü sevinci bunları kaybetmekten dolayı üzüntüsü büyük olur.

4- Mümin dünyevî iyilik ve hayırların çabucak değişen ve hızlıca elden çıkan şeyler olduğunu bilir. Bil ki mutlaka değişecek olan şey bir insana ulaştığında ne hakikati ne de maiyeti değişmez. Çünkü o mal insana gelip eline geçtiğinde de değişmesi gerekli olur. İşte bundan ötürü mümin ve akıllı kimse kalbini o mala bağlamaz ve kalbinde zerre kadar değer vermez. Ama câhil böyle değildir. Çünkü o bu tür bilgilerden mahrumdur. Dolayısıyla kalbini o mala bağlar. Tıpkı aşkın maşluku ile kucaklaşması gibi onunla sarmaş dolaş olur. O malın elinden çıkması ve sona ermesi durumunda da kalbi için için yanar ve derdi çok büyük olur. Bütün bunlar mümin olan ve marifetullah bilgisiyle mücehhez olan kimsenin yaşantısının kâfirin yaşantısından daha güzel olduğunu ortaya koymada yeterli izah vardır. Yine bütün bunlar bu ayette bahsedilen güzel bir hayatın dünyada tahakkuk edeceğini kabul etmemiz halinde söz konusudur.(55)

Süddî'ye göre güzel hayat kabirde, Hasan el-Basrî ve Saîd b. Cübeyr'e göre ise âhirette gerçekleşecektir.(56)

a.2-Hidâyet: Hidâyet kelimesi Kur'ân-ı Kerim'de çekim ve müstekleriyle birlikte üçüzelli defa kullanılmıştır. Lutf ile rehberlik anlamına gelen hidâyet (57) doğru yolu bulmak, yol göstermek manalarına şâmil olan "hüdâ"dan türe-

55-Râzî, a.g.e., XIV, 340

56-Râzî, a.y.

57-Râgîb el-İsfahânî a.g.e., V, 578

miştir.(58)Terim olarak hidâyet dalâletin karsıtı olup dogru yolu bulma ve açıklama anlamına gelir. Hidâyet iyi amellerin neticesinde ulaşılan dogru yol diye tarif edilmistir.(59) Allah Teâlâ Kur'an'da imân edenleri hidâyete erdireceğini vaad etmektedir.

"Kim imân ederse Allah onu hidâyete erdirir."
(Tegâbûn 64/11)

Buradaki hidâyet, resuller, nebîler ve siddıkların yolu olan sırât-ı müstakîm ya da cennete erdirecek yoldur.(60)

Râgıb el-isfehânî'nin taksimine göre Kur'an'da Allah'ın insana hidayeti şu dört vechi gösterir:

1-Bütün mükelleflere şâmil olmak üzere akıl, anlayış ve zaruri bilgileri istîdâtları nisbetinde vermek:

"O her şeyi ölçü ile yaptı, sonra da dogru yolu gösterdi."(A'lâ 87/3)

2-insanları peygamberlerinin lisanıyla çağırdığı hidâyet

"Onları buyruğumuz ile insanları dogru yola götüren önderler yaptık."(Enbiyâ 21/73)

3-Bu hidâyeti kabul edene mahsus kıldığı tevfiik hidâyeti

"Hidâyeti kabul edenlerin Allah hidâyetini artırır."(Muhammed 47/17)

4-Ahirette Cennete hidâyet:

"Hamd Allah'a olsun ki bizi buna hidâyet etti
(A'râf 77/143) (61)

58-ibin Manzûr a.g.e. XV,353

59-Bolay, S.Hayri, Kur'an Davet Ediyor,s.101

60-Altıntaş, Ramazan, Kur'an'da Hidâyet Ve Dalâlet,s.82

61-Râgıb el-isfehânî, a.g.e.,s.578

Hedefi insanlığı hidâyete, sırât-ı mustakîme çağırmak, cehâlet ve karanlıktan kurtarmak olan Kur'ân da kendisine uyulduğu takdirde hidâyete sevketmektedir:

"Muhakkak ki bu Kur'ân en doğru olana götürür ve sâlih amel işleyen müminlere kendileri için büyük bir mükafat olduğunu müjdeler."(isrâ 17/9)

Görüldüğü gibi Allah ve O'nun kelamı olan Kur'ân bize hidâyete vaad etmektedir. Fakat hidâyete üzere değilsek (iyi amellerin neticesinde ulaşılan doğru yol, sırât-ı müstakîm) o zaman hidâyete ermenin iki şartı olan imân ve amelde, Kur'ân'a uymada bir eksikliğimiz var demektir.

Allah hidâyete vasfını daha ziyade fiil ve isim şekilleriyle bildirmiştir. Hâdî sıfatı çok az vârid olmuştur:

"Hidâyete edici ve yardımcı olarak Rabb'in yeter" (Furkân, 25/31)

Bâtıl tanrıların tapılmaya layık olmayışlarının belli başlı sebeplerinden biri de hidâyete edemeyişleridir(62)

a.3-Allah'ın Koruması ve Yardımı: Allah Teâlâ müminlerin dostu olduğunu dolayısıyla kâfirlere karşı koruyacağını vaad ediyor:

"Şüphesiz Allah müşriklerin saldırılarına karşı müminleri müdâfaa eder."(Hacc 22/38)

Yüce Allah müşriklerin savastığı ve bâtıl ehinin hücumuna maruz kalan kitlelere savaş izni verirken yine, imân edenlere yardım edeceğini vaad etmektedir.(63)Nitekim Bedir,

Uhud ve Huneyn gibi pek çok savaşta Allah müminlere, görünmez ordularla, meleklerle ve düşmanlara verdiği çeşitli musibetlerle yardım etmiştir.(64) Şüphesiz ki her zaman şer ve sapıklık kuvvetleri yeryüzünde kol gezmektedir. Hidâyet ve dalâlet, hayır ile şer arasındaki savaş sürüp devam etmektedir. imân kuvvetleri ile birbiriyle çarpışmaktadırlar. islâm'ı ve müslümanları yoketmek için silahlanmış batıl kuvvetlere Allah Teâlâ müslümanları yalnız bırakmayacağını mukâvemet için hazırlıklı olmaları güç birliği yapmaları ve her türlü cihâd vasıtalarına sarılmaları şartıyla onlara yardım ve zafer vaad etmektedir. (65)

"İman etmekte olanlara yardım etmek bizim üzerimize farzdır." (Rûm,30/47)

"Ve seveceğiniz bir başka nimet daha var; Allah'ın yardım ve zaferi ve yakın bir fethi müminlere müjdele."(Saf 61/13)

Allah'ın savunduğu, yardım ettiği bir kimseyi, bir topluluğu düşmanın yenmesi katiyen mümkün değildir:

"Eğer Allah size yardım ederse size galip gelecek yoktur."(Al-i imrân 3/160)

"Allah Teâlâ benim peygamberlerim mutlaka galip geleceklerdir" diye yazmıştır. (Mücâdile 58/21)

a.4-istihlâf: Arkasından gelmek(66) halef olmak, yerine geçmek (67) mânâlarına gelir.(68) istihlâf kelimesi Kur'an-ı

63-Hac 22/39

64-Tevbe 30/40

65-Kutub Seyyid a.g.e.,X,239-240

66-A'râf 7/169

67-A'râf 7/150

68-Râgıb el-isfehânî, a.g.e. s.155

Kerim'de altı defa kullanılmıştır. Halife ta'yin etmek, tasarruf hakkı vermek, yerine geçirmek anlamlarına gelir.

Mevdüdiye göre hilâfet istihlaf Kur'an'da üç anlamda kullanılır:

1-Allah'ın verdiği yetki ve otoriteyi taşımak; bu anlamda tüm insanlık yeryüzünde Allah'ın halifesidir.

2-Allah'ı, hâkimiyetin mutlak ve yegane sahibi kabul ederek onun verdiği güç ve yetkiyi onun koyduğu yasalara uygunluk içinde kullanmak.

3-Yeryüzünde bir ulusun diğerinin yerini alması(69). Allah Teâlâ imânda samîmî, amelde müttakî, Allah'ın dinine uymada her türlü şirkten uzak olan müslümanlara yeryüzünde güç ve iktidar vereceğini onlar için seçtiği dini sağlamlaştırıp diğer dinlere üstün kılacağını ve her türlü korkudan emin kılacağını vaad etmektedir:

"Allah içinizden imân edenlere ve sâhîh amellerde bulunanlara vaad ettiki; onlardan öncekileri nasıl halef kıldı ise onları da yeryüzünde halef kılacak ve onlar için begendiği dini temelli yerleştirecek ve korkularını emniyete çevirecektir. Çünkü onlar bana kulluk eder ve hiçbir şeyi bana ortak koşmazlar. Kimde bundan sonra inkâr ederse işte onlar fasıkların ta kendileridir."(Nûr,24/55)

"O peygamberlerini hidayetle ve hak olan dini ile diğer bütün dinlere karşı üstün kılmak için gönderdi. Şahid olarak Allah yeter."(Feth 48/28)

Allah Teâlâ yukardaki âyetlerde üç vaadde bulunmaktadır:

a-istihlâf:Güç ve iktidar, yeryüzü hâkimiyeti.

b-Dinin (islâm) sağlamlaştırılıp diğer dinlere üstün kılınması.

c-Korkunun emniyete çevrilmesi.

Bu vaadlere mazhar olmanın da üç şartı vardır:

a-Allah'a imân

b-Sâlih amel

c-Allah'a hiçbir surette şirk koşmamak.

Allah'ın vaadin'in tahakkuk için bir vesile sayılan Allah 'a imân, insanoglunun bütün faaliyetlerini kapsar. Ve onun faaliyetlerine yön verme ameliyesini ihtivâ eder. imân bir gönülde yer eder etmez onun pratik neticesi görülür. sâlih amel şeklinde meydana çıkar; yapıcı, ihyâ edici hüviyetiyle görünür.

Yeryüzünde halîfe olmak demek sadece dünyada hâkimiyet kurup mülk sahibi olmak demek değildir. Zaferler kazanıp karşı güçleri ezmek değildir. Bunlar, îmar, inşaa ve yapıcı işlerde kullanıldığı takdirde, yeryüzüne halîfe kılınmanın sınırları içine girerler. Yeryüzüne halîfe seçilmek demek yıkma ve bozma için değil, yapma ve kurma için gerekli gücü harcamak demektir. Zulmü ve zorbalığı değil, adâlet ve emniyeti sağlamaktır.(70)

Bu yüzden Allah Teâlâ insanların önderliği ahlâkî bakımdan aşağı derecede bulunan, adâleti hem kendi aralarında hem de başkalarıyla ilişkilerinde korumayacak olan bir topluma emanet etmez.(71)

"Rabbi ibrâhim'i birtakım emirlerde denemiş O da onları yerine getirmişti. Allah seni önder yapacağım dediğinde ibrâhim "benim soyumdan da" dedi Allah, "zâlimler benim ahdime erişemez" dedi.(Bakara 2/124)

70-Kutub, Seyyid, a.g.e.,X,460

71-Sıddıkî,Mazharuddîn, Kur'ân'da Tarih Kavramı,s.16

Buradaki "ahd" Râzî'ye göre şu anlamlara gelir. Allah zâlimleri emir ve ikdidar makamına getirmez.(72)

Ebu'l-Aliye Allah'ın vaadlerini içeren âyet hakkında şöyle der: Yaklaşık olarak on sene kadar Resûlullah ve ashâbı, Mekke'de, eşi ve nazîri bulunmayan Allah'a yalnız başına ibâdet ediyorlardı. ibâdetlerini hep gizliyorlardı. Savaş emri verilmediği için korku içindeydiler. Silahlı olarak yatıyor ve silahlı olarak kalkıyorlardı. Allah'ın dilediği gerçekleşinceye kadar bu duruma sabrettiler. Sonra sahabeden birisi dedi ki: "Ey Allah'ın Resûlü ebediyen böyle korkulu mu kalacağız? Emniyete kavuşup silahlarımızı atacağımız bir gün gelmeyecek mi? Bunun üzerine Hz.Peygamber buyurdu ki: "Fazla değil az sabredeceksiniz, öyle bir zaman gelecek ki, aranızdan birisi hiç bir demire dayanmadan kalabalık bir topluluğun yanına varıp durabilecek." Bunun üzerine Hak Teâlâ işte bu âyeti inzâr buyurdu ve Allah sevgili peygamberini bütün Arap yarımadasına hâkim kıldı. Emniyete kavuştular ve silahlarını omuzlarından indirdiler. Sonra Allah peygamberini müslümanların arasından aldı ve Ebû Bekir, Ömer, Osman (r.a) devirlerinde bu emniyet içerisinde yaşadılar, sonra olanlar oldu ve Allah tekrar aralarına korku saldı. Bunun üzerine bekçi ve polis gibi koruyucular alındı ve sonra değişik şeyler icâd ettiler. Onlar bu emniyeti bozunca Allah da aralarından emniyeti kaldırdı."(73)

Mazharuddin Sıddıkî'ye göre âyetlerdeki vaad edilen za-

72-Râzî, a.g.e.,I,473

73 ibn Kesîr, a.g.e.,III,331

fer islâmın Arabistandaki müşrikler, Yahûdîler ve Hıristiyanlara karşı zaferidir ve bu söz peygamberin hayatı süresince gerçekleştirilmiştir. Bazı müfessirler bu vaadi islâmın tüm dünyaya karşı genel bir zaferi biçiminde daha geniş bir anlamda yorumlanıyorsa da âyetin bağlamı bu yoruma izin vermemektedir. (74) Fakat Kur'ân'ın ilgili tüm âyetleri göz önünde bulundurulduğunda Allah'ın, islâmın tüm dünyaya karşı genel bir zaferini vaad ettiği hükmüne varılabilir.

Garaudy bu konuda şöyle söyler:

"İslâm prensiplerinden hareketle bir başka kültür modeli teklif edip ortaya koyabiliyormuyuz? Kur'ân prensiplerinden hareketle bir başka iletişim modeli teklif edip ortaya koyabiliyor muyuz? İşte bu iki problemi çözebilirsek O zaman islâm kanunu egemen olacaktır. Bu kanun baskı değil aksine herşeyden önce sosyal adâlet demektir. Bu ilâhî düzende bütün yeteneklerini rahatca sergileyebilmesi için bütün teknik, politik ve ruhî imkânlar herkesin hizmetine sunulacaktır. Allah tarafından çizilen doğru yolda kullanması ve yeryüzünde ilâhî düzeni gerçekleştirmesi için insanogluna Allah tarafından bahşedilmiş olan bütün yeteneklerini kullanabilme şansı verilecektir. İslâm bugün doruğa ulaştığı dönemlerdekinden çok daha büyük yayılma imkân ve ufkuna sahiptir. (75)

Seyyid Kutub'da vaadin tahakkuku hususunda şöyle der:

"Müslümanlar Allah'ın koyduğu şartın birçok noktalarını ihmâl eder veya gerçekleştirmezse vaad de gecikir. Çünkü Allah vvadinden asla dönmez ve yeryüzünün kuvvetlerinden hiçbir kuvvet ilâhî vaadi geciktirmez." (76)

Netice olarak şöyle diyebiliriz: Allah Teâlâ Kur'ân'da muhtelif ayetlerde isrâilîloğullarını yeryüzüne hâkim ve

74-Sıddıkî, a.g.e., s.217

75-Garaudy, Roger, İslâm Ve İnsanlığın Geleceği, s.202-203

76-Kutub, Seyyid, a.g.e., X, 240

âlemlere üstün kıldığını bildirmektedir. Aynı şekilde Me-dîne'de silahla yatıp silahla kalkan, korku içinde günlerini geçiren, çeşitli sıkıntı ve belâlara maruz kalan Hz. Peygamber ve ashabına dünyada güç ve iktidâr, dinlerinin diğer dinlere üstün olması ve emniyet vaad edilmiştir. Bu vaad gerek peygamberin hayatında ve gerekse Ebu Bekir, Ömer, Osman (r.â) devirlerinde tahakkuk etmiştir. Kur'ân kıyamete kadar bütün insanlara hitabettiğine göre bu vaad günümüz müslümanları için de geçerlidir diyebiliriz. Müslümanlar zaferin tahakkukuna vesile olan imân, sâlih amel ve şirk koşmama şartlarını yerine getirir, birlik ve beraberlik içinde, buldukları asrın durumunu dikkate alarak güç ve iktidarın zâhiri sebeplerine sahip olmak için ellerinden geleni yapmaya çalışırlarsa (77) er veya gec Allah'ın vaadi olan dini ve dünyevî cihan hakimiyeti elde edebilirler. Şunu unutmamak gerekir ki; Allah'ın yardımı ve zaferi elden gelen her türlü imkân kullanıldıktan sonra artık yapacak başka bir şeyin kalmadığı anda gelecektir.

a.5-Tevbelerin Kabulü: Lügatte rucû etmek, geri dönmek anlamına gelen tevbe, ıstılahta cirkinliği sebebiyle günah amelî terkedip yaptığına pişman olmak ve bir daha dönmemeye azmetmek; günah sayet zulüm nevinden ise kulun hakkını iade etmek veya hak sahibinden helâllik dilemek anlamında kullanılır. (78) Gazâlî tevbeyi, Allah'dan uzaklaştıran ve şeytana yaklaştıran yoldan dönmektir, diye tarif etmiştir. (79)

77-Enfâl 8/60, Tevbe 9/41

78- Cānan, İbrahim, Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi, IV, 495

79- Gazâlî, İhyâü Ulûmi'd-Din, IV, 20

Tevbe kökünden türeyen "tevvâb" tevbe işini çok yapan anlamında mübâlâgalı ism-i fâildir. Allah'ın bir ismi, bir sıfatı olan "et-Tevvâb" ise itaata yönelerek Allah'a dönen kişinin istediği bağışlamayı kabul edip, o tevbekâr kulunu huzuruna alan ve onu bağışlayan anlamındadır. Bu itibarla tevbe kul hakkında günahlardan dönmeyi, Allah hakkında cezâlandırmaktan dönmeyi ifâde eder.

Yüce Allah Kur'ân'da kendisinin çok merhametli olduğunu (80), bağışlayıcı olduğunu (81), rahmetinin herşeyi kuşattığını (82), büyük günahlardan kaçınırlarsa küçük günahları bağışlayacağını hatta tevbe ederlerse bütün günahları da bağışlayacağını bildirmektedir:

"Ey nefislerine karşı aşırı giden kullarım Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyiniz. Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesizki o çok bağışlayan ve çok esirgeyendir."(Zümer 39/53)

Bu ve benzeri ayetlerde tevbenin bütün müminlere tavsiye edildiğini görüyoruz. Bunun pek çok hikmeti vardır. Öncelikle zayıf yaratılışlı kullar, Allah'ın her hususta olan tekliflerini, yani emirlerini ve yasaklarını kendilerine hâkim olup gayret etseler bile gereği gibi yerine getiremezler ve böylece kendilerinin sebep olduğu kusur ve kabahatlerden de uzak duramazlar. İşte bundan dolayı tevbe ve istigfar etmeyi yüce Allah inananların hepsine emir ve tavsiye ediyor. Tevbe edip bağışlanmayı diledikleri zaman kurtuluşa ulaşıp saadete ereceklerini ümit etmelerini de öğütlüyor.

Yaradanını unutmuş olan kul, tevbe etmekle Allah'ını

-
- 80- Fâtiha, 1/3
 81- Bürûc, 85/14
 82- A'râf, 7/156

hatırlamış ve onun emirlerini yerine getirip yasaklarından kaçınmayı zorunlu bir vazife bilerek Allah'a olan inancını yeniden kuvvetlendirmek suretiyle, bu inancının gereği olan iş ve davranışları da yerine getirmeye çalışmıştır. Kul aynı zamanda günahlarına bakıp ümitsizliğe kapılarak daha fazla günah işlemekten kurtulur. Yeni bir ümit ve inanışla Rabb'ine daha fazla bağlanıp yaklaşarak emirlerini yerine getirmeye ve yasak ettiklerinden kaçınmaya son derece gayret gösterir. Çünkü insanoglu geleceğe dönük olan ümit ve hayalleriyle hayatını devam ettirmektedir. Bu ümit ve hayalleri yıkılmış bir insanın, dünyanın çeşitli dertleri ve zorlukları altında hayatını sürdürmesi gittikçe zorlaştığı için ya devamlı olarak başkalarına zararlı olmakta veya canına kıymaktadır. Pekâlâ bilinir ki, insanları hayata bağlayan unsurların başında inanc ve ümit gelmektedir. İşte tevbe eden kişi yitirdiği bu inanc ve ümidini yeniden kazanarak hayata bağlanmaktadır.(83)

Tevbelerin makbûle şâyân olanı, işlenen hatanın hemen arkasından yapılanıdır:

"Allah'a göre şu kimselerin tevbesi makbuldur ki, cahillikle bir kötülük yapıp hemen ardından tevbe ederler. Allah bunların tevbesini kabul eder; Allah her şeyi bilendir, hikmet sahibidir." (Nisâ 4/17)

Allah'ın kabulünü vaad ettiği tevbe budur.(84) Burada cehâletle günah işlemek bir şeyin günah olduğunu bilmeden onu yapmak anlamında değildir. Cehâlet kelimesi Arapça sadece basit bilgisizlik anlamını taşımaz. Cehalet duyuların,

83- Tunc, Cihâd, "Tevbe" S. i. A., VI, 206

84- Elmalılı, a. g. e., II, 1315

sevhetin akıl gücünü örtmesi kabaran şehvet duygularının dürtüsüyle hareket etmek demektir.Cehâlet, câhiliye devrinde bu kelime ilmin değil hilmin karşıtıdır.(85)

Cehl en ufak bir kızgınlık halinde irâdesini kaybedip parlayan, kontrolsüz bir ihtirasla öfkesine kapılıp sonucu düşünmeden hemen körü körüne atılan delikanlı, ateşli, sabırsız kişinin sorumsuz davranışdır. Bu,duygularına hırs-larına hakim olamayan aşırı bir insanın davranışdır. Bu in-san doğruyu yanlış düşünme ölçüsünü kaybedip kendisini öfke nin peşine kaptırmıştır.(86)

Kur'ân-ı Kerim'e Allah'a isyan eden herkes câhil sayılır. Yûsuf (a.s)'ın günah işlediği takdirde câhillerden olacağını söylemesi gibi.(87)

Hayatının sonuna dek gûnahta ısrar edip de ölüm haline gelmiş olan kişi, henüz hayattan ümit kesmeden tevbe etmişse onun tevbesinin kabul edilip edilmeyeceğini Allah bilir.(88) Elmalılı Hamdi Yazır da bu görüştedir:

"Bilerek günah işleyen tevbe etmeyip seyyiât-ı İtiyât eden maamafih hâlet-i nez'a gelip hayattan meyûs olmadan evvel tevbe edenlerin tevbelerinin kabûlü kat'î degildir. Mesiyyet-i ilâhiyyeye kalmıştır. Bu babda tahkik şudur ki, hâlet-i nez'iden önce henüz hayattan meyûs olmazdan evvel küfürden tevbe ile imân makbuldur.Fakat halet-i nez'ide yeis halinde küfürden tevbe ile imân makbul degildir. imândan sonra amelî hayır kesbedilecek bir zaman bulunmalıdır. Lâkin mümin-i fâsıkın son nefesindeki tevbesi de makbul olabilir. Şu kadar ki bu tevbenin kabûlü de kat'î olarak mev'ûd degildir." (89)

85- Ates, Süleyman Kur'ân-ı Kerim Tefsiri,II,579

86- izutsu, Toshihiko, Kur'ân'da Allah ve insan,s.193

87- Yûsuf, 12/33

88- Nisâ, 4/18

89- Elmalılı, a.g.e.,II,1316

b- Uhrevî Vaadler

b.1 Kolay Hesab : Allah Teala ölümün şiddetini ve azâbını tatmadan, muttakî kulunun ruhunu kolaylıkla aldığı gibi (90) amel defterini sağ tarafından alan kulların da hesabını kolaylaştırır:

"Amel defterleri kendisine sağından verilen kimseler kolay geçireceği bir hesâba çekilir. Ve ehlinin yanına sevinçle dönerler."(inşikâk 84/7-9)

Bunlar îmân etmiş ve sâlih amelde bulunmuşlardır. Allah Teâlâ bunlardan râzı olmuş ve saâdeti bunlara nasîb eylemiştir. Hesabta bunlara eziyet ve incelemeyoktur.(91)

b.2 Cennet : Allah Teâlâ kitabında mümin kullarına ebedî saâdet yurdu olan cenneti vaad etmektedir. Cennetin Firdevs (92), Naîm (93), Adn (94), Me'vâ (95) gibi bir takım çeşitleri vardır. Dünya hayatında müminler Allah'a itaat ve bağlılıkları aynı olmadığından cezâ ve mükâfatlar da farklı olacaktır. (96) Allah yolunda hicret edenler, cihad edenler ve muttakîler en yüksek derecelere lâyık olacaklardır.Cennet hayatı ile ilgili nâsların birleştiği ve önemle vurguladığı iki nokta vardır; arzulanan her şey ve ebediyet :

"Gönüllerin özleyeceği, gözlerin hoşlanacağı her şey orada vardır. Ve siz orada ebediyyen kalacaksınız." (Zuhruf 43/71)

-
- 90- Nahl 16/322
 91- Kutub, Seyyid, a.g.e, XVI,110
 92- Kehf 18/107
 93- Vâkıa 56/7
 94- Sâd 38/50
 95- Secde 32/19
 96- Nisâ 4/96, Enfâl 8/4

b.3 Ru'yetullah : Ehl-i Sünnet inancına göre Allah'ın ahirette görülmesi mümkündür. Ancak Allah'ı görme keyfiyetsiz bir şekilde olacaktır. Ahiret âleminde Allah'ın görüleceğine dair aklı ve nakli deliller mevcuttur:

"O gün bir takım yüzler Rab'lerine bakıp parılayacaktır."(Kiyâmet 75/22-23)

"Güzel amel edenlere daha güzel mükâfat, bir de fazlası vardır."(Yûnus 10/26)

Buradaki "Hüsnâ" kelimesinin cennet, "Ziyâde" kelimesinin de Allah'ı görme anlamına geldiği söylenmiştir.(97)

c- Dünyevi Vaidler

c.1- Şeytanın Tasallutu : Kur'an'dan uzak yaşayana, Allah şeytanı musallât kılacaktır:

"Kim Rahmân'ın Kur'an'ından yüz çevirirse, ona bir şeytanı arkadaş veririz ve şeytan onun ayrılmaz dostu olur." (Zuhruf 43/36)

Şeytanın müslümanlara tasallutu "şeytanın vaad ve vadi" bölümünde incelenmiştir.

c.2- Sadece Zâlimlere Ulaşmakla Kalmayan Fitne: Toplumu ilgilendiren kötülükler yapılıyor da müslümanlar ses çıkarmıyorlarsa o zaman o fitne, suçu işleyenler de dâhil bütün toplumu sarar:

"Sizden yalnız zulmedenlere isâbet etmekle kalmayan bir fitneden korkup sakının. Bilin ki Allah'ın cezâ ile sonuçlandırması pek şiddetlidir." (Enfâl 8/25)

Burada Allah Teâlâ bireylerle sınırlı kalmayan bütün toplumu saracak olan kötülükleri işleyen veya işlemese bile sesini çıkarmayan müminleri fitne ile tehdid etmektedir. iyiliği emir kötülükten nehiy üzerinde Kur'an önemle durmaktadır. (98) Yahûdîlerin lânete uğramalarının sebeplerinden biri de insanları kötülükten alıkoymaya çalışmamalarıdır.

(99)

Resûlullah (s.a.v) de bu konuda şöyle buyurmuşlardır:

"Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim, ya iyiliği emreder kötülükten nehyedersiniz, yahut ta Allah'ın kendi katından üzerinize bir cezâ göndermesi çok yakın olur, sonra da dua edersiniz de, o sizin duanızı kabul buyurmaz" (100)

Genel fitne, yalnızca asıl suçu işleyen zâlimlerin cezâsı değil, aynı zamanda korunmayıp, onun meydana gelmesine sessiz kalan gâfillerin gafletlerinin de cezâsıdır.(101)

c.3- iyi Hasletlerin Değişmesi, Güç ve Kuvvetin Kaybolması:

Müslümanlar iyi hallerini değiştirmedikçe Allah da onların iyi hallerine dokunmaz.

"Bir topluluk kendi nefislerindekiğini değiştirmedikçe Allah onlara verdiği nimeti değiştirmez."(Enfâl 8/53) (Ra'd 13/11)

Allah'ın bahşetmiş olduğu, nimet olan ahlâk, imân, izzet, hidâyet, şeref, bolluk, refah, v.s...ancak kişinin bunlara meylinin azalması, bunları elde tutmak için gereken şartları

99- Mâide 5/78

100- Tirmizî, Fiten 9

101- Elmalılı, a.g.e,IV,2389

yerine getirmemesiyle elden kaybolur.

Enfüsi sebebler ile verdiği nimetin değiştirilmesini de yine enfüsi sebeblere bağlamak Allah'ın âdetidir. (102)

iyi hasletlerin değişmesiyle ilgili Kur'an'da pek çok âyet vardır:

"Ey imân edenler sizden kim dininden dönerse bilsin ki; Allah, sevdiği ve kendisini seven, mü'minlere karşı alçak gönüllü kâfirlere karşı onurlu ve zorlu bir toplum getirecektir. Bunlar Allah yolunda cihâd ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar. Bu Allah'ın dilediğine verdiği lutuftur. Allah'ın lutfu ve ilmi genişir."(Mâide 5/54)

Allah her türlü ahval ve hükümlerinde Onun şeriatını infaz etmeler bu şeriat sayesinde yeryüzünde salâhı, hayrı temizliği ve gelişmeyi tahakkuk etmeleri için müminleri seçmiştir. Bunun için müminlerin seçilmesi Allah'ın sınırsız lütuf ve ihsânının ifâdesidir. Kim bu lütfu reddeder bu ihsânı kendine haram ederse kendisi bilir. Allah bu büyük fazilete lâyık olduğunu bildiği başka kullarını seçmeye de kâdirdir. (103)

İslâm'ın kıymetini bilmeyen imânı veya imânın tezâhürü olan sâlih amelleri değiştiren bir milleti Allah cezâlandırır ve vermiş olduğu liderlik nimetini geri alır; Emevîler, Abbâsîler ve Osmanlılar'da olduğu gibi.

Müslümanların birbirleriyle çekişmeleriyle güçlerinin azalacağı (104), kâfirleri ve özellikle Ehl-i Kitâb'ı dost edinmekle izzet, şeref ve imânlarının kaybolacağı. (105)

102- Elmalılı, a.g.e, IV, 2419

103- Kutub, Seyyid, a.g.e., IV, 301

104- Enfâl 8/46

105- Nisâ 4/139, Al-i İmrân 3/100

Kur'an'da bildirilmiştir.

c.4-Yeryüzünün ifsâdı:

insanların Allah ve Resûlüne insanlara ve tabiata karşı tutumlarındaki bozukluklarından dolayı yeryüzü yaşanmaz hale gelecektir:

"insanların bizzat kendi işledikleri yüzünden karada ve denizde fesat belirdi ki, Allah yaptıklarının bir kısmını onlara tattırsın; belki de dönerler."
(Rûm 30/41)

insanların yaptıkları, masiyetlerden dolayı Allah'ın yer yüzünü yaşanması zor bir ortam haline getirmesi bütün insanlara yapılan bir tehdittir. Müslümanlar da bu tehditten paylarını alacaklardır. Günümüzde terörün, bereketsizliğin, tabiatın yavaş yavaş düzeninin bozulmasının, fitnenin ve fesadın nedeni Allah'a insanlara ve tabiata karşı işlediğimiz olumsuz tavırlardır.

<Kafirlere yapılan vaidler> bölümünde incelendiğinden üzerinde fazla durmuyoruz.

d-Uhrevi Vaidler

d.1-Amellerin boşa çıkması:

"Ebtale", "Edalle" ve "Ehbeta" fiilleri kullanılmaktadır. ihbât: Amalin sevabını giderip hiçe indirmektir. (106) idlâl ve ibtâl ise ameli iptal etmek yok etmek anlamında kullanılır. (107)

İslâm'da yapılan amellerin Allah katında kabul olması kişinin imân ehlinden olmasına bağlıdır. Bu konu kâfirlere yapılan vaid başlığı altında incelendiğinden burada sadece

106-Elmalılı, a.g.e., IV, 2628

107-Râğib el-isfehâni, a.g.e., s. 51, 298

Yalnız kâfirlerin değil, müslümanların da yaptıkları bazı hatalardan dolayı amelleri boşa çıkabilir:

"Ey imân edenler! Allah'a ve Peygambere itaat edinde amellerinizi boşa çıkarmayın." (Muhammed 47/33)

Bazı müfessirlere göre amelin boşa çıkması küfür, nifak, hased, riya, kibir, başa kakma gibi şeylerle olur. Bu ayetten büyük günahların, ameli boşa çıkardığına dair bir delil çıkarılamaz. (108)

d.2-Hüsrân:

Kazanacak yerde zarar etmek, sermayeyi kaybetmek, nihayet iflâs ile hasret ve mahrumiyet içine düşmektir. (109)

Dünyada işlerle uğraşıp, Allah'ı anmaktan uzaklaşan kimseler hüsrâna uğrayacaklardır:

"Ey iman edenler! Mallarınız ve çocuklarınız sizi Allah'ı anmaktan alıkoymasın. Kim bunu yaparsa, işte onlar, hüsrâna uğrayanların ta kendileridir." (Münâfikûn 63/9)

Nesefî'nin açıklamasına göre; her kim mallarını artırmak ile uğraşırken, kendi durumunu düzene koymaz, çocuklarını razı etmek için çalışırken, âhiretini düzene sokmak fırsatını kaybederse, işte onlar hüsrâna uğrayanların ta kendileridir. (110)

Elmalılı'ya göre; beden sermaye, bedeninin yaptığı iyi amel-

108-Ebu's-Suûd, a.g.e., VIII, 101
 109-Elmalılı, a.g.e., IX, 6077
 110-Nesefî, a.g.e., IV, 260

ler kâr,kötü amellerde zarardır. Sâlih amelde bulunamayan ve yaptıkları yanlışlıklardan dolayı amellerini boşa çıkaranlar zarara yani hüsrâna uğrayacaklardır.(111)

Dünya hayatının geçici faydaları ile süsleri ile oyalanarak, asıl kendisi için yaratılmış oldukları Rab'lerine itaat ve zikirten uzaklaşan kimseler,kıyâmet gününde kendilerini de çoluk çocuklarını da kaybedeceklerdir. (112)

Asr Sûresinde hüsrâna uğramaktan kurtulanların dört özelliği sayılmaktadır: (113) imân etmeyenler herhalde hem dünyada hem de âhirette hüsrândadırlar. Asıl müslümanlara hitap bundan sonraki kısımdır; imâni saran,koruyan, pekiştiren namaz,oruç, hac, zekât gibi salih ameller, iyiliği emr, kötülüğü nehyden ibaret olan hakkı tavsiye ve islami yaşamak uğrunda bütün engellere sabır olmazsa,bütün müminler de hüsrândadırlar. Çünkü ilk iki şart kişi ile ilgili,son ikisi de sâlih insanlardan müteşekkil sağlıklı, imanlı ve verimli bir toplum oluşturmakla ilgilidir. Böyle bir toplum oluşmazsa Müslümanlar hem dünyada hem de âhirette hüsrâna uğrayacaklardır.

d.3-Cehennem:

Kâfirlerin, münâfıkların günahlarından dolayı azâb göreceği yer.Yalnızca kâfirler değil, günahı çok olan müminlerde de Allah'ın dilediği kimseler cehenneme gireceklerdir. Kur'an günahdan, isyandan, küfürden korumak için müminleri cehennemle korkutmaktadır:

111-Elmalılı, a.g.e.,IX,6077

112-İbn Kesir,a.g.e.,IV,393

113-Asr 103/1-3

"Zerre kadar hayır işleyen mükâfatını, zerre kadar şer işleyen de cezasını görür." (Zilzâl, 99/78)

"Ey inananlar kendinizi ve ailenizi, insanlar ve taşlar olan ateşten koruyunuz. Onun başında iri gövdeli, sert tabiatlı, Allah'ın kendilerine buyurduğuna karşı gelmeyen ve emredildiklerini yapan melekler vardır." (Tahrîm, 66/6)

Kur'an cennet nimetlerinin çoklugunu ve cehennem azabının korkunç olduğunu çok canlı bir şekilde insanın önüne sermekte ve insanı düşündürmektedir. Hatta bu âyetler okunurken, insan bunları görüyormuş ve seyrediyormuş gibi bir ortamda kendini hissetmektedir. (114) Cennet ve cehennem azab ve mükâfaat hep beraber zikredilmekte, müslümanları günaha ve küfüre düşmekten sakındırılmaktadır.

Mümini cehenneme sokabilecek amel pek çoktur, fakat burada önemlilerini zikretmekle yetindik.

Eünahkâr müminlerden Allah dilediğini bir müddet cehenneme sokacak, sonrada dilediği zaman çıkaracaktır. Müminlerin cezâlarını çektikleri yerin ismi cehennemdir. Oradan çıktıktan sonra orası boş kalacaktır. Cehennem özelde müminlerin cezâlarını çekeceği yer, yani azâbın en hafif olduğu yer. Genel anlamda ise insanların tamamının cezâlarını çektikleri yerin ismidir. (115)

B-MUATABİ HUSUSİ OLAN VAAD VE VAİDLER

1-Peygamberlere Yapılan Vaad Ve Vaîdler

Peygamberlere yapılan vaadleri ve ikâzları, kavimlerine yapılan vaad ve vaîdlerle beraber işleyeceğiz. burada sadece

114-insân 67/13-21, Mülk 76/6-9

115-Topaloglu, Bekir, "Cehennem" D.İ.A., IV, 227

Hız. Muhammed (s.a.v)'e yapılan vaad ve ilâhi ikazdan bahsedebiliriz.

insanlara islâm'ı tebliğ ve tebyîn etmekle vazifelendirilen Resûlullah (s.a.v) yaptığı ve kâfirlerin yapacağını düündüğü bazı hatalardan dolayı ilâhî ikaz ve tenbîhle karşılaşmıştır.

Teferruata girmeden konuyla ilgili bir kaç âyeti zikretmekle yetinelim:

a-"Sen onların dînine uyuncaya kadar ne Yahûdiler ne de Hiristiyanlar asla senden razı olmazlar. De ki, doğru yol ancak Allah'ın yoludur. Sana gelen ilimden sonra eğer onların arzularına uyacak olursan andolsun ki, Allah'dan sana ne bir dost ne de bir yardımcı vardır."(Bakara 2/120)

Bu âyet Resûlullah (s.a.v.)'i şiddetli bir şekilde tehdit eder görünse de, aslında Resûlullah'ın şahsında dîni, heva ve arzularından ibaret olan Ehl-i Kitâb'ı ve bunlarla uzlaşmayı düşünen müminleri tehdit etmektedir.

b-Resûlullah hakkında en şiddetli tehdidi içeren âyetler Hâkk'a Sûresinde şöyle geçmektedir:

"Eğer Peygamber bize cidden bazı sözler uydurmuş olsaydı, elbette onu kuvvetle yakalardık. Sonra onun can damarını koparırdık ta hiç biriniz buna mânî olamazdınız."(Hâkk'a 69/42-47)

Bu âyet-i celîle de Allah Resûlünü tehdit ediyor görünmektedir. Ayette verilmek istenen Resûlullahın söylediklerinin Allah sözü olduğu kendisinin bir dahli bulunmadığıdır.

Tehdit kısmı ise Allah'ın kudretinin yanında beşer gücünün aczi ve zaafını anlatmaktadır.

c. Abese Sûresindeki Abdullah ibn Ümmi mektûma karşı tutumu.(116) Enfâl suresinde geçen Bedir esirlerini serbest bırakması (117) ve Allah'ın helâl kıldığını kendisine haram kılması ve benzerleri ilâhî ikazdır.Mevzumuza dahil değildir. Bunun yanısıra risâlet görevini yaptığı takdirde Resûlüne, Allah Teâlâ dünyevî ve uhrevî birtakım vaadlerde bulunmuştur:

a). Geçmiş ve gelecek bütün günahları bağışlanacaktır. "Böylece Allah senin geçmiş ve gelecek günahını bağışlar. Sana olan nimetini tamamlar ve seni doğru bir yola iletir." (Fetih 48/2) Katâde'ye göre câhiliye devrinde ve ondan sonra yaptığı bütün günahları kapsamaktadır.(118)

Resûlullahın hadiste geçtiği şekilde günde 70-100 defa tevbe ve istiğfâr etmesi,onun Allah'a daha çok ibâdet eden bir kul ve müslümanlara örnek bir lider olması hasebiyledir.

b).Resûlullah'a fetih ve zafer verilecektir. Resûlullah (s.a.v.) risâletinin ilk yıllarında çok sıkıntı çekmiştir. Allah Teâlâ Habîbini teselli etmek için Duhâ Sûresinde "sonuç senin için başlangıçtan daha iyi olacaktır"(Duhâ 93/4) diye müjdelemiştir. Mücâdile Sûresinde elçisinin düşmanlara galip geleceğini bildirmiştir .(119) Allah'ın yardımıyla müslümanlar müşriklere galip gelmişlerdir.Risâletin sonlarına doğru Resûlullah kovulduğu ana yurdunun fethi ile müjde-

116-Abese 80/1-10

117-Enfâl 8/67

118-Zemahşerî,a.g.e.,IV,333

119-Mücâdile 58/21

lenmiştir.(120) Ve bu fetihde Allah'ın yardımıyla gerçekleşmiş ve müslümanlar Mekke'ye girmişlerdir.

c).Hz. Muhammed, risâletin ilk yıllarında düşmanlara karşı sahâbe tarafından korunuyordu. Mâide Sûresindeki "Ey Rasûl Allah'dan sana indirilene tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır."(Mâide 5/67) Ayeti inince Resûlullah (s.a. v.): "Artık gidebilirsiniz. Beni Allah Azze ve Celle koruyacaktır."(121) buyurmuştur.

d).Cennette yüksek makam ve mevki verilecektir. Vazifesi yüce olan Allah Resûlünün elbet makamı da yüksek olacaktır. Yüce Allah Kur'an'da bol hayır,sonsuz iyilik,kevser havuzu anlamına gelen kevseri (122) vereceğini, makamların en yücesi olan Makâm-ı Mahmûd'a eristireceğini vaad etmiştir.(123).

2-Toplumlara Yapılan Vaad Ve Vaidler

a-Eski Toplumlara Yapılan Vaad Ve Vaidler

Her canlı gibi toplumların ve milletlerin de belli bir ömürleri ve ecelleri vardır.(124) Bu ecel vakti gelince hiç şaşmaz. Ne bir an geri kalır,ne de ileri gider,sonunda kavim helâk olur gider. Yüce Allah her toplumu yapmış oldukları hatalar, günahlar, isyanlar yüzünden helâk etmiştir.(125)

Bir kavim kendinde bulunan güzel hasletleri değiştirmedikçe, kendisini bozmadıkça Allah onları değiştirmez.

120-Fetih 48/1

121-Mâide 5/67

122-Kevser 108/1

123-isrâ 17/79

124-A'râf 7/34, Müminûn 23/43

125-Şûrâ 26/30

Onlara musibetle belâ vermez. Nimetini nikmete huzur ve sükunlarını anarşi, fitne ve kargaşalığa, bolluk ve refahını, kıtlık ve yoksulluklara çevirmez.(126)

Allah Teâlâ doğru yoldan sapan iyi hasletleri değiştiren haksızlık, zulüm yapan, fitne fesat çıkaran her kavme azgınlığı, taşkınlığı, zulüm ve küfrü terketmeleri yalnız Allah'a kul olmaları için azâb ve musibetlerle, helâkla inzâr edici, dünyevî ve uhrevî nimetlerle müjdeleyici peygamberler göndermiştir. Fakat kavimler çoğu peygamberleri yalanlamışlar, onlara hakaret ve eziyet etmişler, hattâ kimilerini katletmişler. Allah da imâna gelmeyen zulüm ve isyanlarında ısrar eden bu kavimleri hem isyan, şirk, küfür, zulüm gibi günahları sebebiyle cezâlandırmak hem de ders alıp imân ve itaate sevk etmek için hastalık, darlık, yokluk, âfet, düşman korkusu, fitne fesat, bölünme, anarşi gibi çeşitli musibetlere maruz bırakmıştır. Küfür ve isyandan uzaklaşmalarını bu musibetlerle ihtar etmiştir. Netice de bu musibetlerden ders alıp uyananlar hallerini düzeltenler kurtulmuşlar intibâha gelmeyenler küfür ve isyanda halen isyan edenler ya doğrudan helâk edilmişler(128) yada Allah onları helâk etmemiş, inanmaları için bir fırsat daha tanımak gayesiyle, onların musibetlerini nimete çevirmiştir.(129)

Onları böylece nimetle uyanmaya ve hallerini düzeltmeye davet etmiştir. Bu davetten de anlamayıp, nimete şükretmeyen, Allah'a itaate yanaşmayan, nimetleri kendinden zanneden, gu-

126-Ra'd 11

127-Yûnus 10/3

128-Enâm 6/42-44

129-Karagöz ismail, a.g.e., s.183

rura dalan nimeti vereni unutan toplumlar ansızın helâka maruz kalmışlardır. (130)

"Kendilerine yapılan uyarıları unutunca üzerlerine herşeyin kapılarını açıverdük: Kendilerine verilenlerle senince daldıkları sıra da ansızın onları yakaladık. Birden bire bütün umutlarını yitirdiler."
(Enâm 6/44)

Bir medeniyetin yıkılışı, bir toplumun bütünüyle tarih sahnesinden silinmesi şeklinde olabileceği gibi, toplumun, yaşanan dünyanın etkinliğini ve saygınlığını yitirmesi şeklinde de olmaktadır. Bu durumda toplum kendi medeniyet ve kültürüne yabancılaşmakta, başka toplumların güdümüne girmektedir. Bu durumda toplum fertlerini değil medeniyet ve kültürünü kaybetmiş ve onların akışına yön verme yetkisini bilim ve tekniğe katkıda bulunma görevini başkalarına devretmiş olmaktadır.(131)

a.1-Adem (a.s)'ın Kavmine yapılan vaad ve vaidler

Konumuzun dışına fazla çıkmamak için vaad ve vaide mazhâr olan kavimleri ve helâk ediliş sebeplerini kısaca izah etmekle yetineceğiz.

Allah Teâlâ Hz. Adem'i cennetteki yasak ağaca ve şeytana karşı uyarmıştır.(132)

Allah Teâlâ, Adem ve Havvâ'yı cennete yerleştirmiş ve ağaca yaklaşmamak, şeytana uymamak şartıyla cennette ebedî kalacaklarını vaad etmiştir.

130-Karagöz , a.g.e.,s,18

131-Pazarbaşı Erdoğan, Kur'an Ve Medeniyet, s 393-394

132-Bakara 2/35, Tâhâ 20/117-119

a.1.1- Hz. Adem'e Yapılan Vaad

Yasaklanan ağaca yaklaşmamak ve şeytana uymamak şartıyla cennette ebedî kalmaları vaad edilmektedir.

"Orada onlardan istediğimiz kadar bol bol yiyin yalnız şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa ikinizde zulmedenlerden olursunuz."(Bakara 2/35)

"Ey Adem, doğrusu bu iblis senin ve eşinin düşmanıdır.Sakin sizi cennetten çıkarmasın, sonra zahmet çeker bedbaht olursunuz."(Tâhâ 20/117-118)

a.1.2- Hz. Adem'e Yapılan Vaid.

Hz. Adem ve Havvâ yasaklanan ağaca yaklaştığı ve şeytanın aldatmalarına uyduğu takdirde cennetten çıkarılmaları (133) Zahmet çekmeleri, şakî olmaları ve zâlim olmalarıyla (134) tehdit edilmişlerdir.

Netice de Hz. Adem'i kendi felâketine sebep bilen şeytân insanın en zayıf noktası olan ebedî kalması ve melek gibi olması noktasından yaklaşarak Hz. Adem'in ve Havvâ'nın cennetten çıkmalarına vesile olmuştur.(135)

a.2-Nûh (a.s) Kavmine Yapılan Vaad Ve Vaidler

Hz.Adem'den sonra insanlar çoğaldılar,millet hayatı başladı.Başlayan bu yeni hayat biçimiyle birlikte inanç yönünde önemli sapmalar oldu. Millet, yöneticilerin de etkisiyle hak inançtan ayrıldı, Putpereslikte karar kıldı. (136)

Zâlim (137) ,Müşrik (138) ,haddi aşan (139), büyüklenen

133-Tâhâ 20/117

134-Bakara 2/35

135-Tâhâ 20/120, A'râf 7/20-22

136-Çakan,i.L.-Solmaz N.M.,Peygamberler Ve Tevhid Mücadelesi s.82

137-Hûd 11/29

138-Yûnus 10/71

139-Yûnus 10/74

(140), bir kavim olmalarından dolayı Allah Teâlâ Nûh (a.s)´ı onlara peygamber olarak göndermiştir.

a.2.1-Nûh (a.s)´ın Kavmine Yapılan Vaad

1-inanıp itaat ettikleri takdirde,Allah´ın vaadi olan mağfirete ereceklerdir.

2-Uzerlerine gökten sağanak yağmur yağacaktır. (142)

3-Mallar ve çocuklar çoğaltılacak, bağlar bahçeler ve ırmaklar verilecektir. (143)

a.2.2-Nûh (a.s)´ın Kavmine Yapılan Vaid

1-Şirk, isyan, fışk ve zulümlerinde ısrar ettikleri takdirde Allah´ın azâbıyla tehdit edilmişlerdir. (144)

2-Nuh´u ve ona inananları küçümseyenler, şirkte ve zulümde ısrar edenler, tûfanla tehdit edilmişlerdir.(145)

Nuh (a.s)´ın Kavminin Vaide Maruz Kalmalarının ve Helak Olmalarının Sebepleri:

a).Putperest olmaları (146)

b).Zâlim olmaları (147)

c).Haddi aşmaları (148)

d).Büyükmeleri (149)

e).Nûh´u ve diğer peygamberleri yalanlamaları (150)

f).Nûh´a deli demeleri (151)

140-Nûh 71/21

141-Nûh 71/10

142-Nûh 71/11

143-Nûh 71/12

144-Nûh 71/1

145-Hûd 11/36-37

146-Nûh 71/23

147-Hûd 11/29

148-Yûnus 10/74

149-Nûh 71/21

150-Yûnus 10/73, A´râf 7/64, Furkân 25/37

151-Mûminûn 23/25

- g).Müminleri hakîr görmeleri (152)
 h).insanları saptırmaları (153)
 ı).Hakka karşı bâtilı savunmaları (154)

a.3-HQd (a.s)'ın Kavnine Yapılan Vaad Ve Vaîdler

HQd (a.s) Tûfandan kurtulanların soyundan gelen ve Yemen'de Ahkâf denilen yerde yaşayan Ad kavmine Peygamber olarak gönderilmiştir.(155)

Ad kavminin evleri kat kattı, muhteşem sarayları, oğulları, malları, davarları vardı. Etrafı bağlar, bahçeler sarmıştı.(156) Ahkâf irem diye ün almıştı. insanları boy ve kuvvetçe üstün yaratılmıştı.(157)

a.3.1-Ad Kavmine Yapılan Vaad

1-Bağış ve bol yağmur.(158)

2-Nesillerin daha kuvvetli ve çok olmaları(159)

3-Cennet nimetleri: Gerçi âhiret ve cennet nimetleri sarih olarak Kur'an'da zikredilmemekte, tehdit unsuru olarak diriliş zikredilmektedir. Fakat Kur'an'ın ve peygamberlerin mücadelesinin genel bir üslubu olarak,iyi ile kötüyü vaad ve vaîdi bir arada zikretmesini göz önünde bulunduracak olursak HQd (a.s)'ın hem dünya nimeti hem de âhiret azâbından bahsetmiş olması uzak bir ihtimal değildir.

 152-Suarâ 26/111, HQd 11/27

153-Nûh 71/23

154-Mümin 40/5

155-Kutub, Seyyid,a.g.e,VI,125

156-Suarâ 26/128-129 ,132-134

157-Fecr 89/7-78

158-HQd 11/54

159-HQd 11/52

4-inananların kurtuluşu (160)

a.3.2-Ad Kavmine Yapılan Va'd

1-Allah'ın azâbı ve gazâbı (161)

2-Helâk: Hûd (a.s) isyanda ve küfürde ısrar edip yüz çevirdikleri takdirde helâk edilip yerlerine yeni nesiller getirileceğini söylemiştir.(162)

3-Yaptıklarından ötürü dünya ve âhiret lânetine uğramıştır.(163)

4-Büyük azâbın belirtileri olan küçük musîbetlerle tehdit.(164)

a.3.3-Ad Kavminin Helâk Ediliş Sebepleri

1-Peygamberlerini yalanlamaları (165)

2-Peygamberleri küçümsemeleri (166)

3-Verilen nimetlerden dolayı şımarıp nankörlük etmeleri.
(167)

4-Dünyada ebedî kalacakmış gibi davranmaları (168)

5-Zâlim olmaları (169)

6-Küfürde ısrar edip azâbı istemeleri (170)

7-Ahireti yalanlamaları (171)

8-Kibirlenmeleri (172)

-
- 160-A'râf 7/72, Hûd 11/58
 161-Hûd 11/71
 162-Hûd 11/60
 163-Hûd 11/60
 164-Çakan-Solmaz, a.g.e., s.48
 165-Hûd 11/53, Şuarâ 26/137
 166-Hûd 11/54, A'râf 7/66
 167-Şuarâ 26/132-134, A'râf 7/69
 168-Şuarâ 26/128-129
 169-Şuarâ 26/130
 170-Şuarâ 26/136, Ahkâf 46/22
 171-Müminün 23/35,37

a.4-Sâlih (a.s)'ın Kavmine Yapılan Vaad Ve Vaîdler

Ad kavminden sonra Şam ile Hicaz arasında, Hicr denilen yerde Semûd kavmi zuhur etti.(173) Semûd kavmi Ad'dan kalan insanlardır.Bir çok nimetlere ve kuvvütlere nail olmuşlardır.
(174)

Nimetlerin bollugundan şımaran yeryüzünde fitne,fesat çıkararak ve Allah'a ibâdet etmeyen bu milleti uyarmak için Allah,Sâlih (a.s)'ı peygamber olarak göndermiştir.(175)

a.4.1-Semûd Kavmine Yapılan Vaad

1-Tevbe edecekleri takdirde bağışlanacakları(176)

2-inananların azâbtan kurtarılacakları (177)

a.4.2-Semûd Kavmine Yapılan Vaîd

1-Küfürde ve isyanda ısrar ettikleri takdirde ellerindeki malın, mülkün kaybolacağı ve Allah'ın azâbının geleceği ile tehdit edilmişlerdir.

2-Kendilerine mucize olarak verilen deveye de zarar verdikleri takdirde ansızın gelen bir azâbla tehdit edilmişlerdir.(178)

3-Bütün azgınlıklarına ve inatlarına karşın onları üç gün sonra gelecek azâbla tehdit etmiştir.(179)

a.4.3-Vaîde Ma'ruz Kalmalarının Sebepleri

1-Peygamberi yalanlamaları (180)

2-Peygamberi küçümseyip alay etmeleri (181)

173-Beydâvî,Envâru't-Tenzîl Ve Esrâru't-Te'vîl,I,654

174-Suarâ 26/146

175-HGd 11/61

176-HGd 11/61

177-HGd 11/66

178-Suarâ 26/155-156

179-HGd 11/65

180-HGd 11/62

181-A'râf 7/74, Kamer 54/24,25

3-Deveyi öldürmeleri (182)

4-Sâlih (a.s)'ı öldürmek istemeleri (183)

5-Küfürde ve isyanlarında inad edip azâbı istemeleri (184).

6-Kiyâmeti yalanlamaları (185)

7-Kötülük ve fesatlık yapmaları (186)

8-Dirilmeyi inkâr etmeleri (187)

a.5-Şuayb (a.s)'ın Kavmine Yapılan Vaad Ve Vaîdler

İbrâhîm (a.s)'ın soyundan olan Suayb (a.s) Medyen ve Eyke halkına Peygamber olarak gönderilmisti. Halkın inancı putculuktu. Onlara göre alış verişte esas; hilekârlık ve soygunculuktu.(188)

a.5.1-Şuayb (a.s)'ın Kavmine Yapılan Vaad

Kur'an'a göre Şuayb (a.s)'ın kavmi sadece, dünyada mağfiret diledikleri takdirde tevbelerinin kabul edileceği ve Allah'ın onları seveceği vaadi vardır. Ahiretle ilgili vaad görülmemektedir.(189)

a.5.2-Şuayb (a.s)'ın Kavmine Yapılan Vaîdler

1-Küfür ve isyanlarında inat ettikleri takdirde Allah'ın azâbı ile tehdit edilmişlerdir. (190)

2-Ölçüyü ve tartıyı tam yapmadıkları, insanları tehdit ederek Allah'ın yolundan vazgeçirmeyi ve bozgunculuğu terk etmedikleri sürece Allah'ın azâbına çaptırılacakları bildi-

182-HQd 11/65, Suarâ 26/157

183-Neml 27/49

184-A'râf 7/77

185-Hâkka 69/4-5

186-HQd 11/85

187-Furkân 25/40

188-Çakan- Solmaz, a.g.e., s.109

189-HQd 11/89-90

190-Hud 11/93

rilmektedir.(191)

3-Suayb (a.s)'a karşı gelmekte ısrar ederlerse Nûh,Hûd, Lût ve Sâlih peygamberlerin kavimlerinin başlarına gelenlerle tehdit edilmişlerdir. (192)

a.5.3-Vaide Ma'ruz Kalmalarının Sebepleri

1-Zâlim (193), müfsîd(194), fâsık (195), müşrik (196) ve kâfir olmaları (197).

2-Suayb peygamberi yalanlamaları ve onu yalancılıkla itham etmeleri.(198

3-Öldükten sonra dirilmeyi inkâr etmeleri.(199)

4-Ölçüyü ve tartıyı tam yapmamaları insanların haklarını eksik vermeleri ve yeryüzünde bozgunculuk yapmaları.(200)

5-Yollara oturup müminleri tehdit ederek Allah'ın Yolundan çevirmeleri(201)

a.6-Lût (a.s)'ın Kavmine Yapılan Vaad Ve Vaidler

Lût (a.s) Filistin'in Sedom (202) bölgesine peygamber olarak gönderilmiştir.Halk ahlaksız, âsî ve yoldan sapmıştı. Kadınları bırakıp erkeklere yönelmişlerdi. (Livâta) (203)

Lût (a.s)'ın kavmine yapılan vaad Kur'an'da yer almaktadır. Fakat peygamberlerin teblig metodları göz önüne

191-Hûd 11/84, A'râf 7/86

192-Hûd 11/89

193-Hûd 11/94, Hıcr 15/78

194-A'râf 7/86

195-A'râf 7/102

196-A'râf 7/85

197-A'râf 7/93

198-A'râf 7/92, Suarâ 26/186

199-Furkân 25/40

200-A'râf 7/85, Hûd 26/185, Suarâ 1/81-103

201-A'râf 7/86

202-Neccâr, Abdülvehhâb, Kısasu'l-Enbiyâ,s.112

203-Ankebût 29/29

alınacak olursa vaîdin yanısıra vaadin olması da pekâlâ mümkündür.

a.6.1-Lût (a.s)'ın Kavmine Yapılan Vaîd

Kur'an'da geçen vaîd sadece Allah'ın azâbıdır. (204) Bu da gökten gelen bir azâbdır.(205)

a.6.2-Vaîde Mazhar Olmalarının Sebepleri

1-Zâlim olmaları (206)

2-Homoseksüel olmaları (207)

3-Lût (a.s)'u yalanlamaları(208)

4-Müfsîd (209), mücrim (210), müfrît (211),câhil (212)

olmaları.

5-Haddi aşmaları (213)

6-Çirkin işler yapan, günahkâr, fâsık ve kötü bir kavim olmaları.(214)

Neticede Lût (a.s) ve âilesi kurtulmuş (215), kavminin üzerlerine gökten tas yağdırılmış (216) memleketleri alt üst olmuştur.(217)

Netice:

1-Allah gecmiş ümmetlere paygamber göndermiş fakat onlar

204-Kamer 54/36

205-Ankebût 29/34

206-Ankebût 29/31

207-Hac 22/43, Suarâ 26/165, Neml 27/54

208-Hac 22/43,Suarâ 26/160

209-Ankebût 29/30

210-Hıcr 15/58

211-A'râf 7/81

212-Neml 27/55

213-Suarâ 26/166

214-Enbiyâ 21/74

215-A'râf 7/83

216-Kamer 54/34,38

217-Hıcr 15/73-74

peygamberlerini dinlememişler onları yalanlamışlardır.(218)

2-Peygamberleri dinlemedikleri için pişman olup tevbe etmeleri amacıyla uyarı azâbı gönderilmiştir.(219)

3-Uyarı azabından ibret almamışlar, gafletten uyanıp hallerini düzeltmemişlerse, inanmaları için sıkıntı ve musî-musîbetler kaldırılıp yerine bolluk ve refah verilmiştir. (220)

4-Uyarı azâbından ibret alanlardan helâk azâbı kaldırılmıştır.(221)

5-Verilen nimetlere şükredecekleri yerde, iyice azıtanlara kibirlenenlere helâk azâbını ansızın vermiştir. (222)

6-Müminler helâk edilmeyip kurtulmuşlardır.(223)

7-Helâk edilen kavimlerin yurtlarına müminler vâris olmuşlardır.

8-Bir millet kendini degıştirmedikçe Allah onların hal-lerini degiştirmez.(224)

9-Allah bir milleti yok etmeye karar verdiginde artık onu kimse çeviremez.(225)

10-Sünnetullah degişmeyecegine göre (226), bu kıssalar-dan ders almayıp aynı hataya düşenler de aynı şekilde cezâ-landırılacaklardır.

b-Ehl-i Kitâb'a Yapılan Vaad Ve Vaîdler

"Ehl-i Kitâb"terimi kutsal kitap sahipleri veyahut kendi-

218-A'raf 7/96

219-A'raf 7/94

220-Enâm 6/44

221-Yûnus 10/96-98

222-Enâm 6/44, Yûnus 10/13

223-Yûnus 10/103

224-Ra'd 13/11

225-Ra'd 13/11

226-Ahzâb 33/62

lerine kitap verilen insanlar anlamına gelmektedir. Yine bu terim Kur'an 'da ve islam terminolojisinde daha önceki vahiylerin muhatablarını ifade etmektedir.(227)

Goldziher'e göre Kur'an-ı Kerim "Ehl-i Kitâb" terimini, vahiy yoluyla nazil olmuş Tevrât, Zebûr ve incîl gibi kitapları bulunan Yahûdî ve Hıristiyanları ayırt etmek için kullanılmıştır.(228)

İslam fakihleri "Ehl-i Kitâb" deyince kimlerin anlaşılması gerektiği hususunda iki farklı görüşe sahiptirler. Hanefilere göre Ehl-i Kitâb, ilâhî bir dine inanan ve Allah'tan kendilerine indirilmiş bir kitabı bulunan zümrelerdir.

Şafiî ve Hanbelîler ise Ehl-i Kitâb tabirinin sadece Hıristiyanlara ve Yahûdîlere sâmil olduğu, diğer kitâb ehlini ifade etmediği görüşündedirler. Uygulamada daha çok Yahûdî ve Hıristiyanlar anlaşılmıştır.(229)

Ehl-i Kitâb'dan Allah'ın en çok tehdit ettiği insanlar ilâhî kitâplar hakkında bilgisi olanlar ve din adamlarıdır. (230)

b.1-Yahûdîler

b.1.1-Dünyevî Ve Uhrevî Vaadler

Hız. Mûsâ(a.s)'yı Koruma, Annesine Geri Dönderme Ve Peygamberlik Vaadi: Hız. Yûsuf'la beraber Mısır'a gelen İsrâiloğulları zamanla sosyal ve siyasal üstünlüklerini kaybettiler. Emrine girdikleri Kıptîlerin zulmünden kurtulup

227-Kesler, M.Fatih, Kur'an-ı Kerim'de Yahûdîler ve Hıristiyanlar, s.65

228-Goldziher, "Ehl-i Kitâb" i.A., IV, 208

229-Kesler, Fatih, a.g.e., s.66

230-Enbiya 21/7, Bakara 2/174

Filistin'e dönmek istiyorlardı, fakat Firavunlar engel oluyorlardı.

Allah Teâlâ isrâilougullarını kurtarmak için gönderdiği Hz. Mûsâ'yı, Firavun'un adamları tarafından öldürülmekten kurtardı.(231) Mûsâ (a.s)'ın annesine,onu, Nil'e bırakmasını vahyetti.(232) Daha sonra Musa (a.s)'ın hayatından endişe eden annesine şöyle vaadetti:

"Biz şüphesiz onu sana döndüreceğiz ve peygamber yapacağız."(Kasas 28/7)

Nil'e bırakılan Hz. Mûsâ'yı Firavun'un adamları aldılar ve hanımına getirdiler. Hanımı da onu çok sevdi ve öldürülmekten kurtardı.(233)

Mûsâ (a.s) sütannelerinin sütünü emmeyince (234), kendisini izleyen kız kardeşi tarafından öz annesi getirildi.Böylece Mûsâ ile birbirlerine kavuştular.Fakat,Firavun ve adamları işin farkında degildiler:

"Böylece onu, annesinin gözü aydın olsun, üzülmesin ve Allah'ın verdiği sözün gerçek olduğunu bilsin diye geri çevirdik. Fakat çoğu bilmezler." (Kasas 28/9)

Tevrât'ı indirme Vaadi: Yüce Allah isrâilougullarını Firavun'un zulmünden kurtarıp Mısır'dan uzaklaştırdıktan sonra Mûsâ (a.s) ile vaadleşmiştir:

"Hani Mûsâ ile kırk gece vaadleşmiştik."(Bakara 2/51)

-
- 231-Bakara 2/49
 232-Kasas 28/7
 233-Tâhâ 20/39
 234-Kasas 28/12

Buradaki vaadleşme Zemahşerî'ye göre Allah'ın Tevrât'ı indirmeyi vaad etmesi.(235) Beydâvî'ye göre de,Allah'ın Mûsâ'ya vahyi vereceğini Mûsâ (a.s)'ın da O'na Tûr'da sözleşme yerine geleceğini vaad etmiştir.(236) Çölde ne yapacaklarını, nasıl ibâdet edeceklerini bilmeyen isrâiloğullarına doğru yolu gösteren bir kitap vaad edilmiştir. Mûsâ (a.s) kırk günü sâim olarak geçirmiş ve nihâyet münâcaatı ile biz-zat kelâm-ı ilâhiye mazhâr olup Tevrât'ın elvâhı kendisine inzâl buyurulmuştur.(237)

Arz-ı Mev'ûd: Diğer bir ismi de "arz-ı mukaddes" tir. Kur'an ifâdesi de böyledir. Kudsi ve mübarek yer demektir ki, burası Beyt-i Makdis'in veya Mescid-i Aksâ'nın bulunduğu arâzî ve civarındadır.

Arz-ı Mukaddes'in sınırları hakkında ihtilaf edilmiştir. Bazıları Şâm, Filistin ve Ürdün'ü içine alan bir yer olduğunu söylerken, bazıları da Tûr ve etrafıdır demişlerdir.

İbn Cerîr et-Taberî bu konuda şu görüştedir:

"En doğrusu Allah'ın Peygamberi Mûsâ (a.s)'ın dediği gibi "arz-ı mukaddes" demekle yetinilmektedir. Çünkü şu yer veya bu yer olmasının doğruluğu, hakikatı haber ile bilinebilir. Halbuki bu konuda kesin şehâdet denebilecek hiçbir haber yoktur.Şu kadar ki, bu mukaddes arz Fırat ile Arîş-i Mısır arasındaki sahadan da hariç olmayacaktır.Çünkü bütün te'vîl ve siyer ehli ile, âlimlerin bu hususu haber vermekte ittifakları vardır"(238)

Kızıl Deniz'i geçtikten sonra uzun süre kavmini Tûr Dağı ve civârındaki Tih Çölünde Hz. Mûsâ, onları Mısır'da iken

235-Zemahşerî, a.g.e.,I,139

236-Beydâvî, a.g.e., I, 62

237-Elmalılı, a.g.e.,I,359

238-Taberî, Câmiu'l-Beyân,VI,110

vaad edilmiş olan mukaddes beldeye götürüp yerleştirme emri-
ni aldı:

"Ey kavmim Allah'ın size yazdığı mukaddes topra-
ğa girin ve arkanıza dönmeyin yoksa kaybederek dönmüş
olursunuz." (Mâide 5/21)

Fakat zillet altında yetişmiş olan isrâiloğullarının
ruhlarında aşağılık, horluk, alçaklık ve küçüklük yer etmiş-
tir. Zâlimlerin yurdu olan Filistin'e girmeleri için savaşma-
ları gerekiyordu. Ama savaşmayı göze alamadılar (239) ve kırk
yıl daha çölde âvâre âvâre dolaşmaya mahkûm oldular. (240)

Sonraları vaad edilen toprağın sınırları saptırılmıştır.
Tevrât, Nil'den Fırat'a diye özel bir tabir kullanmıştır.
(241)

istihlâf: Allah Teâlâ Resûllerine ve inananlara dünya ve
âhirette yardım vaad ediyor:

"Elbette biz elçilerimize ve inananlara hem
dünya hayatında hem de şahitlerin duracakları günde
yardım ederiz." (Mûmin 1/51)

isrâiloğulları Hz. Mûsâ'ya inanmalarından dolayı Fira-
vun'un tehdidiyle dehşete kapılmışlardı. İşte o anda Yüce
Allah Hz. Mûsâ'nın diliyle onlara düşmanlarının öldürüleceği
ve atalarının memleketi olan mukaddes beldeye vâris kılina-
cakları vaad ediliyordu (242)

Allah Teâlâ önce, Firavun ve hanedanına kuraklık ve kit-

239-Kara, Necati, Hz. Mûsâ, Firavun Ve Yahûdiler, s.530

240-Mâide 5/24

241-Ahd-i Atik ,Sayılar, 34/15-16

242-A'râf 7/129

lık verdi.(243) Sonra da onları suda boğdu (244)

Allah'ın onlara vaad ettiği topraklara girme zamanı gelmişti. Fakat Firavun'un emri altında kölelik ruhuna alışmış olan insanlar Filistin'deki insanlarla savaşma cesaretini göstermediler. Kırk yıl daha çölde yaşamaya mahkum oldular.

Hız. Mûsâ çölün hür havasını teneffüs ederek yetişen yeni nesile tevhid akidesini benimsetmiş bulunuyordu. Mûsâ (a.s)'ın vefâtından çok geçmeden, bu yetişen yeni nesil çoğaldı, güçlendi ve tevhid sancağını mukaddes topraklarda dalgalandırmak üzere Arz-ı Mukaddes'e girdi. İsrâiloğulları bundan böyle dünya milletleri arasında uzun süre tevhid âbidesi emanetini üzerlerinde taşıdılar.(245)

Düşmanlarını helâk edip kendilerini hilâfete geçireceğine dair Allah'ın vaadi gerçekleşmiş oldu. Bu olay, sabra teşvik etmenin belâya ve sıkıntılara karşı çıkıp bunu Allah'a havale edip sabırla karşılaşmanın Allah'ın kurtuluşuna ulaşma yolunda bir gerekçe olduğunu gösteriyor.(246)

Bolluk Ve Refah: Yüce Allah İsrâiloğullarını Firavun'un zulmünden kurtardıktan sonra çölde onlara lâzım gelen su(247 gölge (248) ve yiyecek (249) İhsân etmiştir. Bunlar inançlarından ve sıkıntılara karşı sabretmelerinden dolayı verilmiştir. Ve arkasından Arz-ı Mukaddes ve liderlik verilmişti. Bu nimetler Tevrâta uydukları müddetçe devam etmiştir.

243-A'râf7/130

244-A'râf7/136

245-Kara, Necati, a.g.e., s.531

246-İlavvâ, Said, a.g.e., V,227

247-Bakara 2/60

248-Bakara 2/60

249-Bakara 2/60

Hz.Muhammed (s.a.v) peygamber olarak gönderildiği devir-
de Allah Teâlâ bunlara vaadlerine devam ediyor:

"Eğer onlar Tevrât'ı, incil'i ve kendilerine
Rabb'lerinden indirilen Kur'an'ı ayakta tutsalardı,
elbette üstlerinden ve ayaklarının altından sayısız
nimetler yiyeceklerdi."(Mâide 5/66)

Buradaki vaad hem Yahûdilere hem de hıristiyanlaradır.

Elmalılı bu konuda şöyle söyler:

"Şayet bunlar iman edip Tevrât ve incil'i ve Rab-
lerinden kendilerine indirilen diğer kitapları ve âyetleri
hakkıyla yaşasalar, yani her türlü tahriften uzak olarak
gözlerinin önüne koyup hiç birinden paylarını unutmaksızın
bunların ihtivâ ettiği ilâhî sözleşmeleri yerine getirseler
ve böylece muttakî gerçek mümin olsalardı, o zaman Hz.Peygam-
ber'in cesaretine imân etmiş olacaklardı. Bu takdirde hem
üstlerinden hem ayaklarının altından yiyecekler, her taraf-
larından ilâhî nimetlere şârk olacaklardı.(250)

"Onlar hem üstlerinden, hem de ayaklarının altından
yiyeceklerdi" âyet-i kerîmesinin bir çok mânâlara gelme
ihtimâli vardır:

1-Yalnız üst değil, her yönüyle bolluktan kinâyedir ki,
hiç bir şekilde yoksulluk görmeyecek, baştan ayağa nimete
şârk olarak devamlı nimet içinde kalacaklardı.

2-"Yukarıdan yemek" demek, yağmur ve diğerleri gibi
semavî zenginliklerden istifâde etmek, "ayak altından yemek"
de, yer yüzünün mahsullerinden faydalanmak demektir.

3-"Yukarıdan yemek", ağaçların meyvelerine; "aşağıdan

yemek" de ekili, toprağa yakın bitkilere işaret olabilir.

4-"Yukardan yemek", çalışmadan ihsân edilecek sırf Allah vergisi nimetleri; "ayakların altından yemek" de, çalışıp didinerek kazanılacak nimetleri ifade etmektedir.

5-"Yukardan yemek", devletin üretip dağıttığı genel menfaatler, "alttan yemek"de, kişisel gayretlerle elde edilen mahsüllere ve ürünlere delâlet edebilir.(251)

Mevdudi'ye göre Tevrât ve incîl'i ikâme etmek,öğretilenleri içtenlikle izlemek ve bunlarda ortaya konan hayatı yaşamaktır.(252)

Bu ayet Mûsâ (a.s)'ın kavmini uzun uzun uyarmasına işaret etmektedir. özetle onun uyarısı şöyledir:

"Eğer onun bütün hükümlerini dikkatle yerine getirirseniz, o zaman Rabb'iniz sizi yeryüzünün tüm uluslarının üzerine çıkaracak ve bütün nimetler üzerinize inecektir. Fakat eğer Allah'ın sözünü dinlemezseniz, o zaman da her türlü lânetler, felâketler ve kıtlıklar inecektir. Allah sizi düşmanlarınızın karşısında bozguna uğratacaktır.(253)

Bagış Ve Cennet:Bu vaad de Ehl-i Kitâb'a yapılan vaaddir:

"Eğer Ehl-i Kitâb iman edip kötülüklerden sakınsalardı, biz onların geçmiş kötülüklerini örter ve onları naîm cennetlerine sokardık."(5/65)

Kendi kitabları yanında Kur'ân'a da inanıp Allah'dan korkan Ehl-i Kitâb'a Allah ecr vaad etmiştir (254)

Yüce Allah her vesîle ile onları Kur'ân'a inanmaya davet etmiştir. Ayrıca onların bu davete karşılık vermeleriyle ken

250-Bakara 2/60

251-Elmalılı, a.g.e., III,1734-1735

252-Mevdûdî, a.g.e., I,498

253-Ahd-i Atîk, Levililer 26/ 1-46, Tesniye 28/ 1-68

254-Al-imrân 3/199

dilerine iki kat sevâbın verileceği ifâde edilmiştir:

"işte onlara sabretmelerinden ötürü mükâfatları iki kere verilir. Onlar kötülüğü iyilikle savarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan dağıtırlar."(Kasas 28/54)

Ehl-i Kitâb'ın sadece Allah'a inanmaları kâfi değildir. Hz. Muhammed'e ve O'na indirilene de îmân etmeleri gerekir (255) Burada imanla birlikte takva da zikredilmiştir. Çünkü îmânın kurtuluşu için takvâ şarttır.(256)

Muhammed (s.a.v.)'in müjdelenmesi: Resûlullah (s.a.v) hem Tevrât'ta hem de incil'de müjdelenmiştir.(257) Kur'an'da bu şöyle ifâde edilmiştir:

"Onlar ki, yanlarındaki Tevrât ve incil'de yazılı buldukları ümmî nebî olan Resûle tâbî olurlar. O, kendilerine ma'rufu emreder münkerden nehyeder." (A'râf 7/157)

Ehl-i Kitab O'nu öz oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar:

"Kendilerine kitap verdiklerimiz O'nu oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Ama yine de onlardan bir grup bile bile gerçeği gizlerler.(Bakara 2/146)

Rasûlullah'ı n gönderildiği sıralarda Tevrât ve incil'i hakıyla okuyan Ehl-i Kitâb, Peygamberleri Hz Mûsâ'nın Rabbin-den istediği ve kavmini müjdelediği "rahmet ve iyiliğe" kavminin ancak Hâtemü'l-Enbiyâ'ya ittibâ sayesinde nâil olabileceklerini ellerindeki kitaplarda buluyorlardı:

255-Al-i imrân 3/199

256-Zemahşerî, a.g.e., I,657

257-Ahd-i Atık, Tesniye 18/ 15-19, Matta 21/33-46

"Kendilerine verdiğimiz kitabı gereğince okuyanlar varya, işte onlar O'na inanırlar, O'nu inkâr edenler ise, ziyâna uğrarlar." Bakara 2/121)

Burada Hz. Peygamber için "ümmî" kelimesinin kullanılmış olması kendilerinin dışındakilere "ümmîler" diyen Yahûdîlerin gurur ve küstahlıklarını kırmak içindir. Bundan böyle "nebî"sözcüğünden önce "ümmî" kelimesini kullanmış olmakla sanki Allah şöyle demek istemiştir: Şimdi sizin kurtuluş ve selâmetiniz ancak bu ümmî Peygambere uyanıza bağlıdır.(258)

b.1.2-Dünyevî Ve Uhrevî Vaad Ve Vaîdler

Tûr Dağı'nın isrâilougullarının üzerine bırakılması: Kur'an'da çeşitli âyetlerde, muhtelif şekillerde Allah, isrâilougullarından namaz kılmak, zekât vermek, Peygambere inanmak ve yardım etmek (259), Allah'dan başkasına kulluk etmemek, anaya-babaya, yakınlara, yetimlere, düşkünlere iyilik etmek ve kan dökmek (260) üzere mîsâk almıştır.

isrâilougulları bu emirlere uyacaklarına pek azı hariç sözlerinde durmadılar. Bu yüzden "dönek"(261)diye anıldılar.

Allah'ın "size verdiğimiz kuvvetle sarılın ve dinleyin" (262) emrini de;"işittik ve isyan ettik" (263) diye karşıladılar.

Her defasında "ahd"i bozan Yahûdîleri Allah Tûr Dağı'nı üzerlerine kaldırarak tehdit etmiştir:

258-Mevdûdî, a.g.e.,II,101

259-Mâide 5/12

260-Bakara 2/83

261-Bakara 2/83

262-Bakara 2/93

263-Bakara 2/93

"Bir zaman da sizin sözünüzü almış, üzerinize dağı kaldırmıştık. Size verdiğimiz kuvvetle tutun, içinde olanı hatırlayın ki, azâbımızdan korunasınız. (demiştik)(Bakara 2/63)

Bu olay Kur'an'ın muhtelif yerlerinde çeşitli şekillerde beyan edilmiştir.(264) Bu olayın isrâilîogulları tarihinde meşhur bir vâkıa olduğuna şüphe yoktur. Fakat günümüzde bu olayın ayrıntılarına vâkıf olma şansına sahip değiliz. Müfessirler bu konuda çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir:

Zemahşerî'ye göre, Mûsâ (a.s)kavmine, bir takım emirleri içeren levhalarla gelince, Yahûdîler bu emirleri ağır buldular ve kabûle yanaşmadılar. Bunun üzerine Allah Cebrâil'e emretti ve Cebrâil,Dağ'ı Yahûdîlerin üzerine kaldırdı. Mûsâ (a.s) kavmine: Ya bu emirleri kabul edersiniz, ya da dağ üzerinize bırakılır dedi.(265)

Elmalılı (266) ve ibn Kesîr'e göre de Tûr Dağ'ı israilîogullarının üzerine kaldırılmıştır.

Mevdûdî'ye göre ise, Allah Teâlâ isrâilîogulları ile Dağın eteginde ahid yaparlarken, korkunc bir manzara meydana gelmiş, dağ üzerlerine düşecekmiş gibi görünmüştür.(268)

Süleyman Ates konuya biraz daha farklı yaklaşmıştır:

"Bu âyette Allah'ın dağı üstlerine kaldırdığı o kimselerin, dağın üstlerine düşeceğini sandıkları anlatılmaktadır. Allah dilerse bir mûcize olarak dağ insanların üstüne kaldırır. Ama Kur'an'da Allah'ın yasasında bir

264-Nisâ 4/154, Bakara 2/93, A'râf 7/171

265-Zemahşerî, a.g.e., I,147

266-Elmalılı, a.g.e.,I,377

267-ibn Kesîr, a.g.e., I,111

268-Mevdûdî, a.g.e.,I,84

değişiklik bulamazsın(269) buyrulduğu üzere Allah genel yasasını değiştirmez. Dağı da genel yasası uyarınca bir deprem olayıyla isrâilîogullarının üstüne kaldırır. Dağın eteğinde bulunan insanlar, dağın üstlerine düşeceğini sanırlar ve bunun kendi hata ve günahları yüzünden ileri geldiğini anlayarak Allah'a tevbe edip önden mağfiret dilerler. Nitekim bazı bölgelerde dağların kaydığı, eteğindeki evlerin yıkıldığı, insanların panige kapıldığı bilinen olaylardır. Genellikle halk böyle durumlarda Allah'a yönelir, hata ve günahlardan tevbe eder. İşte isrâilîogullarının başlarına gelmiş böyle bir olay anlatılmaktadır. Yalnız burada olay, bir mucize olarak anlatıldığına göre mutlaka olağan üstü bir tarzda cereyân etmiştir. (270)

Zillet, Meskenet Ve Gazâb-ı ilâhî: Yahûdîler dünya sevgisi ve bencillikle Tivrâtın hükümlerini ihmal ve tahrif ederek, hak yolundan bile bile ayrılmışlar ve sonuçta nice nebilere bilhassa Zekerîyyâ, Yahyâ ve İsâ (a.s)'a olan haksızlıklarıyla da hem Hakkın gazâbını ve hem de halkın nefretini kazanmışlar. Bu yüzden Allah'ın gazâbına uğramışlar ve üzerlerine zillet ve meskenet damgası vurulmuştur:

"Yahûdîler nerede bulunursa bulunsunlar Allah'ın ipine ve mûmilerin akdine sığınmış olmadıkça zillet altında kalmaya mahkumdurlar. Döne dolaşa Allah'ın gazâbını hak ettiler ve alçaklık altında ezilmeye mahkûm kaldılar. Çünkü Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlardı ve peygamberleri bile bile haksızlıkla öldürüyorlardı. Çünkü, âsî olmuşlardı ve aşırı gidiyorlardı."(Al-i imrân 3/112)

Zillet, Yahûdîlerin devletlerinin ve cemiyetlerinin yıkılıp cizye vermeye mahkum olmaları, meskenet de, fakir ve muhtaç hale gelmeleridir.(271)

Nitekim öyle de olmuştur. Çok geçmeden Yahûdîler siyasi hürriyetlerini kaybetmişler ve emri altına girdikleri her devlete cizye ödemek zorunda kalmışlardır. Bundan sonraki hayatlarını fakru zaruret ve korku içinde geçirmişlerdir.

Allah Teâlâ Asr-ı Saâdet ve ondan sonraki dönemlerde bulunan Yahûdîleri, kendi atalarının günahları yüzünden başlarına gelen zillet, meskenet ve gazâb-ı ilâhîyi hatırlatarak tehdit etmektedir. Bunlarda ataları gibi Allah'ın âyetlerine inanmaz Hz. Muhammed'e düşmanlık yapmaya kalkarlarsa aynı cezâyâ carptırılacaklardır.

Günümüzde Filistin'de devlet kuran Yahûdîlerin refah içinde yaşadıkları görülmektedir. Bu durum Allah'ın şu istisnasından dolayıdır: "Allah'ın ve insanların ahbine sığınmış olmaları müstesnâ."Allah müsâde eder ve insanlar da buna vesile olurlarsa o vakit üzerlerinden zillet damgası kalkabilir ve bir devlet kurabilirler. işte bu şu anda gerçekleşmiş bulunuyor. Çünkü yüce Allah onlara imkan vermiş; bizim zâlimliğimiz sebebiyle onları bizlere musallât kılmış ve onlara birtakım imkanlar vermiştir. Çünkü bütün dünya onların menfaatleri için bir araya gelmiş onlara yardım, destek ve himaye vermişlerdir.(272) Yahûdîlerin bizlere musallat olmaları bizim dinden uzaklaşma konusunda onlara benzememiz veya dindeki ciddiyetsizliğimizdendir.

271-Elmalılı, a.g.e., I,369
272-Havvâ, a.g.e., II,424-425

Burada dikkat edilecek bir husus da şudur. Yahûdîler kendi başlarına devlet kuramayacak ve kendilerini koruyamayacaktır. Destekleri kaybolduğunda ve müslümanların dîni samimiyet ve ciddiyet içerisinde birlik olup mücâdele verdiklerinde yine zillet ve meskenete mahkum olacaklardır.

Buradaki hüküm Yahûdîlerin atalarının yolunu izleyip imân etmeyen, her fırsatta müslümanlara düşmanlıktan geri durmayanlar için geçerlidir. imân edenler veya zararsız olanlar müstesnâdır.(273)

Lânet: Allah'ın rahmetinden uzaklaşmak demektir. Yüce Allah azgınlıkta ısrar eden Yahûdî kavmini lânetlemiştir. Bu lânet ırklarından değil yaptıkları işlerin çok cirkin olmasından dolayıdır. Yahûdîlerin lânete ugramalarının sebepleri şunlardır:

- 1-Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri
- 2-Kitâb'ı tahrîf etmeleri
- 3-Peygamberleri haksız yere öldürmeleri
- 4-Ahdi bozmaları
- 5-kalplerimiz perdelidir demeleri
- 6-Hz. Meryem'e iftira atmaları
- 7-Hz. isâ'yı öldürmek istemeleri (274)

8-Hz. Muhammed (s.a.v)'in peygamber olduğunu bile bile inkâr etmeleri ve kendi kitaplarında geçen Resûlullahın vasıflarını gizlemeleri.(275)

- 9-Ma'rufu emredip kötülükten nehyetmemeleri

Asr-ı Saâdetteki ve ondan sonraki devirlerde yaşaya Yahûdîler de aynı hatayı işlediklerinde lânete uğrayacaklardır.

Lânetlenen isrâilîogullarının tamamı değildir. Yukarıda sayılan hataları ısrarla işleyen Yahûdîlerdir.

Mustafa islâmoğlu'na göre "lânetli kavim" anlayışı Yahûdîlerin ünlü kutsal ırkçılığını tersinden yapmak olur. Bu da peygamberin yasakladığı bir şeydir. Lânetli kavim değil, lânetli tavır vardır. isrâilîogulları Allah kendilerini alemler içerisinde seçip vahyi üstlenme nimetini verdiği halde bu lânetli tavra saplanıp yahûdîleştiler.

Ümmet ya da ümmetin içerisinde herhangi bir grup aynı tavrı sergilerse, o zaman o da lânetli tavra yakalanmış yahûdîleşme temâyülüne girmiş demektir. Allah bu sürece giren toplulukların elinden hilâfet emânetini aynen yahûdîleşen isrâilîogullarından aldığı gibi olacaktır. (276)

Resûlullah (s.a.v)'in de belirttiği gibi "Yüce Allah hiç bir kavme lânet etmemiştir." (277)

Çünkü her kavimden mutlaka Allah'a inananlar vardır, çıkacaktır da. Söz konusu Yahûdîlerden Resûlullahın hayatından günümüze kadar birçok kişi islâm'ı seçmiştir.

islâmoğlu'nun da dediği gibi "lânetli tavır" vardır. Kanaatimce bu tavrı sergileyen Yahûdîler lânetlenmişlerdir. Bu bir uyarı olduğuna göre aynı hataları işleyen tüm insanlar da lânetleneceklerdir.

276-islâmoğlu, Mustafa, Yahûdîleşme Temâyülü, s.47-48
277-Ahmed b. Hanbel, a.g.e., I, 395, 379, 421

Mekr: Mekr, karanlık, gizli, hissedilmeyecek, hile ile başkasını zarara sokmaktır. Allah müslümanlara tuzak kuranlara kendisinin de tuzak kuracağını bildirmektedir. (278)

"Onlar tuzak kuruyorlar Allah da tuzak kuruyor. Hem Allah tuzak kuranların en iyisidir."(Enfâl 8/30)

İsrâilîogulları Hz. İsa'yı öldürmek için gizli gizli planlar yapıyorlardı hatta Havârilerden biri de onlar adına câsusluk yapmıştı. Fakat yahûdîler amaçlarına ulaşamadılar; ne İsa (a.s)'ı öldürebildiler ne de Hıristiyanlığı ortadan kaldırebildiler. Çünkü Allah'da onlara tuzak kurmuştu. "Allah'ın mekri" sözlük anlamı olarak bilinen şer mânâsıyla değil, ona cezâ olan ve şekil benzerliği yoluyla "mekr" denilebilen bir hayırdır.(279)

Râzî'ye göre Allah'ın mekri çeşitli anlamlara gelebilir:

1-Hz. İsa'nın göğe kaldırılması.

2-Hz. İsa'nın yerini bilen oniki havârîden birisinin Hz. İsa'ya benzetilerek çarmıha gerilmesi.

3-Roma imparatorunun Hıristiyanlığı serbest bırakması.

4-İsrâilîogullarının Pers hükümdarı tarafından öldürülmeleri ve esir alınmaları.

5-Onlar Allah'ın emirlerini gizleme ve iptal etme hususunda hileler kurdular. Allah'da dinini yüce kılıp Yahûdîlere zillet ve alçaklık vererek mukâbelede bulunmuştur.(280)

Yahûdîlerin maymun ve domuz şekline dönüşmeleri: Ahidlerini bozmalarından dolayı bu cezâyâ cezpştirilmişlerdir:

279-Elmalılı, a.g.e.,II,1111

280-Râzî, a.g.e.,VI,345

"İçinizden cumartesi günü azgınlık edenleri elbette biliyorsunuz. Onlara "Aşağılık birer maymun olun" dedik; bunu çağdaşlarına ve sonradan geleceklere birceza örneği ve Allah'a karşı gelmekten sakınanlara öğüt olsun diye yaptık." (Bakara 2/65-66)

Mâide Sûresinde de maymunla birlikte domuza çevrildikleri bildiriliyor.(281)İslâm terminolojisinde bu olaya"mesh" denir.Mesh olayının nedeni cumartesi gününe saygı göstermemeleri ve o günü ibâdete ayırmamalarıdır.

Mesh olayının mâhiyeti hakkında müfessirler farklı görüştedirler:

a-Fiziksel değişme: Sûreten maymun zihnen insan. Azâbın en şiddetlisini tatmaları için zihinleri insan olarak bırakılmıştır (282)

b-Manevî (temsîlî) değişme: Sûreten insan zihnen maymun. Mücâhid, Elmalılı(283), Beydâvî(284) ve daha başka pek çok müfessir bu görüştedir.

c-Hem fiziksel hem de manevî değişme: Sûreten ve zihnen maymun olmuşlardır.

Yahûdîlerin isledikleri kötülüklerde ısrar etmelerinden dolayı kalpleri katılaşmış (285) ve neticede Allah onların kalplerini mühürlemiştir.(286)

Fesat Çıkararak Yahûdîlere Başka Milletlerin Musallât Edilmeleri: Allah'ın cezâ verme şekillerinden birisi de azan bir kavme daha kuvvetli bir kavmi musallât etmesidir. Kur'an'da Yahûdîlerin azacakları ve üzerlerine güçlü kuvvetli

281-Mâide, 5/60

282-Mevdûdî, a.g.e.,I,84

283-Elmalılı, a.g.e.,I,379

284-Beydâvî, a.g.e.,I,67

285-Mâide 5/13

286-Nisâ 4/55

millîetler gönderilecegi bildirilmektedir:

"Biz kitapta isrâilîogullarına sizler yeryüzünde iki defa fesat çıkaracaksınız ve azgınlık derecesinde bir kibire kapılacaksınız diye bildirdik. Bunların ilkinin zamanı gelince, güçlü kuvvetli kullarımızı gönderdik. Bunlar evlerin arasında dolaşarak sizi aradılar. Bu yerine getirilmesi gereken bir vaaddi." (isra 17/4-5)

ilk fesatları Zekeriyâ (a.s)'ı öldürmeleri ve Ermiyâ'yı hapsetmeleridir. Birinci bozgunculuk döneminde vaad edilen hüküm ve kazâ gerçekleşti. Câlîqtun orduları Tevrâtı ve Mescid-i Aksâ'yı yaktılar. isrâilîogullarının âlimlerini öldürdüler ve yetmiş bin kadar esir aldılar. (287)

ikinci fesatlarında Hz. Yahyâ'yı öldürmeleri ve Hz. isâ'yı öldürmek istemeleridir. (288) Aynı hatayı işlediklerinden dolayı ikinci kez ilâhî vaîd gelmektedir:

"ikinci vaadin zamanı geldiğinde yüzünüzü karar tarak kötülük yapsınlar, birinci defa girdikleri gibi yine Mescid'e girsinler ve her ele geçirdiklerini mahvedip dursunlar." (isrâ 17/7)

Yahûdîleri bu yıkıma uğratan da Romalılardır.

Asr-ı Saâdet devrinde de azgınlaşan Yahudilere Müslümanların eliyle sürgün cezası verilmiştir. (289) Yahûdîler önce Medîne'den Şâm'a, sonra da Hayber'den Şâm'a sürülmüşlerdir. Aynen ataları gibi ahidlerini bozmuşlardı. Sünnetüallah devreye girdi ve onları dünyada cezâlandırdı.

Su halde bu "iki defa" ifâdesi ard arda gelen aynı hata

287-Çantay, H.Basri, Kur'an-ı Hakîm Ve Meâl-i Kerîm, II, 509

288-Elmalılı, a.g.e., V, 3162

289-Hasr 59/2-3

ile, isyanlarla bunlara verilen cezâları ifâde eder. Yoksa illa da iki defa olacak, ondan sonra olmayacak demek değildir. Aynı hatalar, isyan ve zulümler, devam ettikçe aynı cezâlar verilecektir. Çünkü bu sünnettir. Nitekim ayetin devamında "siz aynı hataları işlemeye dönerseniz biz de aynı cezâyı veririz" buyurulmaktadır.

Buna göre bu tehdit sadece Yahûdîlere değil tüm toplumlaradır. Yahûdîler bu konuda tarihten verilmiş bir örnektir. Ondandır da bu azan ve ilahi emirlere isyânı ısrarla sürdüren bütün toplumların başına gelebilecek dünyevî cezâlardır.

Cehennem Azâbı: Allah'ın sonsuz nimetine, ihsanına rağmen nankörlüklerinden vaz geçmeyen dünyevî azâblarla uslanmayan Ehl-i Kitâb'ı âhirette de acıklı bir azâb beklemektedir. Yahûdîlerle Hıristiyanlara yapılan Uhrevî Va'di burada birlikte zikredeceğiz.

"Allah'ın indirdiği Kitâb'dan bir şeyi gizleyip onu az bir baha ile değişenler varya, işte onların yiyip de karınlarına doldurdukları ateşten başka bir şey değildir. Kıyâmet günü Allah ne onlarla konuşur ne de onları temize çıkarır. Orada onlar için acıklı bir azâb vardır." (Bakara 2/174)

Hız. Muhammed'in Tevrât'ta ve incil'de vasıfları ve geleceği bildirilmiştir. Ehl-i Kitâb da Kendilerini kurtaracak olan bu kurtarıcıyı bekliyorlardı. Fakat bekledikleri gibi kendi kabilelerinden değil de Araplardan gelmesi ve bunu da Ehl-i Kitâbın menfaatlerine dokunmasından dolayı O'un vasıflarını bildikleri halde gizlediler ve O'na inanmadılar. Bundan dolayı hem lânete uğradılar hem de cehennemi hak ettiler

Allah'ın onların yüzüne bakmaması; onlara lütf-u ihsanı ile nazar etmemesi, temize çıkarmaması ve onları bağışlamamasıdır. Allah'ın konuşmaması da; onlara selâm vermemesi ve onlarla ilgilenmemesidir. (290)

Ayetleri para karşılığı satmaları ise; dünya menfaatleri karşılığında Allah'ın hükümlerini değiştirmeleridir. Bunu Kur'an şöyle açıklamaktadır:

"Ey İmân edenler biliniz ki, hahamlardan ve râhiplerden bir çoğu insanların mallarını haksız yollardan yerler ve insanları Allah yolundan alıkoşurlar. Altın ve gümüşü yığıp ta, onları Allah yolunda harcamayanlara hemen acıklı bir azâbı müjdele!" (Tevbe 9/34)

Yahûdî hahamları ile Hıristiyan râhipleri mukaddes kitaplarındaki âyetleri, rüşvet karşılığında ya değiştiriyorlar veya hükmünü menfaatleri doğrultusunda yorumluyorlardı.

"Bilinmelidir ki, inkâr edenlerin ne malları ne de evlatları Allah huzurunda kendilerine bir fayda sağlamayacaktır. İste onlar cehennemden yakıtıdırlar. Onların yolu Firavunun hânedanının ve onlardan öncekilerin tuttuğu yola benzer. Zîrâ onlar bizim âyetlerimizi yalanlarlar. Allah da kendilerini günahları yüzünden yakalaydı. Allah'ın cezası çok şiddetlidir." (Al-i İmrân 3/10-11)

Bu ayetler isrâilîoğullarına hitâben inmekte, önceki ve sonraki kâfirlerin durumunu gözler önüne sererek onları tehdit etmektedir. İbret verici hassas bir üslûpla işâret olunan diğer bir husus da onlara Firavunun hânedanının uğradığı âkîbeti hatırlatmaktadır. Vaktiyle Allah Teâlâ Firavun hânedanını helâk ederek isrâilîoğullarını kurtarmıştı. Fakat, sa-

pıklığa ve küfre düştükleri takdirde bu hâdiseden kendilerine husûsî bir hak tanınacak değildir. Allah'ın yardımıyla ellerinden kurtuldukları Firavun hânedânı nasıl helâk oldu ise kendileri de hem dünyada hem de âhirette kâfirlere verilen cezâyâ çarptırılacaklardır.

b.2-Hıristiyanlar

b.2.1-Dünyevî Ve Uhrevî Vaadler

Hz. Meryem'e Hz. isâ'nın Müjdelenmesi: imrân'ın karısının Beyt-i Makdis'e adadığı Meryem, Zekeriyâ(a.s)'ın nezâretinde büyümüştür. (291) Meryem büyüyünce Hz.Adem'i topraktan yaratan Allah ona babasız çocuk vereceğini vaad etti. (292)

Netice de her şeye kâdir olan Allah dünya ve âhirette şerefli, beşikte iken konuşan, kendisine hikmet, Tevrât, in-cil ve bir takım mucizeler verilecek olan Hz. isâ'yı göndermiştir.(293)

Gökten sofranın indirilmesi: Havâriler inanmışlardı, ancak isâ (a.s) dan özel bir mucize olan gökten sofranın indirilmesini istiyorlardı:

"Havâriler: Ey Meryem oğlu isâ Rabbin bize gökten bir sofrayı indirebilir mi? isâ: İnanıyorsanız Allah'dan sakının demişti. Havâriler: Ondan yemeyi, kalplerimizin Mutmain olmasını, senin bize doğru söylediğini bilmeyi ve ona şahit olmayı istiyoruz, dediler."(Mâide 5/112-114)

Yüce Allah isâ(a.s)'ın bu isteğini kabul etti ve gökten

291-A1-i imrân 3/35-36, Meryem 19/16-17
292-Meryem 19/18-21
293-A1-i imrân 3/45-49

bir sofraya indireceği vaadinde bulundu. Ama inanmayacak olan olursa, onları da şiddetli bir azâb ile tehdit etti:

"Allah, ben onu size indireceğim. Bundan sonra içinizden kim inkar ederse, dünyada kimseye azâb etmedigim şekilde ona azâb edeceğim, dedi."(Mâide5/115)

Allah'ın vaadi gerçekleşti; gökten sofraya indi, yediler ve ona tevhid gezilerinde arkadaşlık ettiler.(294)

Bolluk Ve Refah: Hıristiyanların Tevrât'a, incil'e ve Kur'an'a inandıkları takdirde altlarından ve üstlerinden bol bol rızıklanacakları vaad edilmektedir.(295)

Bu konu Yahûdîlere yapılan Vaadler bölümünde geçtiği için burada tekrarlamıyoruz.

Bağış, Cennet Ve Hz. Muhammed'in müjdelenmesi daha önce anlatılmıştır.

Hz. isâ'yı Kurtarma Vaadi: isâ (a.s) ve havârîlerin çalışmalarını durdurmak için, isrâilîogulları Hz.isâ'yı öldürmeye karar verdiler. Allah da onların planlarını boşa çıkardı.(296)

isâ (a.s) diye ona benzeyen bir başkasını yakalayıp astırdılar, daha sonra da Hz.isâ'yı öldürdüklerini iddia ettiler.(297)

Kur'an'da ise işin gerçeği şöyledir:

"Halbuki, onlar isâ'yı öldürmediler ve asmadılar. Fakat kendilerine bir benzetme yapıldı. Ayrılığa düştükleri şeyde doğrusu şüphededirler. Onların bu öldürme olayına ait bir bilgileri yoktur. ancak kuru

294-Çakan-Solmaz, a.g.e., s.201

295-Mâide 5/66

296-Al-i imrân 3/54-55

297-Nisâ 4/157

bir zan peşindedirler. Kesin olarak onu öldürmediler, bilâkis Allah onu kendi katına yükseltti. Allah güçlüdür, hakîmdir." (Nisâ 4/ 156-158)

isâ(a.s)'ın öldükten sonra ruhunun mu göklere yükseltildiği, yoksa bedeniyle birlikte ölmeden mi göklere yükseltildiği konusu müfessirler arasında tartışılmaktadır.

6.7.7 Dünyevî Ve Ahlîyevî Vaidlerin Kur'an'ı Kerim'deki vaidlerin Çoğunlukla Ehli-i Kitâb'a yani Yahûdî ve Hiristiyanlara birlikte yapıldığı için sadece Hiristiyanlara mahsus olanları zikretmekle yetineceğiz.

Hiristiyanların Aralarına Düşmanlık Atılması: Yüce Allah Yahûdîlerden olduğu gibi Hiristiyanlardan da söz almıştı. Kur'an'da bu sözleşmenin mâhiyeti açıklanmamaktadır. Çünkü ümmetlerden alınan sözleşme bir tekdir. Bu bakımdan fazlaca bir açıklamaya gerek yoktur.(298)

Onlar da Yahûdîler gibi sözlerinde durmadılar, ihmal ettiler. Allah'da onlara kıyâmete kadar sürecek bir cezâ verdi; aralarına kin ve düşmanlık verildi:

" Biz Hiristiyanız diyenlerden de mîsâklarını almıştık. Derken bunlar da hatırlatıldıkları hakikatin birçoğunu unuttular. Biz de aralarına kıyâmet gününe kadar sürecek kin ve düşmanlık bıraktık. Ya da Allah onlara ne yaptıklarını haber verecektir." (Mâide 5/14)

Aralarında tevhid başta olmak üzere bir sürü anlaşmazlıklar çıkmıştı. Bu yüzden de durmadan birbirleriyle savaşmışlar, birbirlerini küfürle itham etmişlerdir. Ve bu kıyamete kadar sürecektir. Aralarında Allah hüküm verecek-

tir.

Elmalılı'ya göre "Allah yapmakta olduklarını kendilerine haber verecektir." ifâdesi bir tehdittir. Dilimizdeki "ben sana bu yaptığını anlatırım" ifâdesine benzemektedir. Allah isminin ifâde edilmesi de hürmetle karışık korkuyla terbiye içindir. (299) İlk asırlarda Yahûdîlerin işkenceleri karşısında darmadağınık yaşamışlar, incîl'i muhâfaza edemeyip kaybetmişlerdir. Roma imparatorluğunun Hıristiyanlığa meyletmesinden sonra rahatlıyan Hıristiyanlar mukaddes kitaplarını yazmaya teşebbüs etmişler, bunun neticesinde de ortaya birbirini tutmaz yüzlerce incîl çıkmıştır.

Cehennem Azâbı: Hz. isâ'ya karşı çıkanlar incili tahrif etmeye içindekileri gizlemeye çalışanlar ve Kur'an'a Hz. Muhammad'e tabi olmayanlar cehennem azâbıyla tehdid edilmişlerdir. Ayrıca isâ Allah'ın oğludur, isâ Allah'dır. Allah için üçüncüsüdür diyen sapık Hıristiyanlar da acıklı bir azâbla tehdid edilmişlerdir. (300) Bu konu da daha önce işlenmiştir.

Değerlendirme:

Görüldüğü üzere Yüce Allah Kur'an'da bizi sık sık Ehl-i Kitâb'a karşı uyarmaktadır. Kur'an, onlarla içli dışlı olmamamızı sünnette onlara benzememizi ve hatta onlara muhalefet etmemizi telkin etmektedir. Bunun sebebi kendilerinin yoldan çıkmış, başkalarının da yoldan çıkarmaya çalışan sapık ve Allah'ın gazâbına uğramış kimseler olmalarıdır.

Fâtiha Sûresinde "mağdûbi aleyhim" den kastın Yahûdîler

"dâllîn" den kastın da Hıristiyanlar olduğu hadiste bildirilmektedir. Şu halde Hıristiyanların hak yoldan sapmada aşırı gitmelerinden, Yahûdîlerin de Allah'ı gazâplandıracak işler yapmalarından dolayı böyle isimlendirilmişlerdir.

Biz her an Yahûdî ve Hıristiyan sapması ile karşı karşıyayız. İste bu yüzden ki Yüce Allah bize günde beş vakit namazımızın her rek'atında, "Yahûdî ve Hıristiyanların saptığı gibi sapmayalım" diye dua ettirmektedir. Yahûdî ve Hıristiyanların sapmalarını kısaca maddeler halinde sıralayalım:

Yahûdîlerin Sapmaları:

- 1-Liderlerine ve âlimlerine gereken saygıyı göstermediler.
- 2-Te'vîle saparak dîni emirleri eksiltme yoluna gittiler
- 3-Maddi menfaatler karşılığında âhireti dünyaya feda ettiler.
- 4-Irkçıldırılar.

Hıristiyanların sapmaları:

- 1-Yahudilerin aksine Hıristiyanlar liderlerine ve âlimlerine olması gerekenden fazla saygı gösterdiler. Hz. İsa'ya ilâh gözüyle baktılar. Papanın din üzerinde tasarruf yetkisine sahip olduğuna inandılar.
- 2-Yahûdîlerin aksine dînî emirleri çoğalttılar. Ruhbanlığı seçtiler.
- 3-Yahûdîler maddeye doğru bir sapma gösterirken Hıristiyanlar ruhçuluğa doğru bir sapma gösterdiler. Sonraları

onlar da materyalist oldular. (301)

Hergün namazın her rek'atında "Allah'ım beni gazâba uğrayan kimselerden, sapıtanlardan eyleme" diye dua etmemize rağmen hayatımızın her safhasında hem Yahûdice sapmalar ve hem de Hıristiyanca sapmalar rahatlıkla müşâhade edilmektedir.

Toplumların başlarına gelen musîbetler kendi işledikleri hatalar sebebiyledir. inanç ve ameldeki bozulma ve sapmalar nedeniyledir.

İslâm medeniyetinin ve İslâm toplumunun bugün içinde bulunduğu durumun müsebbibi toplumun kendisidir. İnancındaki, amelindeki sapmalar nedeniyledir. Toplumun sadece dine lâkayd olanlarının sapmaları değil, dindarım diyenlerin de inanç ve amellerindeki sapmalar nedeniyledir. Bu da en çok Resûlullah'ın uyarısına rağmen Yahûdî ve Hıristiyanlara uymamızdan kaynaklanmaktadır:

"Sizden öncekilerin takip ettikleri yolları karış karış, adım adım tâkip edeceksiniz; öyle ki onlar bir kelerin deliğine girmiş olsalar siz de gireceksiniz." (302)

Yahûdî ve Hıristiyanların başlarına gelenlerden ibret almalı, onlara karşı daima uyanık olmalı ve sözlü dualarımızı fiiliyâta geçirmeliyiz.

c-Ehl-i Kitâb Olması Muhtemel Toplumlara Yapılan Vaad Ve Vaidler

c.1-Sâbiilere Yapılan Vaad Ve Vaidler

301-Şimşek, Said, Kur'an Kıssalarına Giriş, s.98
302-Buhârî, Bedü'l-Halk 4

Sâbiiler ilâhî kaynaklı dinlerden birisidir. Nitekim Kur'an'da üç yerde Ehl-i Kitâb ile birlikte zikredilmektedir. (303)

"sabee" kökünden türemekte olup, bir dinden çıkıp başka bir dine giren demektir.(304)

Sâbiiler hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür:

1-Mücâhid'e göre Sâbiiler, Yahûdî ve yahut Hıristiyan olmayan ancak herhangi bir dinin müntesibi de olmayan bir toplumdur. (305)

2-Sâbiiler Mecûsîlerle Yahûdî ve Hıristiyanlar arasında bir toplumdur. Kendilerinin özel bir dîni yoktur.

3-Sâbiiler Kitâb ehlinden bir fırkadır. Zebûr okurlar bundan dolayı, Ebû Hanife bunların kestiklerinin yenilebileceğine ve bunlarla evlenilebileceğine hükmetmiştir.

4-Sâbiiler meleklerle tapan bir topluluktur.

5-Sâbiiler Musul'da oturan "Allah'dan başka ilah yoktur" diyen, fakat herhangi bir peygamberi, kitabı ve ameli bulunmayan bir toplum idi.(306)

6-Râzî'ye göre Sâbiiler Allah'ın dünyanın idâresini yıldızlara bıraktığına inanıp, yıldızlara tapan bir millettir. Bunlar, ibrâhim (a.s)'ın doğru yola getirmek için gönderildiği kavimdi. (307)

7-ibn Kesîr'e göre Sâbiiler konusunda en doğru görüş Mücâhid ve Vehb'in görüşüdür.(308)

303-Bakara 2/62, Mâide 5/69, Hacc 22/17

304-ibn Manzûr, a.g.e.,I,108

305-Taberî, a.g.e.,I,318

306-Ateş Süleyman, a.g.e.,I,158-159

307-Râzî, a.g.e.,III,97-98

308-ibn Kesîr, a.g.e.,I,104

8-Hıristiyanlıkla yıldızlara tapma dfininin bir karışımıdır. Büyük ölçüde Hıristiyanlığın etkisindedir

9-Hz. Nûh (a.s) ve İdrîs (a.s)'ın dininden oldukları söylenmektedir. (309)

Sâbiiler'in inançları konusunda Kur'an'da bilgi verilmemiştir. Sâbiiler, hakkında yazılan eserlerden anlaşıldığına göre, ezeli ve ebedi olan bir Allah'ın varlığına inanmakla birlikte, O'nun şanına yakışmayan bazı şeyleri de kendisine izâfe etmişlerdir; Allah'ın Hz. Adem'i kendi suretinde yaratması (310), Allah'ın yıldızların rûhu olması ve Allah'a rûhânîlerin heykelleri ile yaklaşılabilmesi.(311)

Sâbiiler;Adem, İdrîs,Şît ve Nûh(a.s) gibi zevâtın dışındada hiç bir peygambere inanmazlar.(312) Elllerinde Sâbiî âdet, gelenek ve göreneklerini işleyen kitapları vardır. Sâbiiler, ölümün fenâ bulmak için bir intikal olduğuna inanırlar. Onlara göre ruh bu âlemden çıktıktan sonra başka bir âleme gider. Eğer ruh temiz ise ebedi olarak nimet âleminde kalır, kötü ise azâba dâçâr olur.(313)

Sâbiilerdeki suya daldırma âdetinin Hıristiyanlardaki vaftiz âdetine benzemesi Sâbiilerin bu âdetlerini Hıristiyanlardan aldığını göstermektedir. (314)

Sâbiiler sabah öğle ve akşam olmak üzere günde üç defa kıyam, rûkû' ve secde olmaksızın toprak üzerinde oturarak namaz kılarlar. İbn Nedîm Harran Sâbiilerinin otuz gün oruç

309-Elmalılı, a.g.e.,III,1751

310-Seyyîd, Abdürrezzâk, es-Sâbietü Kâdimen ve Hâdisen, s.28

311-İbn Hazm, el-Fasl, II,770

312-İbn Hazm,a.g.e.,I,35

313-Seyyîd, Abdürrezzâk.,a.g.e,s.28-29

314-Kesler, Fatih, a.g.e.,s.243

tuttuklarını (315), bunun yanında Mandeen Sâbiilerinin ise orucu kendilerine haram kıldıklarını ifâde etmektedir. Onlara göre oruç Allah'ın helâl kıldığı şeyleri; insanın kendisine haram etmesi demektir. (316)

Hz. İbrâhim sâbiilerin içinde yaşamış, onları tevhide davet etmiş, putlarını kırmış neticede ateşe atılmıştı. Allah'ın bir mucizesi olarak ateşten kurtulmuştu. Fakat bu olay bile sâbiilerin hidâyete ermelerine vesile olmamıştı.

Bu gün Irak'ta Dicle Nehri kenarlarında Sâbiilerin oldukları söylenmektedir. (317)

Bütün bunlardan çıkan netice şudur: Sâbilik esas itibâriyle Allah tarafından indirilmiş olması düşünülen, fakat zamanla felsefi ve siyâsi tesirler altında bir çok sapmalar ve değişikliklere maruz kalarak bir gizlilik ve batınlık özelliği kazanmış eski bir mezheptir. (318)

Sâbiilerin Kur'an'da üç yerde geçtiğini söylemiştik. Bunlardan ikisinin anlamı aynıdır:

"Şüphesiz ki imân edenler, Yahûdiler, Hıristiyanlar ve sâbiilerden kim Allah'a ve âhiret gününe imân eder, sâlih amellerde bulunursa, artık onların Allah katında ecirleri vardır. Ve onlar için korku yoktur. Onlar mahzun da olmayacaklardır. (Bakara 2/62)

Mâide Sûresindeki sâbiilerle ilgili âyetin anlamı da aynıdır. (319)

Bu iki âyette üç şart zikredilmiştir; Allah'a imân, âhi-

315-Seyyid, Abdurrezzâk., a.g.e., 39-40

316-İbnü'n-Nedîm, Fihrist, s.443

317-Kesler, Fatih, a.g.e., s.243

318-Elmalılı, a.g.e., III, 1770

319-Mâide 5/69

ret gününe imân ve sâlih amel. Süleyman Ateş'e göre Yahûdiler, Hıristiyanlar ve sâbiiler bu üç şeye inanırlar, Allah'a şirk koşmazlar, Hz. Muhammed'e gelen vahyi inkâr etmezler ve ona düşman olmazlarsa kendi dinlerinde kalsalar bile mümin sayılırlar ve cennete girerler.(320)

Bu âyetlerin hedefi imânın şartlarını saymak değildir. Ayetler Yahûdîlerin imân ve amelleri ne olursa olsun, ebedî kurtuluşun kendi tekellerinde olduğu konusundaki yanlış zanlarını ortadan kaldırmak için burada yer almıştır. Allah ebedî kurtuluşun, kişinin bir gruba mensup olmasına dayanmadığını, bilâkis kişinin imânına ve amellerine bağlı olduğunu bildiriyor. Allah'ın hükmü bu dünyadaki genel kanaat ve kayıtlara değil, kişinin gerçek değerine dayanacaktır. Kur'an burada ebedî kurtuluş için gerekli olan imân ve amellerin ayrıntılarına girmiyor. Bunlar ayrıntılarıyla gerekli yerlerde ele alınmıştır.(321)

Kur'an burada söz konusu zümreler arasında imân hususunda ortak bir zemin aramaktadır. Yani bu zümrelerin inandıkları ve tâbî oldukları peygamberleri ve okuyup amel ettikleri kitapları ne olursa olsun, önce Allah'a ve âhiret gününe inanmaları gerekir. Bu iki temel konuda bir ittifak oluştuktan sonra söz konusu zümrelerin diğer imân konularına da eğilmeleri ve onları da kabul etmeleri gerekir. Aksi takdirde bu insanların inançları tevhidî bir inanç olamaz.(322)

Elmalılı'ya göre Allah'a imân Allah'dan gelen her hakkı,

320-Ateş, Süleyman, a.g.e.,II,817

321-Mevdûdî,a.g.e., I,83-84

322-Kesler, Fatih,a.g.e., s.69

yani kitapları ve peygamberleri bilip, kabul ve tasdik etmektir.(323)

Kur'an'ın bir kısmını diğerlerinden bağımsız olarak ele alıp incelemek bizi yanlış ve eksik yorumlara götürebilir. Bu nedenle Kur'an'ı bir bütün olarak ele alıp incelemek ve anlamak durumundayız. Söz konusu âyetlerde imân muhtasar bir şekilde anlatılmıştır. Değişik âyetlerde ayrıntılar verilmiştir;bütün peygamberlere, kitaplara ve meleklerle de imânın gereği vurgulanmıştır:

"Onların hepsi Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine inandı. Onun elçilerinden hiç birini diğerlerinden ayırmayız."(Bakara 2/285)

Sâbiîlerin Hz. Peygamber ve islâm toplumu ile Kur'an'ın indiği yıllarda her hangi bir ilişkisi olmadığından, haklarında bilgi verilmemiştir. Kur'an Ehl-i Kitâb'ı ve Sâbiîleri kendilerinde bir imân belirttileri olduğu için bir arada zikretmiştir. Bunlara biraz daha ayrıcalık vermiştir. Çünkü bunların tevhîd dînine inanmaları diğerlerine nazâran daha kolaydır. Bu ayrıcalık onları bir an önce islâm'a girmeleri için bir teşviktir.

Söz konusu âyetlerde ebedî saâdete ermenin gereklerinde ihtisar yapıldığı gibi bu şartları yerine getiren gruplarda da ihtisar yapılmıştır. Çünkü, gerek Ehl-i Kitâb olsun gerek müşrik olsun ve gerekse ateist olsun, kim imânın şartlarını yerine getirirse cennete girer.

Sâbiîlere Hz. İbrâhîm'in diliyle vaad ve vafdde bulunul-

muştur. Hz. İbrâhim Sâbipler içinde büyümüş ve onları tevhi-
de davet etmişti:

"Allah'a kulluk edin, Ondan sakının. Bilirseniz
bu sizin için daha hayırlıdır." (Ankebût 29/16)

Hz. İbrahim babasını davette "vaad ve vaid" metodunu tam
şekilde uygularken kavmini davette, başlangıçta hiç azâbtan
bahsetmemiştir. (324) Hz. İbrâhim babasına iki vaad de bulun-
muştur. Birincisi: Doğru yola eriştirmek:

"Babacığım sana gelmeyen bir ilim bana geldi.
Bana uy seni doğru yola eriştireyim: (Meryem 19/43)

ikincisi: Babasına Allah'dan mağfiret dileyeceği:

"Sana selam olsun, senin için rabbimden mağfiret
dileyeceğim. Çünkü o bana karşı lütufkardır." (Meryem
19/47)

Babası İbrâhim'i taşlamakla tehdit etmesine, yanından
kovmasına karşılık O, böyle söylemişti. Peygamber vaadi
olduğu için yerine getirilmeliydi O da yerine getirdi;
Allah'dan bağışlanmasını diledi. (325) Bu dua sadece verilmiş
bir sözden dolayı idi. (326) Kâfirin affı için dua edilmeyece-
ğinden Hz. İbrahim'in duası kabul edilmedi. (327) Kafir affı
için değil de, sadece İmân etmesi için dua edilebilirdi:

"Cehennemlik oldukları anlaşıldıktan sonra, ak-
raba bile olsalar, puta tapanlar için mağfiret dilemek
peygamberlere ve müminlere yaraşmaz. (Tevbe 9/113)

324-Meryem 19/42-45
325-Şuarâ 26/86
326-Tevbe 9/114
327-Mümtehine 60/4

ibrâhim (a.s) kavmini davette cennet ve cehennemden hiç bahsetmemiştir. Belki de Kur'an'da zikredilmemiştir. Allah'ın .azâbından ateşe atılıp kurtulduktan sonra bahsetmiştir:

"Dünya hayatında Allah'ı bırakıp aranızda putları muhabbet vesilesi kıldınız. Sonra kıyâmet günü birbirinize küfreder karşılıklı lânet okursunuz. Vara çağınız yer atıştır. Yardımcılarınız da yoktur." (Ankebût 29/25)

Hz. ibrâhim kavmini, Allah'a ibâdet edip ondan sakınmaları (328) ve .Allah'a ortak koşmaktan korkmaları ile uyarmıştır. (329) Kur'an'da Hz. ibrâhim'in kavmine yaptığı vaadden pek söz edilmemiştir. Sadece Allah'a ibâdet edip sakınırlarsa kendileri için daha hayırlı olacağını bildirmekle yetinilmiştir. (330) ibrâhim (a.s) kavmine "Ahiret gününde yanılmalarımı bana bağışlamasını umduğum odur" (331) demekle doğrudan olmasa da dolaylı olarak kavminden inananları Allah'ın bağışlayacağını bildirmektedir.

Hz. ibrâhim davetinde "vaad ve vaîd" metodundan çok isticvâb ve cedel metodunu kullanmıştır. Duygulardan çok akıllara hitap etmiştir. (332) Konumuzun dışında olduğu için bunlardan bahsetmiyoruz.

c.2-Mecûsilere Yapılan Vaad Ve Vaîdler

Kur'an mecusilerden sadece bir yerde (333) bahsettiği

-
- 328-Ankebût 29/16
 - 329-Enâm 6/80
 - 330-Ankebût 29/16
 - 331-Şuarâ 26/82
 - 332-Enbiyâ 21/52-57
 - 333-Hacc 22/17

halde, onlar hakkında başka birşey söylemez. Kur'an'ın nâzil olduğu sırada, Arabistan'da mecûsîliğin mensupları vardı. Hatta Kureyş'ten bazılarının bile zındıklığı Hîre'den aldıkları nakledilmektedir. (334)

Kaynaklarda Mecûsîlerin başlangıçta tevhid inancını içeren "Zerdüştilik" dînine sahip oldukları bildirmektedir. Dînin kurucusu Zerdüş'tür. Bu dine, dayandığı tek tanrı Ahura-Mazda'ya nisbeten "mazdeizm" de denir. Zerdüş'ün doğumu M.Ö.570 olarak tahmin edilmektedir. Tek tanrılı bir ilâh telkin ettiği için onu bir peygamber olarak kabul edenler olduğu gibi ona bir hakim veya şâman olarak bakanlar da vardır. "Gatha"lar diye adlandırılan metinler ona dayandırılır.

Zerdüş, bir kısım tanrılara tapınan iranlılara, islâm kaynaklarında "Hürmüz" olarak yer almış Ahura-Mazda'ya ibâdeti telkin etti. Alemdeki maddî ve manevî nîzâmı yaratan tabiat kanunlarını koyan, Ahura-Mazda'dır. Kötülüklerin kaynağı, Ehrimen'dir.

Ahura-Mazda önce manevî bir varlık olarak kabul edilirken sonraları, Zerdüş'ten önce olduğu gibi, onun nûru ateşin ihtivâ ettiği Yaratılmamış bir ışık olarak düşünüldü ve böylece ateş kültü gelişti.

Zerdüş'ten sonra râhipler, dîni temizlik idealini ateşle sembolleştirdiler. Zerdüş'ün kitabı Avesta'da bu râhipler "ateş yakan" şeklinde nitelendirildiler. Sasanî devrinde hükümdarın sarayında millî birliğin sembolü olarak kutsal bir

ates geleneği vardı.(335) Nitekim Hz. Muhammed doğduğu gün, doğum mucizesi olarak, Kisrâ'nın sarayında ondört sütun yıkılmış, Mecusilerin o güne kadar sönmeyen kutsal ateşi sönmüştür.(336) Müslümanların iranlıları "ateşe tapıcılar" şeklinde nitelendirdiklerinde ateş kültü, iran'ın dini yapısının en göze çarpan özelliğini teşkil etmektedir.

7.Miladi asrın başında Zerdüştilik "ateşe tapma" ve bir iyilik, diğeri kötülük olmak üzere aralarında devamlı bir mücadele ve savaşın bulunduğu "iki tanrı inancı" şeklinde değişip, dejenere olmuştur.(337)

Kur'an'ın genel olarak Mecûsîlerle ciddi bir mücadele girmemesi belkide tevhid daveti için onun büyük bir engel olmamasıyla açıklanabilir. Kur'an'ın esası olan tevhid inancının Mecusileri de mahkum ettiği aşikâr olmakla beraber şu ayette daha açık olan bu itikadı reddettiği söylenebilir.(338)

"Allah, iki tanrı edinmeyin, o ancak birtek Allah'dır yalnız benden korkun dedi."(Nahl 16/51)

Muhammad Hamdullah'a göre şu âyet te Mecûsilerin inancına bir reddiyedir:

"Allah'la beraber başka bir tanrıya tapanlar yakında bileceklerdir."

Burada bir tehdit vardır. onlar yakında Allah'ın vaadinin hak olduğunu görecekler ve bileceklerdir. Bu ayet-

335-Tümer, Günay, Küçük, Abdurrahman, Dinler Tarihi, s78-79

336-Mevlânâ, şiblî, Asr-ı Saâdet, I, 125

337-Cânan, İbrahim, a.g.e.XIV, 280

338-Yıldırım, suat, a.g.e, s.380

teki hitap bütün şirk koşanlardır. Kâinâtı nur ve zulmet ezeli prensibine irca eden Mecusiler de bu âyetten kastolunmuş olabilirler. Mecusilerin iyilik, kötülük tanrısı diye iki ilâh kabul etmelerini şu âyet iptal etmektedir:

"Hamd gökleri ve yeri yaratan karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'a mahsustur." En'âm 6/1)

Konuya "vaad ve vaîd" açısından baktığımızda, Mecûsîlerin ismi zikredilerek sadece bir yerde tehdit edildiklerini görmekteyiz:

"Muhakkak ki, îmân edenler, Yahûdîler, Sabîîler, Hıristiyanlar, Mecûsîler ve puta tapanlar arasında kıyâmet günü Allah kesin hükmünü verecektir. Doğrusu Allah her şeye kadirdir."(Hacc 22/12)

Allah Teâlâ bu din sahiplerinin arasında adâletle hükmedecektir. Hâl ve mekân bakımından aralarını ayıracak(340), kim haklı kim haksız bildirecek, inananları cennete, inmayanları da cehenneme sokacaktır.(341)

Bütün imsanlara yapılmış genel vaadler dışında Mecûsîlere özel bir vaad Kur'an'da göremiyoruz.

d-Müşriklere Yapılan Vaad Ve Vaîdler

Lügatte ortak tanımak, ortak koşmak anlamına gelen müşrik, istilahta, Allah'a zâtında, isim ve fiillerinde şu veya bu şekilde ortak koşan, yani tüm kâinât üzerinde gerçek etki hâkimiyet ve tasarruf noktasında Allah'dan başka bir veya

 339-Elmalılı, a.g.e., III,1867-1868
 340-Zemahşerî, a.g.e.,III,148
 341-ibn Kesîr, a.g.e., III,233

birden fazla ilah, rab ve melik tanıyan kişiye denir.(342)

Uluhiyyetin hususiyetlerinden birini müstakil olarak bir başkasına tanıyan herkes Kur'an nazarında müşriktir.(343) Bilinen bir gerçektir ki, Müşrikler kendi geleneklerine inanıyorlardı. Özellikle Mekke Müşrikleri Allah mefhumunu biliyorlardı. Fakat öldükten sonra dirilmeye ve âhiret hayatına inanmazlardı.(344) Bu bakımdan Allah'a iman etseler de dini yalnız ona has kılmadıkları için sonuç itibariyle putların ve başka şeylerin kulları ile diğer kâfir toplulukları arasında hiç fark yoktur.(345)

Tevhid dininin tüm hakimiyeti ve sosyal kurumsal yönüyle ferde ve bütün kainata yön verici vasfıyla kalplerde ve hayatta yerleşmesi için onun hükümlerlik vasfına hâlel getirebilecek her türlü şirk ve benzeri akideleri yok etmesi gerekir. Tevhid inancının ikame ve ispat edilmesi ancak şirkin izalesi ve iptali ile olur.(346) Kur'an bunu gerçekleştirmek için "vaad ve vaîd" metodunu kullanır.

d.1-Müşriklere Yapılan Vaîd

d.1.1-Allah şirki bağışlamayacaktır:

"Allah kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz. Bundan başkasını dilediğine bağışlar."(Nisâ 4/48)

Buradaki şirk tevbe etmeden ölenin şirkidir.(347)Furkân

342-Ünal, Ali,"Müşrik", S.B.A.,III,84

343-En'âm 6/150, Şuarâ 26/98, Zümer 39/3

344-Hamîdüllah, Muhammed, islâm'a Giriş, s.9

345-AlGıstî, a.g.e.,X,79

346-Sağiroğlu Ekrem, Kur'an'da İnsan Ve Toplum,s.117-118

347-Havvâ, Saîd, a.g.e.,III,152

Sûresinde Allah tevbe edip halini düzelten herkesi bağışlayacağını vaad etmektedir.(348)

d.1.2-Mekke'nin fethinden önce Damre ve Kinâne oğulları dışında diğer Müşrik kavimler Müslümanlara yapılan anlaşmayı bozmuşlar, Alla da onlara bir ültimatom vermiştir:

"Allah ve Resûlünden kendileriyle anlaşma yapmış olduğunuz olduğunuz Müşriklere bir ihtar! Ey Müşrikler yeryüzünde dört ay daha dolaşın, iyi bilin ki Allah'ı aciz bırakacak değilsiniz. Allah ise kafirleri rezil edecektir."(Tevbe 8/1-2)

Tevbe Sûresi Allah'ın rahmetinden kovulanların söz konusu olmasından ve Müşriklere ültimatomla başlamasından dolayı besmele ile başlamamıştır. Çünkü rahmetle başlaması uygun düşmezdi. (349) Dört ay içinde müslüman olmazlarsa öldürülecek veya hapsedileceklerdir. Bu dört ay düşünmeleri ve sağlam yolu bulmaları içindir.

"Haram ayları çıkınca Müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün. Onları yakalayıp hapsedin. Onları her gözetleme yerinde oturup bekleyin."(Tevbe 8/5)

Şirklerine,küfürlerine ve anlaşmayı bozmalarına karşılık dünyadaki cezâları bu. Ahirette ise onlara acıklı bir azâb var.(350)

d.2-Müşriklere Yapılan Vaadler.

Yukarda söylenenler Allah'ın tehdididir. Tehdididen maksat insanları doğru yola sevketmektir. işte doğru yola uyan

348-Furkân 25/70-71

349-Sa'râvî, Muhammed, a.g.e.,s.239

350-Tevbe 8/3

ve tevbe eden Müşriklere de Vaâdin hemen arkasından vaad gelmektedir:

"Eger tevbe eder, namazı dosdogru kılar, zekâtı verirlerse artık yollarını serbest bırakın. Çünkü Allah çok bağışlayan ve çok esirgeyendir."(Tevbe 8/5)

e-Münafıklara Yapılan Vaad ve Vaâdler

Münafık kelimesi in, dehliz, tünel, menfez anlamlarına gelen "en-Nâfikâü" kelimesinden türetilmiştir.(351) Dinde ise nifak, bazı sebebler yüzünden islâm'a girip zâhiren müslüman görünmek, içten içe imansızlığını ve inkârını gizlemektir. Münafık islâm'ın bir kapısından girip diğer bir kapıdan çıkmıştır.(352)

Nifak İtikâdî ve amelî olmak üzere ikiye ayrılır:

1-İtikâdî nifak:Allah'a ve Peygambere inanmadıkları halde, ya bir takım dünyevî amaçlarla, ya islâm'da aradıklarını bulamamaları, ya da küfürlerini belli etmek suretiyle ellerindekileri kaçırmak istememeleri sebebiyle müslümanmış gibi görünmeye çalışırlardı.(353) Bunlar islâm'ı içten yıkmak ve dünyevî maksatlara erismek için her fırsattan yararlanmaya çalışırlar. Bu nifaklar onları dinden çıkarır. Kur'an'da acıklı şiddetli ve ebedî bir azâpla tehdit edilen münafıklar işte bunlardır.(354)

2-Amelî nifak: Allah'a ve Resûlüne gönülden inanmakla beraber gevşeklik, tembellik ve bilgisizlik yüzünden bazı dini vecîbelerin terkedilmesi veya eksik yapılmasıdır. Bu

351-Râgıb el-İsfehânî, a.g.e., s.502

352-Kılıç, Sadık, Kur'an'a Göre Nifak, s.31

353-Ünal, Ali, Kur'an'da Temel Kavramalar, s.393-394

354-Tevbe 9/67

nifak içinde bulunanlar müslümandırlar ancak bazı tutum ve davranışlarıyla itikâdî nifak içinde bulunanlara kısmî bir benzeyiş gösterdiklerinden dolayı bu ad verilmiştir. Bu tür nifak hadisin konusudur. Kur'an'ın konusu olan itikâdî nifaktır. (355)

e.1- Vaadler

Küfür ve nifaklarından vazgeçip samîmî bir şekilde tevbe ederlerse bağışlanacaklardır:

" Biz her peygamberi ancak Allah'ın izniyle kendisine itaat edilmesi için gönderdik. Eger onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler ve Allah'tan bağışlanmayı dileselerdi, Resûl de onlar için istigfar etseydi Allah'ı ziyadesiyle affedici bulurlardı." (Nisâ 4/64)

e.2-Vaîdler

1-Dünyada rezil ve perişan olacaklardır. (356) Asr-ı saâdet devrinde münafıkların iki yüzlülükleri özellikle savaşlarda ortaya çıkmış ve toplum tarafından dışlanmışlardır. Ne tam kâfirlerden ne de tam müslümanlardan olamamanın verdiği eziklik ve sıkıntıyı ölünceye kadar yaşamışlardır.

Allah'a ibâdet ile dünyaya tapma arasında gidip gelmeleri onların hem dünya hem de âhiretlerinin mahvolmasına sebep olmuştur.

2-Lânete ugramışlardır. Allah'ın rahmet ve bağışlamasından mahrum edilmişlerdir. (357) Resûlullah onlar için bağışta dilese kabul edilmeyecektir. Çünkü küfürleri ve dolayısı ile nifakları hala devam etmektedir. (358)

355-Kılıç, Sadık, a.g.e.,s.33

356-Hacc 22/9, Mâide 5/41

357-Muhammed 47/23

358-Tevbe 9/80

3-Cehennemın en alt tabakasına atılacaklardır:

"Şüphede yok ki, münafıklar cehennemın en alt katındadırlar. Artık onlara asla bir yardımcı bulamazsın." (Nisâ 4/138)

Onlar için acıklı ve şiddetli bir azâb vardır.(359) Orada alçaklarla beraber olacaklar(360), ve yardım da bulamayacaklardır.(361) Allah Teâlâ münafıkları tahkîr etmek için cehennemle müjdelemiştir:

"kendileri için gerçekten acıklı bir azâb olduğunu münafıklara müjdele." (Nisâ 138)

e.3-Vaîde maruz kalmalarının sebepleri:

1-Allah'ın âyetleri, Allah'ın Peygamberi ve müminlerle alay etmeleri (362)

2-Şeytana itaat etmeleri, Allah'ın Resûlünün hükmünden kaçmaları(363)

3-Yalan yere yemin etmeleri(364)

4-Savaştan kaçmaları(365)

5- Zekât ve sadaka vermemeleri (366)

6-Müşriklerle beraber olmamaları (367)

7-Yeryüzünü ifsat etmeleri (368)

8-Müslüman gibi görünüp müslümanları içten yıkmak iste-

359-Mücâdile 58/15

360-Mücâdile 58/20

361-Nisâ 4/145

362-Bakara 2/15

363-Nisâ 4/81

364-Münâfikûn 63/2

365-Tevbe 9/86

366-Tevbe 9/76

367-Nisâ 4/138,139

368-Bakara 2/11-12

meleri (369)

f-Cin Ve Seytana Yapılan Vaîd

Sözlükte örtmek,örtünmek,gizli kalmak anlamındaki "cenn" kökünden türeyen bir isim olup tekili olan cinnî örtülü ve gizli sey manasına gelir.Terim olarak, duyularla idrâk edilemeyen insanlar gibi şuur ve irâdeye sahip bulunan ilâhî emirlere uymakla yükümlü tutulan ve mümin ile kâfir gruplarından oluşan varlık türü anlamına gelir.

Cin kelimesinin melekleri de kapsayacak şekilde insan türünün karşıtı olan görünmez varlıklar için kullanılan genel bir anlamı da vardır.Kur'an-ı Kerim'in iblis'i melekler arasında zikretmesi de bundan kaynaklanmaktadır. (370)

Kur'an-ı Kerim'de verilen bilgilere göre cinler de insanlar gibi Allah'a kulluk etmeleri için yaratılmıştır. (371) Cin insan türünün mevcudiyetinden önce yakıcı ve her şeye nüfuz edici ateşten "nâr-ı semûm,mâric" halketmiştir. Cinlere de Peygamber gönderilmiş, bir kısmı iman etmiş, bir kısmı da kâfir kalmıştır. Son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v) insanlara olduğu gibi cinlere de ilâhî emirleri teblig etmiştir.

Her insanın yanında bir cin bulunduğunu, cinlerin müminlere vesvese vermeye çalıştıklarını, ancak Kur'an okunan yer de etkilerini kaybettiklerini ifade eden hadislerdeki cinler Kur'an'da cin şeytanları (372) olarak kendilerinden söz edilen kötü cinlerdir. Şeytan; cin türlerinin inanmayan kısmındadır.

Seytana Yapılan Vaîd:

1- Lânet: Hz. Adem yaratılınca Allah'ın emri uyarınca bütün melekler secde etti. Fakat iblis secde etmedi. Secde etmemesinin gerekçesini ise şöyle açıkladı. "Ben ondan daha üstünüm. Beni atesten onu ise çamurdan yarattın" (Sâd 38/76)(67)

Böylece şeyten büyülenmiş ve Allah'ın emrine karşı gelmiş oldu ve Allah da onu önce cennetten sonra rahmetinden kovdu.

"Çık oradan sen artık kovulmuş birisin. Cezâ gününe kadar lanetim senin üzerinedir." (Sâd 38/77-78)

2-Cehennem: Hem cennetten hem de ilâhî rahmetten kovulan Seytan Yüce Allah'dan kıyâmete kadar mühlet istedi. Allah da ona istediği mühleti verdi (373)

Daha sonra şeytan kendisinin bu duruma düşmesine sebep olan insanogluna vesvese vereceğine, onu doğru yoldan saptıracağına yemin etti:

"İblis öyle ise beni azdırmama karşılık and içerim ki, ben de onları saptırmak için senin doğru yolunun üstünde tuzak kuracağım, sonra elbette onlara önlerinden arkalarından, sağlarından, sollarından sokulacağım ve sen onların çoklarını şükredenlerden bulamayacaksın " dedi.

Allah buyuruyordu:

"Haydi sen yerilmiş ve kovulmuş olarak oradan çık. And olsun ki, onlardan kim sana uyarsa sizin hepinizi cehenneme dolduracağım." (A'râf 7/16-17-18)

370-Bakara 2/34
371-Zâriyat 51/56
372-En'âm 6/1-2
373-A'râf 7/14-15

Seytanın zorlayıcılığının olup olmaması şeytanın va'di bölümünde incelenmiştir.

İslâm âlimleri, cinlerden kâfir olanlarının cehennemde zemherir "siddetli soğuk" türünden veya daha başka azâb türleriyle cezâlandırılacağını kabul etmelerine karşılık mümin olanlarının cennette mükâfatlandırılması konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Çoğunluğa göre ilâhî buyruklara itaat eden cinler cennete girecektir. Yine çoğunluğa göre ilâhî buyruklara itaat etmeyen cinler cehenneme girecektir. Ebû Hanîfe ve diğer bazı âlimlere göre ise, cehennemden kurtulmak suretiyle mükâfatlandırılmış olacağı, fakat cennete giremeyeceği ve nihayet hayvanlar gibi yok edileceği görülmüştür. A'râfta bulunacaklarını söyleyenler de vardır. (374)

g-Mürtedlere Yapılan Va'd

irtidâd ve ridde kelimeleri "kişinin geldiği yoldan dönmesi" (375) anlamına gelir. Mürted ise istilahta bir müslümanın dinden çıkması veya başka bir dine girmesi manasında kullanılmaktadır. (376)

İslâm hiç bir kimseyi müslüman olmaya zorlamamıştır. İslâm'ın istediği insanların diledikleri dine cebir ve zorlama yoluyla değil serbest iradeleri ile girmeleri ve dinlerini yaşamalarıdır. Kendi rızasıyla İslâma giren kimseye de o dini terketme imkân ve hürriyeti verilmemiştir. Bu fiil vatana ve müslümanlara ihânet olarak değerlendirilmiştir. (377)

374-Ünal, Ali, a.g.e., s.243

375-Râgıb el-İsfehânî, a.g.e., s.192-193

376-Karaman, Hayrettin, Anahatlarıyla İslâm Hukûku, I, 223

377-Karaman a.y.

irtidât kısmı Peygamberimiz (s.a.v)'in zamanında toplu olarak da sahabe devrinde vukû' bulmuştur. Müslümanlar bunlarla harp etmişlerdir.

Mürtedlere Yapılan Vaîd

1-Allah onları hidâyete erdirmeyecektir. (378)

2-Dünyada da âhirette de yaptıkları boşa gidecektir.(379)
Dünyada yaptıkları güzel amellere ne dünyada ne de âhirette mükâfaat verilmeyecektir.

3-Dünyada hezîmete uğrayacaklar, yok olacaklardır:

"Ey İmân edenler içinizden kim dininden dönerse şunu bilsin: Allah onun yerine öyle bir kavim getirecek ki, Allah onları sever, Onlar da Allah'ı severler, müminlere karşı yumuşak gönüllü kafirlere karşı onurlu ve başarılı yukarıdadır....."(Mâide5/54)

Allah Teâlâ islâm'a girip de onun kadrini kıymetini bilmeyen insanları yok edip onun yerine kadir,kıymet bilir insanlar getirecektir.

4-Allah onları affetmeyecektir."Elbette İmân ettikten sonra kâfir olanlar ve sonra küfürlerini artıranların tövbeleri kabul olunmaz.işte bunlar sapıktırlar.(Al-i imrân 3/90)

5-Onlara cehennem azâbı vardır.(380)

h-Müslümanlara Yapılan Vaad Ve Vaîdler

Kur'an'ın bütün müminlere genel olarak yaptığı vaad ve vaîdleri daha önce gördük. Burada bazı iyi ve kötü şeyleri

378-Al-i imrân 3/86

379-Bakara 2/217

380-Al-i imrân 3/106, Nahl 16/106

yapan müminlere verilecek dünyevî ve uhrevî mükâfat ve ceza-yayı göreceğiz.

Kur'an müminleri hatalardan korumak ve iyilige teşvik etmek için her yaptığı işe bir karşılık vermektedir. (381) Faiz yiyenler(382), zekât vermeyenler savaştan kaçanlar(383) zinâ edenler(384), adam öldürenler(385), peygamberin verdiği hükme razı olmayanlar(386) ve dünya menfaatlerini Allah ve Resûlünün sevgisinin önüne geçirenler ağır bir şekilde tehdit edilmişlerdir. (387)

Allah yolunda cihâd edenlere (388), şehid olanlara(389), "Ensâra", "Muhâcire"(390)ve takvâ sahiplerine(391)özel mükâfatlar vardır. Sâlih amel işleyenlerin günahlarını Allah örtecek ve sâlihler arasına sokacaktır.(392)

Müslümanların âhirette,dünyada yaptıkları sâlih amellere göre dereceleri vardır.(393) Günahkâr müslümanların ve kâfirlerin dünyada yaptıkları kötü amellerin derecelerine göre cehennemde derekeleri vardır.(394)

-
- 381-Zilzâl 99/7-8
 382-Bakara 2/275
 383-Nisâ 4/77
 384-Furkân 25/68-69
 385-Nisâ 4/93
 386-Nisâ 4/65
 387-Tevbe 9/24
 388-Nisâ 4/95
 389-Bakara 2/154
 390-Tevbe 9/117
 391-Muhammed 47/15
 392-Ankebût 29/7
 393-En'âm 6/132
 394-Nisâ 4/145

VAAD VE VAİDİN FERDİ VE İÇTİMAİ TESİRLERİ

1-VAAD VE VAİDİN FERT ÜZERİNDEKİ TESİRLERİ

A-AKLI TESİRLER

Kur'an pek çok yerde insanın tabiatı ve hâdiseleri düşünmesini ve aklını çalıştırmasını ister. Çünkü aklını kullanıp, önceki kavimlerin yaptıkları hatalardan dolayı başlarına gelenleri düşünen, ibret alan insan aynı hataları işlemekten kaçınır.

Bir eğitimci çocuğu yetiştirmek için "Verdiğim nasihatleri dinler yaramazlık yapmazsan, vazifelerini yaparsan sana para veririm, oyuncak alırım, seni gezdiririm..." diye birçok vaadlerde bulunur. Bunun aksine "Sözümü dinlemez, yaramazlık yaparsan, tembellik yapar vazifelerini yapmazsan seni cezâlandırırım" diye tehdit eder. İşte Allah Teâlâ da insanları eğitmek, doğru yola sevk etmek ve doğru yolda sâbit tutmak gayesiyle insanlara inanıp itaat ettikleri iyi kul oldukları takdirde cennetle müjdeler, inanmaz isyân ederlerse cehennemle tehdit eder.

"Vaad" insanın ümit duygusuna, "vaid" de korku duygusuna hitap etmektedir. İnsan yaratılış icabı birbiriyle çelişkili bir takım duygular içinde bulunmaktadır. Korku ve ümit duyguları insanın benliğini saran birbirine zıt iki duygudur.(1) insanda yaşanan ilk duygular bunlardır. Tabiatı iti-

1-Saka, Şevki, Kur'an-ı Kerim'in Davet Metodu, s.141

bâriyle insan rûhu hem korku hem de ümitle doludur. Çocuk doğarken bu iki kâbiliyetle birlikte doğar. Hem karanlıktan korkar hem de yalnızlıktan emîn olmak ister. Annesinin veya tanıdık kimselerin kucağında dinlenmek ister. (2) Bu duygular insanı belli bir istikamete yöneltmesinde ve kendisine çeki düzen vermesinde önemli etki yapmaktadır. İnsan ölümden, âcizlikten, çile ve ızdırâp çekmekten, hayatta başarılı olmamaktan korkar. Diğer taraftan insan sağlam ve kuvvetli olarak yaşamak, hayatta başarılı olmak, zengin olmak ve makam sahibi olmak ister. İşte insan tabiatında varolan çelişkili bu duygular insana yön verir. Korktuğu kadar ve korktuğu şekilde, ümit ettiği kadar ve ümit ettiği kadar ve ümit ettiği şekilde kendisine bir hayat planı çizer. Davranışlarını korku ve ümide göre düzenler. (3) Ümit korkuyu dengeler. Ümit olmasaydı korku insan hayatına hakim olurdu. (4)

Kur'an'ın pek çok âyeti insanın bu duygularına hitâp ederek onları harekete geçirmek istemiştir. (5) Kimden korkulmasının ve kime ümit bağlanmasının gerektiğini açıkça ortaya koyarak insanı uyarmaya çalışmıştır:

"İşte o şeytan ancak kendi dostlarını korkutur inanınmışsanız onlardan korkmayın. Benden korkun."
(Al-i imrân 3/175)

insan ancak Allah'dan korkmalıdır. Çünkü öldüren, diriltten, rızık veren, ve bütün işlerin olmasını sağlayan yal-

2-Kutub, Muhammed, insan Psikolojisi Üzerine Etütler, s.103-104

3-Kutub, Muhammed, a.g.e., s.104

4-Bayraktar, M.Faruk, İslam Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Muna-sebetleri, s.56

5-Alûsî, a.g.e, VII, 37

nız Allah'dır. (6) Allah rızasının olmayışı(7), gazâbı(8), Allah ve Resûlünün harbi ile(9), dünya ve âhirette cezâlandırma (10) ve daha pek çok şekilde insanları korkutur. Bunlara karşılık rızası ile(11) rahmet ve mağfiretiyle(12), dünyevî ve uhrevî mükâfatlandırma ile(13) ümit verir.

Eğitimcilerin baş vurduğu "cezâ ve mükâfat" prensibini Kur'an-ı Kerim daha çok cennet ve cehennem tasvirleriyle ifade etmiştir. insanların anlayabilecekleri şekilde tasvirler yapılarak insanlar uyarılmak istenmiştir. Allah Teâlâ kendi azâbından kahrından ve cehenneminden korkulmasını(14), lütfuna, rahmetine, affına ve cennetine sığınılmasını istemektedir. (15) Kur'an'da ümidin kaynağı olan "cemâl sıfatlarıyla" endişenin kaynağı olan "celâl sıfatları" genellikle yan yana zikredilmiştir.(16)

Cennet ve cehennem tasvirlerinin yapıldığı surelerin çoğu Mekke'de nazil olmuştur. Bu sahnelerin o kadar çok zikredilmesinin hikmeti elbette büyüktür. imânın şartlarından birisi de; âhiret âleminin varlığına inanmaktır. Kur'an öldükten sonra dirilmeyi, cennet nimetlerinin çokluğunu ve cehennem azâbının korkunçluğunu çok canlı bir şekilde insanın önüne sermekte ve insanı düşündürmektedir. Hatta bu âyetler

6- Kutub, Muhammed, islâm'da Eğitim Metodu, s.185

7- Hadîd 57/16

8- Nûr 24/14-17

9- Bakara 2/278-279

10- Tevbe 9/39, Furkân 68/69

11- Fecr 89/28

12- Zümer 39/53

13- En'âm 6/49

14- Tevbe 9/13, Mâide 5/3, Neml 16/50, Bakara 2/24, 196

15- Nûr 24/52, insân 76/13-21, Al-i imrân 3/145

16- Enbiyâ 21/90, Secde 33/6, Bakara 2/218, Zümer 3/53, Sad 38/65

okunurken insan bunları görüyormuş ve hissediyormuş gibi bir ortamda kendini hissetmektedir. Ölüm, öldükten sonra dirilme, cennet nimeti cehennem azâbı..... inanıp iyi işler yapanlar için de ateş dolu cehennem vardır. Orada ne iltimas ne de hassas adâlet terazisinde kıl kadar bir yanılma vardır (17)

"Zerre kadar hayır işleyen mükâfatını, zerre kadar şer işleyen de cezâsını görür." (Zilzâl 99/7-8)

Vaad ve vâidin gayesi insanı hidâyete erdirmektir. Kur'an cezâ ve mükâfattan, cennet ve cehennemden bahsetmekle insanın korku ve ümit duygularına dokunarak onu, yeryüzünün korkularından, geçici nimetlerine aşırı düşkünlükten koruyarak, Allah'ın gazâbı ve cehennem azâbından Allah'ın rahmeti ve cennet nimetine eriştirmeyi amaçlar, dünya ve âhîret saâdetini temin etmeye çalışır.

Yukarıda da değindiğimiz gibi vaad ve vâid daima yanyana zikredilir. Cennet ve cehennem tasvirleri yanyana yapılır:

"Bunlar adn cennetine girerler. Orada altın bilezikler ve incilerle süslenirler, elbiseleri de ipektir. Derler ki bizden üzüntüyü gideren Allah'a hamdolsun." (Fâtır 35/33-34)

"İnkâr edenlere de cehennem ateşi vardır. Öldü rülmezler ki ölsünler, cehennem azâbı biraz olsun ha fifletilmez. işte biz küfrünü sürdüren her nankörünü böy le cezâlandırırız." (Fâtır 35-36)

işte karşılıklı iki tablo: Birinde güven , rahatlık ve huzur, diğesinde ise çile, ızdırap ve ümitsizlik. işte bun-

ları duyan, bunları okuyan insan iki hayat arasında bir tercih yapmak durumundadır.

Cezânın Kur'an'da yetmişiki âyette geçmesine karşılık, mükâfaat yüzatmış yerde geçmektedir. Bu Kur'an'ın cezâlandırılmaktan ziyâde mükâfatlandırmayı öngören bir mesaja sahip olduğunu gösterir: (18)

"Rahmetim herşeyi kuşatmıştır." (A'râf 7/156)

Kur'an'da bazen cezâ, bazen de mükâfaat önce zikredilmektedir. Önce korku sonra ümit verilmesi konusunda Gazâlî şöyle söylemektedir:

"Dikkat et ki, Resûlullah halkı nasıl korku kamçısı ve ümit gemiyle Allah'a doğru sevk ediyor? Zira onları evvelâ korku kamçısıyla sevketti sonra bu korku onları normal hududların dışına çıkarıp ümitsizliğe düşürdüğü zaman Resûlullah onları ümit ilacıyla tedavi etti. Onları normalin hududuna çevirdi. (19)

Teşvik ve sakındırma ile terbiye tepkilere ve duygulara hakim olma ve aralarında denge kurmaya dayanır. Ümit duygusundan sıyrılıp tamamen korkuya bürünmek uygun değildir.

Bu sebeble günah işleyen kimsenin, Allah'ın rahmetinden ümidini kesip ümitsizliğe düşmesi yasaklanmıştır:

"Ey günah işlemekle nefislerine karşı haddi aşmış kullarım, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyiniz. Çünkü Allah bütün günahları bağışlar." (Zümer 39/53)

Allah'ın bağışlamasından ümidini kesen insan inancından

18-Ay, Mehmet Emin, Kur'an-ı Kerim'de Disiplin, Mükâfat Ve Cezâ Kavramları, U.Ü.i.F. Dergisi, sayı:4, Yıl:4, s.254
19-Gazâlî, a.g.e., IV, 313

da vazgeçer. Dolayısıyla Allah ile arasındaki bağı koparmış olur. Bu aşamadan sonra dünyanın çeşitli dertleri ve zorlukları altında hayatını sürdürmesi gittikçe zorlaştığı için ya devamlı olarak topluma zararlı olmaya çalışır, ya da canına kıyar. İşte ümit duygusu burada insanı hayata, topluma ve Allah'a bağlar. Yaşama sevinci, dinamiği ve gücü verir. Doğruya, güzele ve Allah'a sevk eder. Hem kendisine hem de topluma faydalı insan haline gelir.

Allah'ın azâbından ve azametinden korkmayıp, affından ve mükâfatından kesin olarak ümit beklemez de en az ümitsizlik kadar kötü neticeler doğurur. Kibre, nankörlüğe ve gevşeklige sürükler.

Yahûdîler ve Hıristiyanlar Allah'ın oğulları ve sevgilileri (20) olduklarını dolayısıyla Allah'ın çok az bir süre dışında azâb etmeyeceğini(21) söyleyerek İmândan kaçınmışlardır.

Allah'ın rahmetinden son derece emin olmak, önce emirlerde, sonra nehiylerde gevşeklige yol açar.

Sünneti terk; farzı terke, mekruhu işlemek de; haramı işlemeye sevk eder. Tabiatıyla imân da bundan zarar görür.

Mümine yakışan korku ve ümit arasında bulunmasıdır. Yani hem Allah'ın azâbından ve azametinden korkmak, gurura kapılmamak hem de Allah'ın rahmetini beklemek, hata karşısında O'nun bağışlamasından ümit kesmemektir. Çünkü ümit kesmek küfre götürür.(22)

 20-Mâide 5/18
 21-Bakara 2/80
 22-Yûsuf 12/87

O gün kimse kimsenin günahını çekmez (23) ve kimsenin de kimseye faydası olmaz.(24) Böylece Allah'ın vaadi gerçekleşmiş olur:

"Cennetlikler, cehennemliklere: Biz Rabbimizin vaad ettiğini gerçek bulduk, siz de Rabbinizin size vaad ettiğini gerçek buldunuz mu? diye seslenirler. Onlar da evet derler."(A'râf .7/44)

B-RUHi TESİRLER

insan psikolojisi süslü ifâdelerden ve renkli örneklerden çok hoşlanmaktadır. Vicdana ve hisse yapılan hitap, aklî ve mantığa yapılan hitaptan daha tesirlidir. Bu yüzden Kur'an aklî metoddan çok, hissî metodları kullanmış, vicdanlara hitabetmiş ve kısa zamanda gayesine ulaşmıştır.

Kur'an akılla kavranabilecek mânâları misallerle, tasvirlerle canlı birtakım varlıklar ve hâdiseler haline getirerek anlatır ki; bu yolla insanların düşünmesini ve ikna edilmesini istemiştir. Akla hitap eden mücerred mânâlar insanların zihinlerinde pek fazla yer etmezler. Hâlbuki duyular yoluyla elde edilen bilgiler insanların kafası na ve gönlüne daha iyi yerleşmektedir.

Allah'a inananlara vaad edilen cenneti Kur'an şöyle tasvir eder:

"Onlar âhirette mücevherlerle işlenmiş tahtlar üzerinde karşılıklı ve yaslanmış olarak otururlar. Ebedi tazeliğe ermiş gençler, maîn şarâbından doldurulmuş kadehler, kâseler ve ibriklerle onların etrafında divan dururlar. içtiklerinden başları dönmez ve sarhoş da olmazlar. Dünyada yapmış

23-En'âm 6/164

24-Abese 80/34-37

oldukları iyi amellere bir karşılık olmak üzere arzu ettikleri her meyve, canlarının çektiği her çeşit kuş eti, ipek zemin üzerine yerleştirilmiş inciden heykeller gibi, berrak iri gözlü, şahin bakışlı hüriler onların emrindedir." (Vâkıa 15/24)

Bu âyetlerde de insanın çeşitli arzularına, zevk ve estetik anlayışına hitap edildiği görülmektedir. Dünya saraylarının en ihtişamlılarında dahi görülmeyecek müstesnâ sahneler canlandırılarak, insanın hizmetine sunulacağı vaad edilmektedir. Çoğu zaman duygularının etkisinde kalan insan dünyanın çileli hayatından sonra, tasvir edilen bu muhteşem yaşantıya kavuşmayı her halde arzu edecektir. (25)

Peygamberimiz (s.a.v)'de bu metodu çok kullanmıştır. Cennet nimetlerini ve güzelliklerini ashabına tasvir etmiştir. (26)

inkarcılara vaad edilen cehennemi ise âyet-i kerimeler âzabının korkunçluğunu çok açık ve canlı bir şekilde insanların dikkatine sunarlar:

"Rablerini inkâr edenler için cehennem azâbı vardır. Ne kötü bir âkibettir o. Oraya atıldıkları zaman onun öfkeli homurtusunu işitirler, o kaynıyor az daha öfkeden patlayacak; her topluluk içine atıldıkça onun bekçileri sorar: Size bir uyarıcı gelmedi mi? Onlar da derler ki: Bize bir uyarıcı geldi ama biz yalanladık." (Mülk 67/6-9)

Burada insan tüyler ürpertici sahne karşısındadır. Cehennem canlı bir varlık gibi, kin ve öfkeden kudurmaktadır. inkarcılara karşı homurdanışı, Avını parçalayan bir canavar gibi dehşet saçmaktadır. Düşünen insan böyle bir sonuçla

25-Râzî, a.g.e., VIII, 44-48

26-Müslim, Sıfâtü'l-Cenne, IV, 2178

karşılaşmak istemez. Veya böyle bir felâketle karşılaşmamak için inkarcılıktan vazgeçer. Kur'an'da kıyâmet sahneleri de insana son derece korku ve ürperti verir.

"Gök yarıldığı zaman, yıldızlar dağılıp döküldüğü zaman, denizler kaynaştığı zaman, kabirlerin içi dışa çıktığı zaman, insanoglu, ne yaptığını ve ne yapmadığını görür."(infitâr 82/1-5) (27)

insanın fitratında ebedî kalma, yok olmama duygusu vardır.Seytan da Adem (a.s) ve Havvâ'yı bu zayıf noktalardan yakalayarak yasak ağaçtan yemelerini sağlamıştır.

Kur'an insanın bu duygusuna hitap ederek bu dünyanın geçici olduğunu, mutlaka son bulacağını ve dönüşün Allah'a olacağını inananların cennette, inanmayanların da cehennemde ebedî kalacağını haber vermiştir. Bununla da insanın sahte kıymetler ve sahte emeller peşinde koşmaması ve daima âhîret ümîd etmesi amaçlanmıştır.

II. VAAD VE VAİDİN CEMİYET ÜZERİNDEKİ TESİRLERİ

A-CEMİYETİN DİNİ HAYATI ÜZERİNDEKİ TESİRLERİ

Gelecek ümîdi dinden gelir. Arkasında ferâgat, fedâkarlık, sabır, çalışma ve mücâdele etmek. Hayatın güçlüklerini tahammülle karşılamak ve yenmek için, dindar kendinde daha fazla kuvvet hisseder.

Bu dünyadaki hayat hiç son bulmayacak, daha iyi bir hayat olan geleceğe ait sadece bir geçiş ve hazırlıktır.

Bu husus Allah'ın kanunlarına itaat ve doğru ameller

vasıtasıyla Allah'ın hoşnutlugunu kazanmak için sürekli bir çabaya olan ihtiyacı belirtir.

Allah'ın gazâbından kıyâmet ve cehennemden korkan insan bu korkunç durumla karşılaşmaması için inanacak ve Allah'ın emirlerini yerine getirmeye çalışacaktır. Allah'a şirk koştuktan, onun emirlerini çiğnemekten, ibâdetlerini eksik yapmaktan çekinecektir.

Allah Kur'an'da ancak kendisinden korkulması gerektiğini ve dolayısıyla kendisine ibadet ve itaat edilmesi icâb ettiğini bildirmektedir:

"Bugün kafîrler dininizi söndürmekten ümitlerini kestiler, artık onlardan korkmayın, yalnız benden korkun..."(Mâide 5/3)

Allah'tan korkan insan, ancak O'na karşı gelmekten, onun emirlerini çiğnemekten sakınabilir:

"Sen ancak Kur'an'a tabi olan onunla amel eden ve görmediği Rahmân'a korku besleyen kimseyi sakındırırsın."(Yâsîn 36/11)

Allah'tan korkan insan davranışlarını ona göre ayarlayacaktır. Onun sevmediği şeyleri yapmayacak, sevdiği, yapılmasını istediği şeyleri de yapacaktır.

Allah'ın affını, mağfiretini, cennetini ve rızasını ümit eden insan Allah'a lâyık bir kul, Peygambere lâyık bir ümmet olmaya çalışacaktır. İşlemiş olduğu günahlara bakarak "Ben artık Allah'ın kötü kulu oldum" düşüncesiyle ümitsizliğe kapılarak daha fazla günah işleyecektir. Bu yeni ümit ve inançla Rabbine daha fazla bağlanıp, yaklaşıp emirlerini

yerine getirmeye, yasaklarından da kaçınmaya son derece gayret gösterecektir. Çünkü insanoglu gelecege dönük olan ümit ve hayalleriyle hayatını devam ettirmektedir. Bu ümit ve hayalleri yıkılmış bir insanın, dünyanın çeşitli dertleri ve zorlukları altında hayatını sürdürmesi gittkçe zorlaştığı için, ya devamlı olarak başkalarına zararlı olmakta ya da kendi canına kıymaktadır. Halbuki Yüce Allah müminin hiç bir zaman ümidini yitirmemesini (28) Allah'ın rahmetinden ancak kâfirlerin ümidini keseceğini bildirmektedir.(29) insana ümit aşular gelecege güvenle bakmasını öğütler. Tevbe edenlere türlü türlü müjdeler verir:

"Onların hareketlerinin karşılığı Rablerinden bağışlanma ve içlerinde ırmaklar akan, temelli kalacakları cennetlerdir. Böyle yapıp davrananların mükâfatı ne büyüktür."(Al-i imrân 3/136)

Görüldüğü gibi Rabbimiz gereği gibi tevbe edenlerin tevbesini kabul edip onları mükâfatlandıracağını, böyle davrandıkları takdirde yarınlarından emin ve güvenli olacaklarını, yitirdikleri ümitlerini yeniden ele geçireceklerini açıkca haber vermektedir.(30) Rabbimizin böyle bir mükâfaatına kavuşmak insanı hayata bağlayan ne büyük bir mutluluktur. Bu bakımdan, Allah'ın gazâbından korkmak ve rahmetini ummanın insanın hayatındaki rolü pek büyüktür. Bu inanç içerisinde olan insan her an Allah'dan korkarak ve rahmetini ümit ederek Allah'ın ipine daha sıkı sarılacak, emirlere muhâlefet etmekten sakınacak ve islâm'ı daha güzel yaşamaya çalışacak.

28-Zümer 39/53

29-Yûsuf 12/87

30-Tunc,Cihad "Tevbe", Ş.i.A., VI,207

Her fert kendisini böyle düzeltince, toplum da fertlerden meydana geldiğine göre o da kendisini düzeltmiş olacaktır. Müslüman kendi hayatını islâm'a göre ayarlamakla kalmayacak islâmî bir çevre oluşturmaya çalışacaktır. Böylelikle toplumda islahlaşmış ve islâmîleşmiş olacaktır.

Kur'an, Allah'a îmân edip sâlih amellerde bulunan bolluk ve darlıkta Allah için sarfeden, sadakalar veren, öfkelerini yenen, insanların kusurunu affeden (31), doğruluk üzere olan büyük günahlardan kaçınan (32), haksızlık ve zulüm yapmayan insanların cennetle ve rızâ-i Bârî ile mükâfatlandırılacaklarının bildirmektedir. Büyüklük taslayan, bozgunculuk yapan, haksızlık ve zulüm yapan, günah işlemekten çekinmeyen, yoksulu doyurmayan, yetimi itip kakan, zekâtını vermeyip mal biriktiren, dünyayı isteyen, Allah'a ve Peygambere karşı gelen insanların da cehennemle ve kahr-ı ilâhî ile cezâlandırılacaklarını bildirmektedir.

İşte Allah'ın kahrından ve cehenneminden korkan insan bütün bu kötü fiillerden uzaklaşacak, bozgunculuk yapmayacak; toplumun islahı için çalışacaktır. Zulüm yapmayacak; adâletli davranacaktır.

Allah'ın cennetini ümit insan da Kur'an da geçen bütün güzel hasletlere sahip olmaya çalışacaktır. Sâlih amellerini artırmaya ve daha bir ihlâslı yapmaya çalışacaktır.

Sahip olduğu iyi hasletleri değiştirmekten de korkacaktır çünkü Kur'an şöyle tehtid etmektedir:

31-Al-i imrân 3/134
32-Suarâ 42/37

"Bir topluluk kendi nefislerindeki değiştirmediğçe Allah onlara verdiği nimeti değiştirmez."
(Enfâl 8/53), (Ra'd 13/11)

Allah'ın bahsetmiş olduğu nimet olan ahlâk, imân, hidâyet, izzet, şeref, bolluk ,refah vs... ancak kişinin bunlara meylinin azalması, bunları elde tutmak için gereken şartları yerine getirmemesiyle elden kaybolur.

B- İCTİMAİ HAYAT ÜZERİNDEKİ TESİRLERİ

1-Değerlerin Teşekkülü

Hiç bir fikir, felsefe,ideoloji, dînin yerini tutamaz ve onun yaptığı tesiri yapamaz. Her ideoloji fikir sahasında kalır. Ferdin yiyip içtiklerine, alışverişine, yatağına nüfûz edemez. Din ise günlük işlere kadar girerek, ferdi kuşatmış ve ona kuvvet kaynağı olmuştur, inancın bir parçası olmuştur. Allah'ın vaad ve vaidi inananların sosyal hayatı üzerinde etkisini göstermektedir. Allah'ın cezâlandırmasının korkma ve mükâfatlandırılması ümidini Allah'ın ve Resûlünün istediklerini yapıp istemediklerini de yapmamaya sevkeder. İnsan hayatında şuurlu veya şuursuz etkisini gösterir.

İslam; mücerret tasavurlardan ibaret değildir. O bütün hareketlerimizde, eşya ile temasımızda kendini göstermektedir.

Bu nedenle toplumdaki değerlerin teşekkülünde Allah'ın cezâ ve mükâfatının etkisi büyüktür. Auguste Comte'a göre kurumlar âdetlere, âdetler inançlara bağlıdır.(34) Kur'an büyük bir ahlâk üzere yaratılan Resûlullah (s.a.v)'i müminlere örnek olarak sunmak ve ona itaat eden müminleri bağışlayacağını bildirmekle ahlâkın çerçevesini çizmiştir. İnsan-

nın maddi yapısının yanında bir de manevi yanı vardır. Gönlünde iyilik , kötülük, insanlık ve adâlet duyguları taşıyabilen iyiliği arzu edebilen ve doğruluğu sevebilen bir mahluktur. Akıl ve muhakeme kuvvetiyle iyiyi, güzeli, doğruyu tanıyıp ayırt etme imkânına, irâdesiyle bunları isteme kâbiliyetine, gönlünde bu yüksek duyguları ve ülküleri taşıyabilme kudretine maliktir. Fiil ve münâsebetlerin iyilik ve doğruluk esaslarına göre nizamlanmasını arzu eder, bunları içinden ister. insanın bu hususiyetleri göz önünde tutulunca tabii nizam içinde ve bunun devamı şeklinde, ikinci bir nizâma bağlanmak zorunda olduğu anlaşılır.(35) Bu nizâm insan fitratına uygun islâm nizâmıdır. Dolayısıyla toplumun örfleri, âdetleri, ahlâkı ve hukûku üzerinde vaad ve vaîdin etkisi büyük olmuş olur.

Cemiyetin hukuku ile islâm'ın hak fikri, adâlet fikri ve sorumluluk duygusu ortaktır. Her iki sosyal hayatta bunlar temel vazife görürler. Adâlet, adâletin son dayanağı olan ilâhî adâletle temellendirilmiştir. Böylece hakîkî değerler ilâhî adâlet içinde temelini bulmuş olur ve beşerî âleme yansırken buradan güç alır.(36)

2-Cemiyetin Huzur ve Emniyeti

Sosyal hareketlilikte din daima denge, istikrâa ve emniyet unsuru olmuştur. Yalnız başına yaşayan insan için ne ahlâk, ne sorumluluk, ne hukuk ne de cezâ yoktur. Bütün bunlar cemiyet içinde söz konusudur. Her toplumda fertler ara-

34-Levy Bruhl, Lucien, Auguste Comte ve Felsefesi, (trc. Z.F. Fındıkoğlu), s.5

sındaki münâsebeti düzenleyen, hakları koruyan ve cemiyette huzur ve güvenliği sağlayan birtakım kurallar ve müeyyideler vardır. Hukukta müeyyide sadece maddîdir. Suça göre; hapis, sürgün, idam gibi cezâlar verilir.

Montesquieu'ya göre insan hayvanlardan farklı olarak zeka ve irâde ile mücehhez olduğu için, birtakım kanunları ihlal edebilir. Buna karşılık başka birtakım kanunlara tabidir. Nefsini tanıması için; ahlâk kanunlarına, ihtiraslarına kapılmaması ve haddini aşmaması için; dini kanunlara hemcinsinin varlığını hesaba katması için de; siyasî ve medenî kânunlara tabidir. (37)

İslâmî cemiyet büsbütün ilâhî hukuk tarafından idâre olunur ve onun emrettiklerini yerine getirmek zorundadır. Cemiyetteki değişmeye göre beşerî hukuk değişirken, ilâhî hukuk doğru yoldan sapmak veya değişmek için cemiyete asla müsadé etmez ve değişmez bir haldedir. Cemiyet aile, aile de fertlerden meydana gelmektedir. Bu yüzden islâm ferde ihtimamla bakar ve onun şahsiyetini geliştirmek için tüm fırsatları ona verir. Fert üzerinde yüklenmiş tek sınırlama onun cemiyetin menfaatleri ile çatışma içine düşmemesidir. Bu sebeble islâm kişinin Allah'a ve cemiyete karşı vazifelerini bilmeyi mecbûrî kılar. Bu mecbûrî emellerle insanın ruhunu temizlemek ve insanı fedâkârlığa hazırlamak arzu edilir. Bu özellik, islâm'ın o cemiyetin sosyal yapısına ait özellikleri ve hakîkî rûhudur. insanın fikrî yapısı bu

35-Başgil, Ali Fuat, Esas Teşkilât Hukûku, s.18-19

36-Sezen, Yümni, Sosyoloji Açısından Din, s.78

37-Topcuoğlu, Hamide, Hukuk Sosyolojisi, s.371

şekilde inşa edilince, diğerlerine karşı iyilik yapma ve baş-
ka birini kendine tercih etme konusunda memnuniyet duymaya
başlar.(38)

Beşerî hukuk sistemlerinde rabbânî müeyyideler olmadığı
ahlakî sorumluluk bulunmadığı için kanunu ihlâl eden kişi
vicdanında bir rahatsızlık duymaz. Bazı hallerde bunu
kitabına uyduranlar için ihlâl ve yan çizme marifet sayılır.
İslâm hukuku ise din ve ahlak ile iç içedir. Bu nedenle bir
müslüman kanunu ihlâl ettiği, kanunun gereği olan bir hakkı
İfâ etmediği zaman hukuk yanında hem ahlâk bakımından
kusurludur, hem de din bakımından günah işlemiştir. Bu üç mü-
eyyide onu mutlaka rahatsız edecek ve itaate sevkedecektir.
(39) Yine beşerî hukuklarda suçların cezâsı dünyevîdir; dün-
yada çekilir, yahut affa uğrar ve biter. İslâm hukukunda suç-
ların bir dünyada, bir de âhirette cezâsı vardır.(40) Kimse-
nin görmediği yerde suç işleyen kişi eğer Allah'ın vaîdine
inanmıyorsa vicdânî bir rahatsızlık duymayacak ve suç işleme-
ye, toplumun huzuru ve emniyetini bozmaya devam edecektir.
Sayet bu suçlu Allah'ın vaad ve vaîdine inanan bir kişi ise,
dünyada cezâsını çekmediği zaman âhirette Allah'ın onu cezâ
landıracağını bileceğinden vicdânî bir rahatsızlık duyacak
ve hem kötülükten vazgeçecek hem de kendini kanuna teslim
edecektir.

Beşerî hukuklarda hak ve hukûka riâyet eden kişilerin
yaptırımdan kurtulmak ve iyi bir vatandaş olmaktan öte elde

38-Muslihiddin, Muhammed, İslâm Ve Sosyoloji, s. 82-83

39-Karaman, İslâm ın Işığında Günün Meseleleri, III, 250

40-Karaman, a.g.e., III, 280

edecekleri mükâfat yoktur. İslâm hukuk kâidelerinin nihâi olarak vâzıı Allah olduğu için buna itaat edenler aynı zamanda Allah Teâlâ'ya kulluk etmekte ve bu yüzden sevap kazanmakta, en büyük olan Allah rızasını elde etmektedirler. Müslümanın İmânına göre Allah rızasını elde etmek demek, ebedî mutluluğu kazanmak demektir. Bu da hukuk düzeninin korunması bakımından önemli bir teşvik unsurudur. (41)

Dünyada yaptığı her iyi ve kötü şeyin âhirette karşısına çıkacağını bilen insan, başkaları görsün veya görmesin hal ve hareketlerinde daha dikkati olacaktır.

Zulüm ve haksızlık, bozgunculuk ve çirkin işler yapan milletlerin nasıl helâk edildiğini ve aynı hataları işleyenlerin de aynı âkıbete maruz kalacağını(42) bilen mümin bu tür kötü fiillerden imtinâ edecek, toplumun huzurunu bozmayacaktır. Vaad ve vaîd önce insanın kendi içinde barışık olmasını ve daha sonrada toplumda barış içerisinde yaşamasını sağlamaktadır.

III.VAAD VE VAİD AYETLERİYLE HEDEFLENEN BAŞLICA GAYELER

1-Allah'a imân Etmek

Kur'an ilk olarak insanın fitratındaki korku ve ümit duygularına dokunarak harekete geçirir, onlara yön verir ve eğitir.Gaye insanın Allah'a inanmasını sağlamaktır. Kur'an Allah'a inananların ve inanmayanların âhiretteki durumlarını gözleri önüne sererek İmân etmeye sevketmiştir:

41-Karaman,a.g.e.,III,280

42-Al-i imrân 3/11

"Rablerini inkâr edenler için cehennem azâbı vardır. Ne kötü bir âkibettir o. Oraya atıldıkları zaman onun öfkeli homurtusunu işitirler, o kaynıyor az daha öfkeden patlayacak, her topluluk içine atıldıkça onun bekçileri sorar: Size bir uyarıcı gelmedi mi? Onlarda derlerki bize bir uyarıcı geldi; ama biz yalanladık." (Mülk 67/6-9)

Burada insan tüyler ürpertici sahne karşısındadır. Cehennem canlı bir varlık gibi kin ve öfkeden kudurmaktadır. inkârcılara karşı homurdanışı, avını parçalayan bir canavar gibi dehşet saçmaktadır. Kur'an'ın bu tehdidini duyan, okuyan insan böyle korkunç felâketle karşılaşmamak için inkârcılıktan vazgeçecek ve İmân edecektir.

Kur'an cennet nimetleriyle de insanların ebedî nimetlere kavuşma arzusuna dokunmuştur:

"Bunlar adn cennetine girerler. Orada altın bilezikler ve incilerle süslenirler elbiseleri de ipektir. Derler ki bizden üzüntüyü gideren Allah'a hamd olsun. Şüphesiz Rabbimiz bağışlayıcıdır. Şükürün karşılığını verendir. Bizi keremiyle ebedî kalıncak eve yerleştiren O'dur. Orada bize ne bir yorgunluk dokunacak, ne de halsizlik dokunacaktır." (Fâtır 35/33-35)

Burada her çeşit üzüntü ve kaygıdan uzak, bol bol nimetler içinde yaşayan mutlu insanların sahneleri ortaya konmaktadır. Böylece karşılıklı iki tablo zikredilerek insanların İmân etmeleri amaçlanmıştır. Nitekim Yûnus (a.s)'ın kavmi Allah'ın azâbından korkmuş ve İmân etmiştir:

"Azâbımız gelp çıktığı zaman İmân edipte bu İmânı kendisine fayda vermiş bir memleket bulunsaydı ya. Ancak Yûnus'un kavmi müstesnâdır ki, bunlar iman edince kendilerinden dünya hayatındaki rüsvaylık azâbını uzaklaştırıp giderdik, ve onların muayyen bir müddete kadar dünya hayatından faydalandırdık." (Yûnus 10/98)

Yûnus (a.s.)'in milleti her îmânsız ümmetin başına gelen helâkın emârelerini görür görmez tevbe edip peygamberlerine inanmaları neticesinde yeis halindeki îmânları kabul görmüş-tü. Onlara da bu ün kalmıştı.(43)

Kur'an'da her peygamberin kavminin uyandığı takdirde bağışlanacakları(44), bol nimetlere kavuşacakları(45), inkâr ettikleri takdirde de azâba maruz kalacakları bildirilmektedir.(46)

2- Peygamberlere inanmak ve itaat etmek

Kur'an önceki kavimleri peygamberlere inanmadıkları ve itaat etmedikleri takdirde azâbla tehdid etmiştir. Suayb(a.s.) kendisine inanmayan kavmi şöyle uyarmıştır:

"Ey kavmim! sakın bana karşı düşmanlığınız Nûh kavminin veye Hûd kavminin yahut Sâlih kavminin başlarına gelenler gibi size de bir musibet getirme sin. Lût kavmi de sizden uzak değildir."(Hûd 11/89)

Allah peygamberlerine îmân etmeyen, yalanlayan ve eziyet eden kavmleri helâk ettiğini (47) bildirerek Hz. Muhammed'e inanmaktan uzak duran müşrikleri ve Ehl-i Kitâb'ı tehdit etmiştir:

"Eger onlar yüz çevirirlerse deki: işte sizi Ad ve Semûd'un başına gelen kasırgaya benzer bir rüzgârla uyardım."(Fussilet 41/13)

-
- 43-Çakan- Solmaz, a.g.e., s.187
 44-Nûh 71/10, Hûd 11/54, Mâide 51/65
 45-Hûd 11/54; Mâide 5/66
 46-Hûd 11/71, 93, Suarâ 26/155-156
 47-Hûd 11/89, Nisâ 4/155

Va'id âyetleri bir taraftan peygamberlere îmân ve itaati amaçlarken diğere taraftan kâfirlerin kâlpilerine korku salarak müslümanları onların şerrinden korumayı hedeflemiştir. Müşriklerin ileri gelenlerinden Utbe b. Rebîa Kâbe'de rastladığı peygambere nasihat etmek, onu davadan vazgeçirmek için yanına geldi ve şöyle dedi:

"Sen büyük bir dava ile geldin ve milleti böldün, ilahlarını ayıpladın babalarını suçladın. Şimdi beni dinle, bak sana ne diyeceğim; senin bu işten maksadın mal-mülk sahibi olmaksa, söyle verelim en zenginimiz ol. Yok maksadın reis olmaksa seni kendimize reis yapalım. Yoksa ciddî rahatsızlığın varsa bütün gücümüzle tedavi ettirelim. Bu yolda gerekirse bütün malımızı sarf edelim. Hz. Peygamber:

-Sözün bittiyse, şimdi sen beni dinle! buyurdu Utbe, memnun ve ümitli bir şekilde:

-Tabi dinliyorum, dedi.

Hız. Peygamber, besmele çekip Fussilet Sûresinin başından otuzyediy ayeti okudu, kalkıp secde etti ve sonra:

-Ey Ebul Velid, dinlediğini dinledin. işte sen ve işte Kur'an buyurdu.

Utbe, hiç cevap vermeden kalktı, müşriklerin yanına döndü. Utbe'yi uzaktan gören müşriklerden biri, durumdan şüphelendi.

-Utbe gittiği gibi gelmektedir, diye söylendi.

Utbe geldi oturdu; ne oldu diye merakla sordular.

Utbe:

-Ne olsun ben bir söz işittim ki, şimdiye dek bir benzerini asla duymuş değilim. O, ne bir şiir, ne bir sihir, nede bir kehânettir. Ey Kureys, beni dinleyin de bu zâtı kendi haline bırakın ilişmeyin. Eger Araplar bu zâta galip gelirlerse mesele yok: Yok eğer Araplara gâlip gelirse, onun iktidârı sizin iktidârınız, onun şerefi sizin şerefiniz demektir. Her iki halde de insanların en karlısı siz olursunuz." (48)

Hız. Peygamber okuduğu âyetlerde, inkârlarından ötürü Ad ve Semûd kavminin başlarına gelenler anlatılmakta ve müşrikler uyarılmaktadır. Başka bir rivâyete göre Peygamberimiz (s. a. v) yukarıda mealini verdiğim Fussilet Sûresi onüçüncü

âyetine gelince Utbe Hz. Peygamberin agzını tuttu, Rabbine yemin vererek vaz geçmesini rica etti ve kalkıp evine gitti. Utbe müşriklere de şöyle dedi:

"Vallahi; bilirsiniz ki, Muhammed birşey söylediği zaman yalan çıkmaz, onun için başınıza bir azâb inmesinden korktum"(49)

Görüldüğü gibi kâfirler inanmasalar da bazen Allah'ın azâbından korkup Peygamberin tebligine engel olmamaktadırlar.

Cennet ümidi de insanları Peygambere itaate sevkettir. Peygamber'e itaat Allah'a itaattir. Peygambere îmân ve itaat olmazsa Allah'a îmân da olmaz. Çünkü Allah Habîbine şöyle söylüyor:

"De ki, Allah'ı seviyorsanız ana uyunuz ki, Allah'da sizi sevsin ve günâhlarınızı bağışlasın. Allah son derece bağışlayıcı ve esirgeyicidir."
(Al-i imrân 3/31)

Hz. Muhammed (s.a.v)'in teblig görevi yanında tebyin görevi de olduğu; ve Allah'ın onu bize en güzel örnek olarak gösterdiği için ona uymak mecburiyetindeyiz. İnsan fitratında olan ebedî yaşama arzusu ve zevkû sefâ içinde yaşama duygusuna, islâm dokunarak, insanların daha rahat ve daha çabuk Peygambere itaatini sağlamıştır. İkinci Akabe bey'atında müslümanlar, Hz. Peygamberi canlarını, evlatlarını ve âilelerini korudukları gibi koruyacaklarına dair söz verdiklerinde "bunun karşılığında bize ne var?" diye sormuşlardı. Hz. Peygamber de "Cennet var" deyince onlar da bunun

üzerine hemen bey'at ettiler.(50)

3-Peygamberleri Ve Müslümanları Teselli Etmek

Bütün Peygamberler islâm'ı teblig ederken kafirlerin tepkileriyle karşılaşmışlardır. Özellikle toplumun eşrafı, zengin tabakası ve yönetici kadrosu tarafından hakârete ve eziyete maruz kalmışlardır. (51) Allah Teâlâ her defâsında yanlarında olduğunu, inanmayanları cezâlandıracağını, inananları kurtaracağını (52) ve cennetine sokacağını(53) bildirerek onları teselli etmiştir.

Nûh(a.s)'ı ölümle,(54) ibrahîm (a.s)'ı ateşte yakmakla, (55) Şuayb(a.s)'ı yurdundan kovmakla (56) tehdit etmişlerdir

Aynı şekilde Hz. Muhammed (s.a.v) ve ona inananlar müşrikler tarafından tehdit edilmişler, işkencelere maruz kalmışlar ve yurtlarından kovulmuşlardır.(57)

Allah Teâlâ dostu ve elçisi Hz. Muhammed (s.a.v)'i hiç yalnız bırakmamıştı. O'na yol göstermişti, yardımcı olmuştu, O'nu hiçbir zaman terketmemişti, üzülmesini istememişti:

"İnkâr edenlerin inkarcılığı seni üzmesin. Onları az bir süre geçindiririz, sonra da ağır bir azâba sürükleriz."(Lokmân 31/23-24)(58)

Mekke döneminin başlarında Yüce Allah sıkıntı çeken Peygambere ve müslümanlara sonlarının daha iyi olacağı kâfir

50-İbn Hişâm, es-Sîre, II,84-99

51-HGd 11/27

52-A'râf 7/72 , HGd 11/58

53-Nûh 71/10

54-Şuarâ 26/12

55-Ankebût 29/24

56-A'râf 7/88

57-Enfâl 8/30

58-bkz.Neml 27/70, Ahkâf 46/35,Fussilet 41/43

lerin mağlup olacakları, Allah'ın nûrunun sönmeyeceği müjdeleri vererek onları tesellî etmiştir.

Allah Teâlâ Duhâ ve inşirâh Sûrelerinde, Hz. Peygamber'e kendi geçmişini ve o geçmişte lutfettiklerini hatırlatmakta, gelecek için verdiği müjdelere delil getirmekte, Resûlünün kâlbini pekiştirmekte ve ona güvence vermektedir.

H.z.Peygamber (s.a.v) de işkenceye tabi tutulan müslümanlara daha beterini hatırlatarak ve geleceğe âit müjdeler vererek teselli ederdi. Cilekeş müslümanlardan Habbâb b.Eret (r.a) şöyle haber verdi:

"Resûlüllah (s.a.v) Kâbe'nin gölgesinde kaftanına dayanmış dururken, kendisine Kureys müşriklerinden gördüğümüz işkencelerden şikayette bulduk O: Eskiden yakalanıp bir çukura konan, sonra testere ile baştan aşağı ikiye bölünen ve demir taraklarla etleri tirmiklanan ve yine de dîninden dönmeyen müminler olmuştur. Allah'a amd olsun ki, Allah Teâlâ bu dîni itmâm edecek, hâkim kılacaktır. O derecede ki atlı bir kişi Allah'dan ve koyunlarına kurt saldırmaması endişesinden başka bir korku duymaksızın San'a'dan Hadramevt'e gidip gelecektir. Ne varki siz sabırsızlanıyorsunuz." buyurdu.(59)

4-istikâmette Tutma

Vaad va vaîdin gayelerinden biri de müminleri, sırât-ı müstakîmde sâbit tutmadır. Yüce Allah inananların dosdoğru olmalarını istemektedir. Peygamberimiz'e hitap eden ve Onu ihtiyarlatan emir şudur:

"Emrolundugun gibi dosdoğru ol." (Hûd 11/112)

59-Buhârî, Menâkıb 25, ikrâh 1; Ahmed b. Hanbel, V,111, VI,395

Bu âyette Allah müminlerin hayatları boyunca istikâmet ten ayrılmamalarını, islâm'ı her an yaşamalarını istemektedir . Yüce Allah bunun için de türlü vaad ve vaîdlerde bulunmaktadır:

"imân edenlerin Allah'ı anma ve O'ndan inen gerçek için kalplerinin saygıyla yumuşaması zamanı daha gelmedi mi? Onlar daha önce kendilerine kitap verilenler gibi olmasınlar. Onların üzerinden uzun zaman geçti de kâlpileri katılaştı. Ve onların bir çoğu fâsıklardır." (Hadîd 57/16)

Bu âyette îmânda ve itaatte gevşeklik gösteren müslüman lar uyarılmaktadır. Yahûdî ve Hıristiyanların kendilerine gönderilen peygamberlerden sonra istikâmetten ayrıldıkların dan dolayı kâlpilerinin katılaştığı, dalâlet çukuruna düşüp ahlaken çöktükleri bildirilerek müminlerin onlar gibi olmamaları, onların âkıbetlerinden ibret almaları ve istikâmet üzere olmaları istenmektedir. Kur'an müminlere îmân itaat, yardımlaşma, kardeşlik, sevgi ve fedâkârlık gibi hasletleri kazandırdıktan sonra tehdit ve müjdelerle inanan- ların bu güzel hasletleri değıstirmemelerini ve kaybetmemele rini amaçlamaktadır:

"Bir topluluk kendi nefislerindeki değıstir- medikçe, Allah onlara verdiği nimeti değıstirmez." (Enfâl 8/53)

Allah'ın bahşetmiş olduğı nimet olan ahlâk, îmân, hidâyet izzet, seref, bolluk, refah, vs... ancak kişinin bunlara meylinin azalması, bunları elde tutmak için gereken şartları yerine getirmemesiyle elden kaybolur. Yüce Allah verdiği nimetleri, kadrini bilmeyenlerin elinden almakla tehdit

ederek müminlerin daima iyi hasletlere sahip olmalarını istemiştir.

Yine Yüce Allah her yapılan iyilige kat kat mükâfat vaad etmekle inananların îmîsa ve itaatte daha samîmî ve daha canî davranmalarını hedeflemiştir.

5-Terbiye Etme

"Vaad ve vaîd" in Kur'an da, davet metodu yanında terbiye metodu olarak ta kullanıldığını görmekteyiz. Çünkü teşvik ve korkutma unsurunun bir çok insan ruhunda, psikolojik yapısında tesiri büyüktür. Zira insan hayır ve güzeli sevmeye her sevdiği şeyi elde etmeye şiddetli bir meyil üzerine yaratılmıştır. Aynı şekilde her türlü şer ve kötülükten, nefsine, malına, veya ehline gelecek bir musîbetten de tabiatı itibâriyle hoşlanmamaktadır. (60) Bu yüzden iyiye, güzele ve hayra teşvik, kötülüklere karşı korkutma uslubu eğitimcilerin hiçbir zaman vazgeçemeyeceği tabii usluplardan dır. (61) Kur'an adam öldüren, hırsızlık yapan, zinâ eden, haksızlık ve zulüm irtikâb eden, yeryüzünde bozgunculuk yapan, toplumun huzurunu ve refahını kaçıran insanları dünya ve ahirette birtakım cezâlarla tehdid etmekle kötü fiillerden vazgeçirmeyi hedeflemiştir.

Aynı şekilde Kur'an Zekât vermeyi, sadaka vermeyi, fedâ-

60-Deylemî, Abdulvahhâb b. Lutf, Meâlimü'd-Da've fî Kasasi'l Kur'an'il-Kerîm, I, 494

karlığı, yardımlaşmayı, muhabbeti, affetmeyi, sevap işlemeyi, ibâdet ve taatleri en güzel şekilde yerine getirmeyi teşvik etmekle Allah yolunda cihâd edenlere, Allah için çalışanlara, Allah'ın dînine yardım edenlere dünya ve âhirette türlü nimetler bahşedeceğini vaad etmekle müminleri eğitmeyi hedeflemiştir.

insan yaptığı işin, gittiği yolun sonunda sevindirici veya elem verici bir neticeye ulaşacağını bilmezse, hayra yönelik bir terbiyede belli bir hedefe ulaşması zordur. Belki de mümkün değildir. Bu itibarla insan fıtrati açısından hayırlı amelin dünya ve âhirette hoş ve sevindirici bir neticesinin; kötülüğün de elemli, azâb verici bir karşılığının olacağını bilinmesi gerekir. (62) Kur'an yapılan her amelin cinsine göre dünya ve âhirette mutlaka bir neticesi ve karşılığı olacağını, kötülerin cezâlandırılıp iyilerin kat kat mükafatlandırılacağını haber vermek sûretiyle insanın korku ve ümit duygularına dokunur, yönlendirir ve eğitir.

6-Şeytana Karşı Uyarma

Kur'an, insanlığı kıyâmete kadar her an kendisini doğru yoldan çıkarma eylemi içinde olan şeytana karşı uyarmakta, onun tuzağına düşmemeleri için insanın yaratılışından itibaren şeytanın nasıl insan nevine düşman kesildiğini defâlarca hatırlatıp öğütlemektedir. böylece iblis'in hile ve tuzakları karşısında vahye imân edenleri teyakuz durumuna geçirmekte

61-Cemâli, MUhammed Fâdil, Felsefetü't-Terbiyyeti fi'l-Kurân

62-Şengül, idris, a.g.e., s.325

dir.(63)

Adem (a.s)'a Allah'ın emri olan hürmet secdesinden kaçınan ve bu yüzden de huzurdan ve rahmetten kovulan şeytan ilk düşmanlığını Hz. Adem ve Havvâ'ya yapmıştır. Yasaklanan ağaçtan yedikleri takdirde cennette ebedî kalacağını söyleyerek ve vesvese vererek ayaklarını kaydirmiştir. Bu işte muvaffak olan şeytan, cennetten kovulma sebebi olan insanı yolundan çıkarmak için istediği mühleti Allah Teâlâ'dan almıştır:

"Beni azdırmana karşılık and olsun ki; ben de onları saptırmak için doğru yolun üstünde tuzak kuracağım. Sonra elbette onlara önlerinden, arkalarından sokulacağım ve sen onların çoklarını şükredenlerden bulamayacaksın."(A'râf 7/17)

Allah Teâlâ şeytanın bu sözlerini bize aktarmak sûretiyle bizim şeytana karşı uyanık olmamızı istemektedir. Şeytanın bize apaçık düşman olduğunu bildirerek yolundan gidenleri tehdit etmektedir:

"Sen ve sana uyanların hepsiyle cehennemi dolduracağım."(Sâd 38/85)

Yüce Allah aynı zamanda ihlâslı, samimî, sâlih amel işleyen kullara şeytanın bir zararı dokunmayacağını da bildirmektedir.(64)

7-Toplumun Huzurunu Ve Emniyetini Sağlama

Kur'an-ı Kerim "vaad ve vâid" le fertleri terbiye

ederek toplumun huzur ve emniyetini sağlamaktadır. Kur'an toplumun huzurunu kaçırarak, emniyetini bozacak fiil ve davranışlara ağır ilâhî müeyyideler koymuştur. Adam öldürmenin, zulüm yapmanın, fitne ve fesat çıkarmanın, ölçü ve tartıda hile yapmanın, hırsızlık yapmanın çok ağır cezâları vardır. Çünkü bunlar toplumun huzuru ve emniyeti ile ilgilidir.

Önceki kavimlere bakacak olursak, hemen hepsinin toplumun huzurunu bozduğu için helâk edildiğini görürüz. Kur'an bunları bize anlatırken ibret almamızı, toplumun huzur ve emniyetini bozmamamızı istemektedir.

Bu konu daha önce anlatıldığı için burada üzerinde fazla durmuyuz.

8-Fert Ve Toplumu Zararlı Şeylerden Koruma

Kur'an'ın bütün emir ve yasaklarının şüphesiz pek çok hikmetleri vardır. Kişiye ve topluma zararlı olan içki, fâiz zina ve hırsızlık gibi fiillerin tamamı yasaklanmıştır. İnsanları bu yasaklara uymasını sağlamak için Allah Teâlâ dünyevî ve uhrevî pek çok vaad ve vâidde bulunmuştur.

9-Geleceğe Ümitle Bakma

Kur'an, insana gerek işlediği günahlar ve gerekse başına geldiği felâket ve musibetler sebebiyle ümitsizliğe kapılmasını geleceğe güvenle bakmasını öğütler.

Günahlar ne kadar çok ve büyük olursa olsun Allah'ın,

tevbe etmek şartıyla onları affedeceğini, çünkü Allah'ın rahmetinin her şeyi kuşattığını bildirmekle Kur'an, insanı ümitsizlikten kurtarır ve geleceğe güvenle bakmasını sağlar.

Allah inançlarından dolayı sıkıntı ve eziyet görenlere yardım edeceğini ve gelecekte nimetler vereceğini vaad eder. Bununla da insanların içinde buldukları hâli değerlendirmek suretiyle geleceğe hazırlamayı hedefler. Allah Kur'an'da müminlere yardım edeceğini, onları kâfirlere karşı savunacağını, yeryüzüne vâris kılacağını, güzel bir hayat yaşatacağını, onlar için seçtiği dini koruyacağını ve yeryüzüne yerleştireceğini vaad eder. (65)

Bütün bu vaadler hâlife olarak yaratılan insanın kendisine verilen islâm emanetinin (66) bilincinde olması ve bu doğrultuda hareket etmesi gerektiğini gösterir. Çünkü Allah dinini müslümanlara emanet etmiştir. (67) Din müslümanların eliyle korunacak ve yayılacaktır. (68) Bunun için de gayret, çaba gereklidir. Sıkıntılara ve zorluklara katlanmak gereklidir:

"Ey müminler! Yoksa siz, sizden önce gelip geçmiş kavimlerin başlarına gelenler size de gelmeden cennete gireceğinizi mi sandınız? Yoksulluk ve sıkıntı onlara öylesine dokundu ve öylesine sarıldılar ki, Peygamber ve onunla beraber îmân edenler Allah'ın yardımı ne zaman gelecek? dediler. Bilin ki Allah'ın yardımı yakındır." (Bakara 2/214)

Görüldüğü gibi zafer, başarı ve yardım gibi Allah'ın vaadlerine ulaşmanın yolu gayret etmekten, sıkıntılara kat-

65-Nûr 24/55

66-Haşr 59/21

67-Ahzâb 33/73

68-Bakara 2/193

lanmaktan, güçlüklerden yılmamaktan, zevk ve sefâyı tercih eden nefis ve şeytandan uzak olmaktan geçer.

Allah'ın müminlere yaptığı bütün bu vaadler müslümanların kısa hesaplar peşinde koşmamaları, Allah rızası, cennet ve fetihler gibi uzun vadeli hesaplar yapmaları bunun içinde çalışmalarını gayret etmeleri, sabretmeleri, Allah'a güvenmeleri ve geleceğe ümitle bakmaları gerektiğini gösterir. Çünkü gelecek ümidi olmayan kişinin istikbâl için yeteri kadar çalışması ve hazırlanması imkânsızdır.

10-Ebedi Mutluluğa Hazırlama

Kur'an'daki vaad ve vaidin temel gayesi insanları ebedi yurda, asıl vatana hazırlamaktır. Ya verilen bütün vaad ve vaidler hep bu doğrultudadır. Kimi âyetlerde dünya hayatında da mutluluğun vaad edilmiş olduğunu görürüz. Ama asıl mutluluk, asıl yaşanacak yer ve asıl mükâfat âhirettedir:

"Bu dünya hayatı sadece bir oyun ve oyalanmadan ibarettir. Ahiret yurduna gelince, işte asıl hayat odur. Keşke bilmiş olsalardı."(Ankebût 29/64)

Kitapların da peygamberlerin de asıl gayesi insanları âhirete yani ebedi saâdete yönlendirmek ve hazırlamaktır.

Kur'an'daki dünyaya yönelik vaadler, âhirete yönelik vaadlere nisbetle daha kısa süreli ve değer bakımından da daha az kıymetlidir. Dünyada insan ilâhî vaade ömrünün ancak bir kısmında mazhar olurken, âhirette ebediyyen ve en güzel bir şekilde vaadlere mazhar olacaktır:

"Siz bu dünya hayatını tercih edersiniz. Oysa âhiret, dünya hayatından daha değerli ve daha kalıcıdır." (A'lâ 87/16-17)

Ku'an dünya ve âhiret hayatını mukayese ederek dünyanın kötü taraflarına dikkat çekmiştir:

"Biliniz ki, dünya hayatı ancak bir oyun, eğlence, bir süs, aranıza bir övünme ve daha çok mal ve evlat sahibi olma isteğinden ibarettir. Tıpkı yağmurun bitirdiği ve ziraatçıların de hoşuna giden bir bitki gibi; önce yeşerir, sonra kurur da sen onun sapsarı olduğunu görürsün. Sonra da çer çöp olur. Ahirette ise çetin bir azâb vardır. Yine orada Allah'ın mağfireti ve rızası vardır. Dünya hayatı aldatıcı bir geçinmeden başka bir şey değildir." (Hadid 57/20) (69)

Bu dünyadaki hayat ve bu hayat biçindeki iniş ve çıkışlar geçicidir. Her ne kadar dünyada hoşumuza giden şeyler çok görünüyorsa da aslında onlar hakîrdir, asılsızdır ve aldatıcıdır. Bunlar nihâî saâdetler değildir. Bu dünyadaki hiçbir fayda, kazanç ve lezzet, âhirette sahip olunanların yanında değer taşımaz. (70)

Allah'ın rızasına ermek bütün saâdetlerin en büyüğü bütün sefâların ekmevidir. Bu ise dünya hayatını gaye edinmeyip âhiret için çalışan müminlere mev'üddür.

Ahiret hayatının meta-ı gurur olması ahiret talebinden alıkoyması cihetiyledir. Fakat, Allah Teâlâ'nın rızasına ve âhiret yurduna kavuşturması sebebiyle ne güzel metadır.

O halde insan olanlar dünya hayatının geçici zevklerine kendilerini kaptırmayıp sonundaki o ayrılık ile bir

69-bkz. Al-i imrân 3/14-15, Yûnus 10/24-25, İbrâhîm 14/18, Kehf 18/45-46, Nûr 24/39
70-Mevdûdî, a.g.e., VI,133

taraftan o şedid azâbı,bir taraftan da o mafiret ve rızasını düşünmeli de yalnız azâb korkusuyla değil o mafiret ve rızasına layık bir neşe bir aşk-ı muhabbet ile âhiret için çalışmalı, o büyük murada ermelidir.(71)

Dünya hayatının bizâtihi kendisi yerilmemiştir. Dünya hayatını gaye edinmek ve hep onun için çalışmak yerilmiştir. Dünyayı, âhireti oluşturan bir vasıta olarak görüp dünya nimetinden istifade etmeyi Yüce Allah emretmektedir:

"Allah'ın sana verdiklerinden âhiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma." (Kasas 28/77)

Allah'ın vaad ve vâdine inanan insan en büyük vaad olan ebedî saadete ermek için, ebedî saâdet yurdunu arayacak ve oraya götüren vesilelere yapışacaktır. Böylece Kur'an'ın hedeflediği sonsuz mutluluğa erecektir:

"Ey mutmain olan nefis! hoşnut etmiş ve hoşnut edilmiş olarak Rabbine dön. Seçkin kullarım arası-
na karış ve cennetime gir."(Fecr 89/27-30)

SONUC

Kur'an sadece Araplar gibi özel bir halka ya da müslüman olan diğer her hangi bir halka ait bir kitap değildir. Müslümanlara olduğu kadar müşriklere, putperestlere, Ehl-i Kitâb'a, cinlere ve şeytanlara hitap eder. Kur'an "vaad ve vaîd" metoduyla sözkonusu bu grupların akıllarına ve duygularına hitap ederek hidâyete davet eder.

Kur'an insan hayatının her yönüne hitap eden ve insanın mutluluğu için gerekli temel bilgileri ihtiva eden bir kitaptır. Bu yüzden Kur'an, kendisine uyulduğu takdirde insanın ebedî saâdetini garanti altına alır. insan için en iyi ve en sağlam yol, her hangi bir bireyin ya da toplumun duygularından ziyade fitratin ona yol göstermesidir. insan ancak kendi tabiatındaki fitrî kanunlara uymak suretiyle mutluluk ve saâdete ulaşır.

Konuyla ilgili âyetlerden anlaşıldığına göre Adem (a.s)'dan itibaren inanıp, itaat eden fertler ve toplumlar huzur içerisinde hayatlarını sürdürmüşlerdir. Kur'an inanıp, itaat eden kullara dünya ve âhirette türlü vaadlerde bulunmuştur. ilâhî vaadin gerçekleşmesi için gerekli şartları yerine getiren müslümanlar hayatlarında bu ilâhî vaade mazhar olmuşlardır. Peygamberlere ve inananlara Allah, yardım etmiş, zafer vermiş, mutlu huzurlu ve bereketli bir hayat yaşatmış, kâfirlerin ve şeytanın tasallutundan onları korumuştur. Allah için sâlih amel işleyen, cihâd eden ve Allah yolunda öldürülenlere âhirette, ayrıca mükâfaatlar ve dereceler verilecektir.

Kur'an küfür ve isyanda ısrar eden, peygamberleri, kitap-

lâri ve âhiret gününü yalanlayanları da dünya ve âhirette şiddetli bir azâb ile tehdit etmiştir. İsyankârlar dünyada ya hor ve hakîr bir şekilde yaşamışlar ya da helâk olmuşlardır. Ahiretteki cezâları daha da acıklı olacaktır. İste kur'an vaad ve vaîdde bulunduğu topluluklardan örnekler vererek, insanların bunları araştırmalarını ve ibret almalarını istemektedir.

Müslümanların ilâhî vaadlere erişebilmeleri için salih amel işlemeleri şarttır. Kâfirlere karşı müslümanlara yapılan nusret, gâlibiyet ve inkârcıların helâkı vaadlerinin gerçekleşmesi için de sâlih amel yanında, zamana ve zemine göre cihâd için gerekli tüm hazırlıkların tamamlanması gerekmektedir. Allah, dünya müslümanları, kâfirlere karşı ellerindeki bütün imkânları kullandıktan ve yapacak başka bir şeyleri kalmadıktan sonra ancak yardım edecektir. Müslümanlar bütün imkânlarını seferber etmeden Allah'ın yardımını görmeyecektir.

Sünnetüllaha göre, ilâhî vaîdle uyarıldıkları halde küfür ve zulümlerinden vazgeçmeyen bütün toplumlar helâk edilmişlerdir. Ve bu sünnetullah hiç değişmeyecek, helak edilen kavimlerin yaptıkları hataları aynen işleyen, uyarılardan ibret almayan ve hallerini düzeltmeyen bütün milletler helâk edileceklerdir. Bu gün müslümanlar ilâhî "vaad ve vaîd"i net bir şekilde bütün insanlara duyurduklarında kâfirler gâfil halden kurtulmuş olacaklar ve sünnetullah ile karşı karşıya geleceklerdir. Bu da kâfirlerin üzerine kopacak olan kıyâmettir. Kıyâmetten önce de yine sünnetullah gereği ilâhî vaad tecellî edecek ve müslümanlar, ruhları kabzedilmek suretiyle kıyâmetin dehşetinden kurtarılacaklardır.

BİBLİYOGRFYA

- Abülbâkî, Muhammed Fuâd, el-Mu'cemü'l-Müfehres li el-Fâzi'l-Kur'an'il-Kerîm, Kâhire 1958
- Ağırakça, Ahmed, "Beşîr" Ş.i.A., istanbul 1990, I,230
- Ahmed b. Muhammed Hanbel, el-Müsned, Mısır 1313
- Altıntaş, Ramazan, Kur'an'da Hidâyet Ve Dalâlet, Pınar Yayınları, istanbul 1995
- Alûsî, Sihâbüddin Mahmûd, Rûhu'l-Meânî, Beyrut 1353
- Ateş, Süleyman, Kur'an-ı Kerîm Tefsîri, Milliyet Yayınları, istanbul 1995
- Ay, Mehmed Emin, Kur'an-ı Kerîm'de Disiplin Cezâ ve Mükâfat, U.Ü.i.F. Dergisi, Sayı:4, Yıl:4, Bursa 1993, IV,254
- Başgil, Ali Fuat, Esas Teşkilât Hukuku, istanbul 1960
- Bayraktar, Mehmed Faruk, islâm Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri,3.b., M.Ü.i. Vakfı Yayınları, istanbul 1989
- Bebek, Adil, "Cezâ" D.i.A., istanbul 1995, VII,469
- Beydâvî, Kâdî Nâsıruddîn, Envâru't-Tenzîl Ve Esrâru't-te'vîl, Mısır 1955
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed, el-Esmâ ve's-Sıfât, Dâru İhyâ-ü't-Türûsü'l-Arabî, Beyrut tsz.
- Bilmen, Ömer Nasûhî, Kur'an-ı Kerîm'in Türkçe Meal-i Alîsi ve Tefsîri, Bilmen Yayınları, istanbul 1985
- Bolay, S. Hayri, Kur'an Davet ediyor, T.D.V.Yayınları, Ankara 1985
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, el-Câmiu's-Sa-hîh, Çağrı Yayınları 1982
- Cânan, İbrahim, Hadis Külliyyatı Kütüb-i Sitte Ve Serhî, Akçağ Yayınları,Ankara 1995
- Cemâlî, Muhammed Fâdıl, Felsefetü't-Terbiyyeti fi'l-Kur'an, 2.b. Beyrut 1980
- Cüveynî, İmâmü'l-Harameyn, el-İrsâd, Matbaatü's-Saâde, Kâhire 1950
- Çakan, İsmail L.- Solmaz, N. Mehmed, Kur'an-ı Kerim'e Göre Peygamberler ve Tevhîd Mücâdelesi, Altınoluk Yayınları

istanbul 1984

Çantay, Hasan Basri, Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm, istanbul 1976

Deylemî, Abdulvehhâb b. Lutf, Meâlimü'd-Da've ve fi Kasasi'l Kur'âni'l-Kerîm, Cidde 1986

Ebû Davûd, Süleyman b. Eş'âs es-Sicistânî, es-Sünen, Dâru İhyâü't-Türûsi'l-Arabî Beyrut tsz.

Ebu's-Suûd Muhammed b. el Amidî, irşâdü'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâyi'l-Kur'âni'l-Kerîm, istanbul 1508

Ebû Zehrâ, islâm'da Siyasî itikâdî ve Fıkhî Mezhepler Tarihi, (trc.Hasan Karakaya-Kerim Aytekin) Hisar Yayınları, istanbul 1983

Emîn, Ahmed, Zuhru'l-İslâm, Kâhire 1962

Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dîni Kur'an Dili, Eser Neşriyat, istanbul 1979

Garaudy, Roger, islâm Ve insanlığın Geleceği, (trc. Cemal Aydın) istanbul 1990

Gazâlî, Ebû Hamîd Muhammed, İhyâü Ulûmi'd-Dîn, (trc.Mehmet A. Müftuoğlu), Tugra Neşriyat, istanbul 1981

-el-İktisâd fi'l-İ'tikâd Dâru'l -Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1983

Goldziher, Ignaz, "Ehl-i Kitab", i.A., istanbul 1970, IV, 208

Hakim Said, Rabbânî Yol Ve Sünnetü'llah, 5.b., İnsan Yayınları, istanbul 1992

Hamîdü'llah, Muhammed, islâm'a Giriş, (trc.Kemâl Kuşçu) İnsan Yayınları, istanbul 1973

Havvâ, Saîd, el-Esâs fi't-Tefsîr, Şâmil Yayınları, (trc. Beşir Eryarsoy), istanbul 1989

İbn Ebi'l-Hadîd, Şerhu Nehci'l-Belâğa

İbn Hazm, Ali b. Ahmed, el-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehvâ ve'n-Ninâl, Beyrut 1975

İbn Hişâm, es-Sîretü'n-Nebeviyye, 2.b., Beyrut 1936

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâîl, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm. Daru'l-Hayr, Beyrut 1936

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed, Lisânü'l-

Arab, Bulak 1307

ibnü'n-Nedîm, el-Fihrist, Mısır 1945

İslâmoğlu, Mustafa, Yahûdîleşme Temâyülü, 2.b., Denge Yayınları, İstanbul 1996

izitsu, Toshihiko, Kur'ân'da Allah Ve İnsan, (trc. Süleyman Ateş), Kevser Yayınları, Ankara 1975

Kâdî Abdülcebbar, Ahmed, Serhü'l-Usûli'l-Hamse, Kâhire 1965

Kara, Necati, Kur'ân'a Göre Hz Mûsâ Firavun Ve Yahudiler, Sehâ Neşriyat, İstanbul 1985

Karagöz, İsmail, Kur'ân-ı Kerîm ve Hadislere Göre Nimet Ve Musibetler Karşısında İnsan ve Toplum, Ankara 1995

Karaman, Hayrettin, Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku, Ensar Neşriyat, İstanbul 1986

-İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri, Nesil Yayınları, İstanbul 1992

Kesler, Fatih, Kur'ân-ı Kerîm'de Yahudiler Ve Hıristiyanlar, T.D.V.Yayınları, Ankara 1995

Kılavuz, A. Saim, Anahatlarıyla İslâm Akâidi Ve Kelâma Giriş, Ensar Neşriyat, İstanbul 1987

Kılıç, Sadık, Kur'ân'a Göre Nifak, Furkan Yayınları, İstanbul 1982

Kırca, Celal, "Kıyamet Süresi", K.K.A., Tercüman Yayınları, İstanbul 1988, II, 27

Kitâb-ı Mukaddes, Kitâb-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul 1985

Kurân-ı Kerîm ve Türkçe Açıklamalı Tercümesi, (trc. Heyet) Suûdî Arabistan Kırallığı, Medîne-i Münevvere 1987

Kutub, Muhammed, İnsan Psikolojisi Üzerine Etüdlere, (trc. Bekir Karlıga) İstanbul 1987

-İslâm'da Terbiye Metodu, (trc. Ali Özek) İstanbul 1977

Kutub, Seyyîd, fî Zılâli'l-Kur'ân, (trc. Heyet), Hikmet Yayınları, İstanbul 1986

-Kur'ân'da Kıyamet Sahneleri, (ter. Süleyman Ateş) 3.b., Hilâl Yayınları Ankara tsz.

Levy Bruhl, Lucien, Auguste Comte Ve Felsefesi, (ter.

Z.F. Fındıkçıoğlu)

Mevdūdî, Ebu'l-A'lâ, Tefhîmü'l Kur'an, (ter. Heyet) 2.b. insan Yayınları, İstanbul 1991

-islami Kavramlar, Pinar Yayınları, İstanbul 1991

Mevlânâ Şiblî, Asr-ı Saâdet,

Mûsâ, Muhammed Yûsuf, el-Kur'an Ve'l-Felsefe

Müslihiddin, Muhammed, islâm Ve Sosyoloji, Akabe Yayınları, İstanbul 1987

Müslim, Ebu'l-Huseyn b. el-Haccâc, Sahîh, Kâhire 1955

Neccâr, Abdülvehhâb, Kasasü'l-Kur'an, Beyrut 1986

Nesefî, Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, Medârikü't-Tenzîl, Beyrut 1988

Önkâl, Ahmed, Resûlü'llah'ın islâm'a Davet Metodu, Esra Yayınları, Konya 1994

Pazarbaşı, Erdogan, Kur'an ve Medeniyet, Pinar Yayınları, İstanbul 1996

Râgîb el-İsfehânî, el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'an, Dâru'l Meârifet, Beyrut

Râzî Fahrüddîn, Mefâtihi'l-Ğayb, (trc. Heyet) Akçağ Yayınları, Ankara 1991

Râzî, Muhammed Abdulkadir, Muhtârü's-Sihâh, Kahire 1988

Reşîd Rızâ, Tefsîru'l-Menâr, Kâhire 1951

Sagıroğlu, Ekrem, Kur'an'da İnsan Ve Toplum, Pinar Yayınları, 1993

Saka, Şevki, Kur'an-ı Kerim'in Davet Metodu, 2.b., Sehâ Neşriyat İstanbul 1991

Seyyid, Abdürrezzâk, es-Sâbietü Kâdimen ve Hâdisen, Mısır 1931

Sezen Yümnî, Sosyoloji Açısından Din, M.Ü.i.F. Vakfı Yayınları, İstanbul 1998

Siddîki, Mazharuddin, Kur'an'da Tarih Kavramı, 3.b., Pinar Yayınları, İstanbul 1990

Şa'râvî, Muhammed Mütevellî, Kur'an Mûcizesi (trc. Sait

Simsek) Esra Yayınları, Konya 1993

Şengül, İdris, Kur'an Kıssaları Üzerine, Işık Yayınları, İzmir 1995

Simsek, Said, Kur'an Kıssalarına Giriş, Yöneliş Yayınları, İstanbul 1993

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed bin Cerîr, Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Ayi'l-Kur'an, Mısır 1954

Teftazânî, Sâdüddîn, Şerhu'l-Akâid (trc.Süleyman Uludag) 3.b., Dergâh Yayınları, İstanbul 1991

Tirmizî, Ebû İsmâ Muhammed, es-Sünen, Mısır 1356

Topaloglu, Bekir, "Cehennem" D.i.A., İstanbul 1996, IV, 227-228

Topcuoglu, Hamide, Hukuk Sosyolojisi, Ankara 1963

Tunç, Cihad, "Tevbe" S.i.A., İstanbul 1990, VI, 206

Tümer, Günay- Küçük, Abdurrahman, Dinler Tarihi, Ocak Yayınları, Ankara 1988

Unal, Ali, Kur'an'da Temel Kavramlar, Beyan yayınları, İstanbul 1986

Yaşar, Ahmed, "Vaad" S.i.A., İstanbul 1990, VI, 283-284

"Vaid" S.i.A., İstanbul 1990 VI, 290-292

Yavuz, Yusuf Şevki, "Azab" D.i.A., İstanbul 1995, IV, 305-309

Yıldırım Suad, Kur'an'da Uluhiyyet, Kayihan Yayınları, İstanbul 1987

Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer, el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmi-zı't- Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vücûhi't-Te'vîl, 2.b., Kâhire 1953